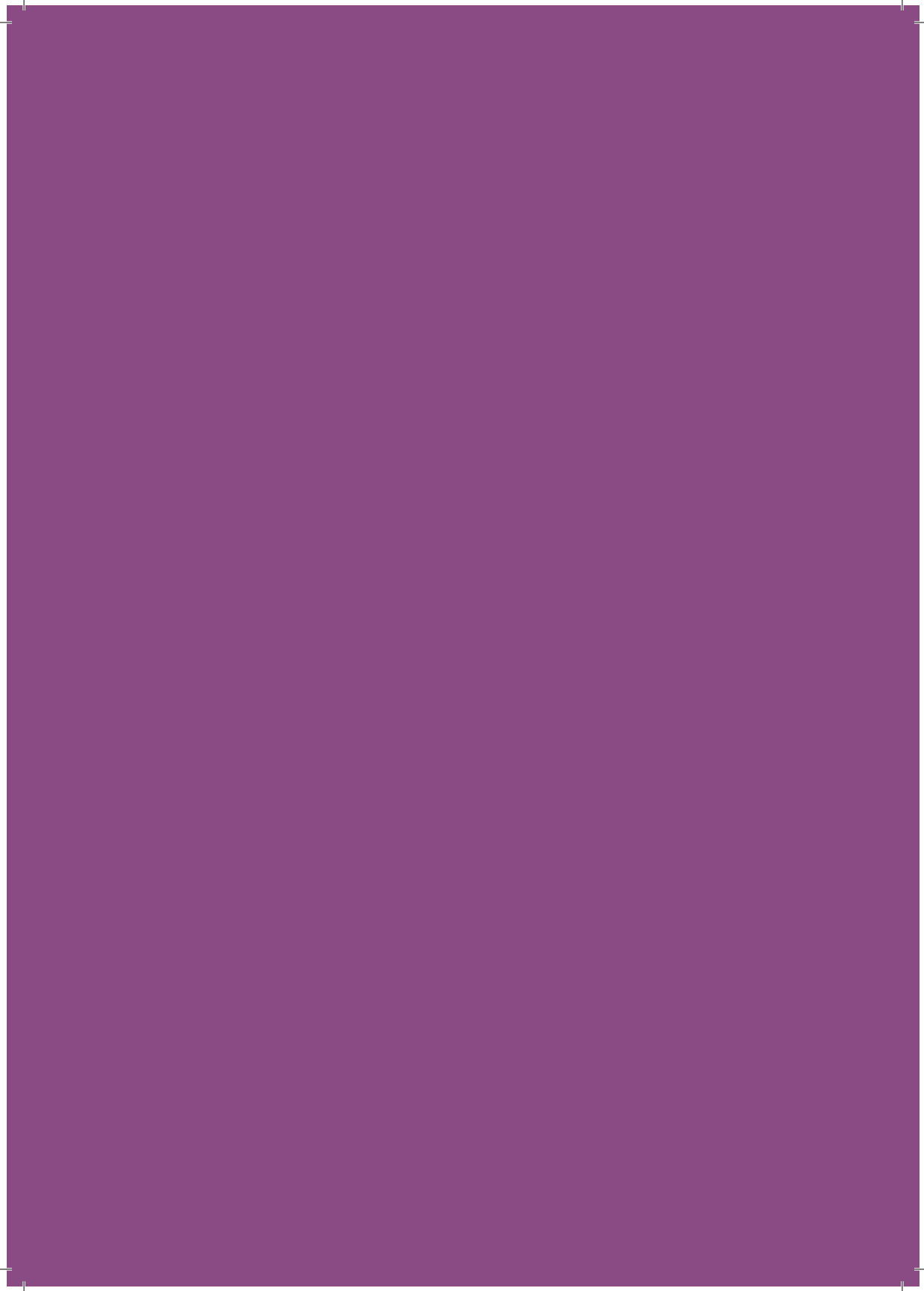

ישראל כמדינת לאום

ד"ר אסף מלאך

עריכה ועיבוד דידקטי: ריקי ממן

**הרחבה ומבוא לנושא
הצידוקים למדינת לאום**

**מותאם לתכנית הלימודים המעודכנת
באזרחות של משרד החינוך**

אורות ישראל

מכללה אקדמית לחינוך

מייסודן של מכללות מורשת יעקב ואורות ישראל

פתח דבר

20 באפריל 1799, עם כיבוש א"י על ידו, כתב נפוליאון בונפרטה ליהודים את הדברים הבאים:

"עם ישראל, אומה ייחודית, אשר במשך אלפי שנים, תאוות הכיבוש והרודנות שללו ממנה את זכויותיה באדמת אבותיה, אך לא את שמה ואת זהותה הלאומית! משקיפים חדי אבחנה ובלתי תלויים באשר לגורל האומות, על אף שלא ניחנו בנבואה שניתנה לישעיה וליואל, חשו זה מכבר את שאלו, שניחנו באמונה הנפלאה והמרוממת, ניבאו בראותם את חורבן ממלכתם וארץ אבותיהם: "ופדויי ה' ישובו ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם, ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה"... חוששו! זהו הרגע, אשר ייתכן כי לא ישוב במשך אלפי שנים, לדרוש את השבת זכויות האזרח שלכם בין תושבי העולם, אשר נמנעו מכם באופן מביש במשך אלפי שנים, את קיומכם המדיני כאומה בין האומות, ואת זכותכם הבלתי מוגבלת והטבעית לעבוד את השם אלוהיכם בפומבי ולדור ודור "

חוברת זו, עוסקת בזכויות הלאומיות של העם היהודי ומבססת את היותה של ישראל מדינת הלאום שלו. החוברת מהווה תשתית עובדתית ואינטלקטואלית חיונית, לקיומנו הלאומי כמדינה ריבונית מאז ה' באייר תש"ח.

עבודה חשובה זו, המוגשת כעת לציבור המורים לאזרחות ולהיסטוריה, הינה פרי עיון ומחקר מקיף של ד"ר אסף מלאך מנהלה האקדמי של המכללה למדינאות, עם עריכה ועיבוד דידיקטי של גב' ריקי ממון, מנהלת תחום הוראת אזרחות והיסטוריה במכללה.

מורות ומורים יקרים,

חוברת זו הינה חלק מסדרת חוברות, העוסקות בנושאי תכנית הלימודים המעודכנת של משרד החינוך. אני מקווה ומאמין שהכתיבה התמציתית והבהירה, העיבוד הדידיקטי ומערכי השיעור שבסוף החוברת, יפתחו בפניכם חוויה נעימה של העמקה אישית והרחבת הדעת, לקראת משימת ההוראה החשובה והמשמעותית שאתם נושאים על גבכם, בפרט במקצועות אלו.

אני מבקש להודות למכללה האקדמית לחינוך "אורות ישראל" ולעומדים בראשה הרב פרופ' גוטל והרב חיים פוגל על שותפותם הפוריה במפעל חינוכי זה.

בברכת לימוד פורה ומעמיק

עמית הלוי, מנכ"ל המכללה למדינאות

ירושלים, אייר תשע"ג

תוכן עניינים

11	פתיחה: ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית
15	הצורך בפירוט הצידוקים: ההתקפות על רעיון מדינת הלאום
17	הצעה לפעילות פתיחה לשיעור: מדוע אנחנו צריכים מדינה יהודית?
18	הצידוק ההיסטורי: ההגנה על היהודים – רקע היסטורי והקשר עכשווי
22	אנטישמיות בימינו
23	הצידוק השרידותי-תועלתני
29	אקטואליה: רב תרבותיות באירופה
31	הצידוק הרפובליקני: המסגרת הפוליטית כמרחב של פעילות מוסרית
35	הצידוק הלאומי: היצירה הלאומית המיוחדת ותרומתה לעולם
38	ניתוח טקסטים: הטיעון הלאומי-תרבותי בתנועה הציונית
41	משימת אינטרנט: הסמלים הלאומיים
43	הצידוק הליברלי: הזכות לתרבות
48	הצידוק הדמוקרטי: מילוי רצון הרוב
49	הצעה לפעילות: מי רוצה מדינה יהודית?
51	היחס למיעוטים במדינה יהודית
57	מערכי שיעור
59	הצעה לשיעור פתיחה לנושא מדינת הלאום: מדוע אנחנו צריכים מדינה יהודית?
64	הצדקות למדינת לאום
73	אופייה הלאומי הרצוי של מדינת ישראל
81	שיעור הרחבה: ההצדקה הלאומית-תרבותית למדינת הלאום
86	שיעור הרחבה: הסמלים הלאומיים
89	שיעור הרחבה: מי רוצה מדינה יהודית?

פתיחה: ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית

מדינת ישראל היא מדינה יהודית ודמוקרטית. היותה של ישראל מדינה יהודית קבוע ומיוסד באתוס שלה, בחוק, וברצון הרוב הגדול של אזרחיה.

1. במגילת העצמאות מתוארת המדינה בצורה ברורה כמדינה יהודית המגשימה את חזון הדורות של העם היהודי. המגילה פותחת בהצגת הקשר ההיסטורי שבין עם ישראל וארץ ישראל וב"זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו". היא ממשיכה בתוקף הבינלאומי שניתן "לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי" - בהצהרת בלפור, בכתב המנדט של חבר הלאומים, ובהחלטת עצרת האו"ם בשנת 1947. על בסיס אלו, מגיעה המגילה לשיאה בהכרזה החגיגית: "...בתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות, אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל".

חותמי המגילה, מכל קצוות הקשת הפוליטית, ראו את אופייה של המדינה שהוקמה כמדינה יהודית, כפי שחוזר ונשנה בטקסט של המגילה.

אמנם, התוקף המשפטי של המגילה שנוי במחלוקת בין המשפטנים, אך כבר ב-1953 קבע בית המשפט העליון, בשבתו כבג"ץ, את מעמדה המיוחד:

"ההכרזה אין בה משום חוק קונסטיטוציוני הפוסק הלכה למעשה בדבר קיום פקודות וחוקים שונים או ביטולם, אך במידה שהיא מבטאת את חזון העם ואת האני המאמין שלו... מחובתנו לשים את ליבנו לדברים שהוצהרו בה, בשעה שאנו באים לפרש ולתת מובן לחוקי המדינה..." (השופט שמעון אגרנט, בג"ץ קול העם)

חשיבותה המשפטית של המגילה אף התעצמה לאחר אזכורה בתיקון לחוקי היסוד (חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, 1992 וחוק יסוד: חופש העיסוק, 1994):

"זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן יכולו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל"

משפטנים רבים בישראל רואים בפסקה זו בסיס לייחוס מעמד חוקתי למגילת העצמאות.

ניתן לראות איפוא במגילה המכריזה מספר פעמים על כך שהמדינה היא "מדינה יהודית" ביטוי לאתוס, ל"חזון העם" ול"אני מאמין" שלו, ויתכן אף שנכון לייחס לה מעמד חוקתי.

2. אף בחוקי מדינת ישראל התייחס המחוקק מספר פעמים לאופייה היהודי של המדינה.

בתיקון לחוק יסוד: הכנסת, משנת 1985, נקבע שמפלגה לא תוכל להתמודד בבחירות לכנסת אם היא שוללת את קיומה של המדינה "כמדינתו של העם היהודי", או שהיא שוללת את "האופי הדמוקרטי של המדינה". בתיקון מאוחר יותר השתנה מעט הנוסח ונקבע שמפלגה לא תוכל להתמודד בבחירות לכנסת אם היא שוללת את "קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית".

בקביעת המטרה של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, משנת 1992 (ובצורה דומה בחוק יסוד: חופש העיסוק, 1994), נקבע:

"חוק יסוד זה, מטרתו להגן על כבוד האדם וחירותו, כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית".

3. סקרי דעת קהל הנערכים מפעם לפעם בישראל מלמדים על תמיכה קבועה ונמשכת של רוב הציבור במדינת ישראל בהגדרתה כמדינה יהודית.

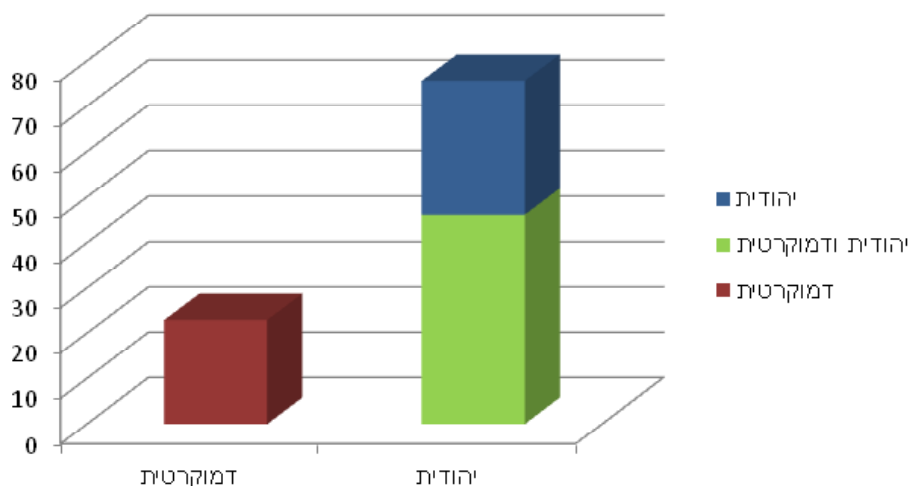
במדדי הדמוקרטיה הישראלית של המכון הישראלי לדמוקרטיה בשנת 2010 ובשנת 2011¹ נשאלו המשתתפים בסקר (מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית בלבד!) "איזה חלק חשוב לך אישית יותר בהגדרה 'יהודית ודמוקרטית'?"

בתשובה "שניהם באותה מידה" בחרו 48.1 ו-46.1 אחוזים (2010 ו-2011 בהתאמה).

בתשובה "החלק היהודי" בחרו 32.4 ו-29.5 אחוזים.

בתשובה "החלק הדמוקרטי" בחרו 17.0 ו-22.9 אחוזים.

1 מתוך 'מדד הדמוקרטיה הישראלית', תמר הרמן ואחרים, נגיש בכתובת: http://www.idi.org.il/media/210397/democracy_20ivrit.pdf

ניתן להבחין בבירור בכך שכ-75-80 אחוזים מן היהודים רואים חשיבות רבה בהגדרתה של המדינה כמדינה יהודית. אמנם, סקר זה מייצג את המצב בקרב האוכלוסייה היהודית בלבד (המהווה לפי נתוני הלמ"ס לשנת 2012, כ-75 אחוזים מתושבי מדינת ישראל), שהיא האוכלוסייה התומכת באופן טבעי בהגדרה זו של המדינה, אך גם אם נניח שכל הלא-יהודים אינם מעוניינים בהגדרתה של המדינה כמדינה יהודית, ונניח בנוסף שכל אלו שהשיבו ש"החלק הדמוקרטי" חשוב להם יותר מן "החלק היהודי" אינם מעוניינים כלל בהגדרת המדינה כמדינה יהודית, עדיין ייותר רוב משמעותי (כ-55 אחוזים) התומך בהגדרתה של המדינה כמדינה יהודית. ואמנם, ברור שההנחה השניה איננה משקפת את המציאות. רבים מאלו ש"החלק הדמוקרטי" חשוב להם יותר, מעוניינים גם הם בהמשך הגדרתה של המדינה כ"מדינה יהודית", כך שניתן לקבוע שרוב גדול של אזרחי המדינה חפצים בזוהת היהודית של המדינה, גם אם הם רואים אותה משולבת בזוהת או באופי הדמוקרטיים שלה.

אנו רואים איפוא שהגדרתה של המדינה כמדינת לאום יהודית מעוגנת באתוס, בחוק ובדעת הקהל בישראל. ביחידה זו נעסוק בהצדקות שונות למדינת לאום ככלל, ולמדינת לאום יהודית בפרט.

חשוב להבהיר שהדרך ליישום העיקרון של "מדינה יהודית" או של "מדינה יהודית ודמוקרטית" משתנה מסוגיה לסוגיה, ובמקרים רבים אף שנוי במחלוקת בקרב הציבור הרחב ובקרב משפטנים, פילוסופים, ואנשי מדע המדינה. סוגיות כמו חוקי הגירה והתאזרחות, בעלות המדינה על הקרקעות, סמלי המדינה והשפה הרשמית שלה, יחסי דת ומדינה, היחס למיעוטים שאינם יהודים ועוד, קשורים להגדרתה

כ"מדינה יהודית", אך התמיכה ב"מדינה יהודית" איננה מחייבת נקיטת עמדה מסוימת בכל אחת מהסוגיות הללו.

לעומת השאלות היישומיות הללו, היחידה תתמקד בעצם העיקרון של הגדרת המדינה כ"מדינה יהודית" ובהגיון העומד מאחוריה, לאור תולדות המחשבה המדינית ולאור ההקשר היהודי הספציפי.

 לסיכום:

מדינה יהודית

רצון הרוב

- רוב תושבי המדינה מעוניינים במדינה יהודית

חוק המדינה

- חוק יסוד: הכנסת: רשימה לא תשתתף בבחירות אם יש במטרותיה שלילת קיומה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית

אתוס המדינה

- מגילת העצמאות: "בתוקף זכותנו הטבעית וההסטורית... אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל..."

הצורך בפירוט הצידוקים: ההתקפות על רעיון מדינת הלאום

העיקרון הפוליטי של חלוקת העולם למדינות לאום קובע שכל עם זכאי להגדרה עצמית במסגרת מדינית ריבונית. רעיון זה נתבסס בהדרגה בהגות הפוליטית, במשפט הבינלאומי וביחסים הבינלאומיים, והפך לנורמה מקובלת במאה העשרים. במהלכה, נתפרקו בהשראת רעיון זה אימפריות גדולות, והוקמו עשרות רבות של מדינות חדשות. לאורו גם התקבלה בעצרת האו"ם בט' בכסלו תש"ח, 29 בנובמבר 1947, החלטה המאמצת את תכנית החלוקה, הכוללת קריאה להקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל. בהחלטה מוזכר פעמים רבות המונח "מדינה יהודית", וללא ספק כוונת מנסחיה הייתה שמדינה זו תהיה מדינת-לאום של העם היהודי.

ואולם, על אף שגם כיום נורמה זו היא השלטת במשפט הבינלאומי וביחסים הבינלאומיים, בהגות המדינית העכשווית ניתן למצוא זרמים חזקים המערערים על הלגיטימיות של סדר פוליטי זה ממספר כיוונים עיקריים. ביניהם ניתן למנות את הטיעונים הבאים:

א. ישנם הוגים וחוקרים הסוברים שהארגון הפוליטי במסגרת מדינת לאום אינו מוסרי. הם מבססים טענה זו על דמות האדם הרצויה בעיניהם, שהינה דמות קוסמופוליטית שאיננה בעלת זיקה מיוחדת לקבוצה אתנית או תרבותית מסוימת. לדעתם, מדינת הלאום מעודדת שוביניזם, קרתנות ושנאת זרים, ומונעת צמיחת חברה של אנשים רחבי אופקים ואוהבי אדם.

ב. אחרים מבססים את טענתם כנגד מדינות הלאום על ההיסטוריה הממשית של מדינות הלאום שרבות מהן הפלו את קבוצות המיעוטים שחיו בקרבן ופגעו בזכויות האדם והאזרח שלהן. בפרט הדברים אמורים כלפי גרמניה הנאצית ואיטליה הפאשיסטית שממדינות לאום מודרניות הפכו להיות מדינות מפלצתיות בעלי מדיניות אכזרית בהתבסס על רעיונות לאומיים.

ג. הניסיון הבינלאומי מורה שהחתירה להעניק לכל עם מדינה משלו לפי העיקרון "לכל עם מדינה אחת, ובכל מדינה עם אחד" איננה ישימה. בשלהי המאה העשרים, לפי מניין אחד החוקרים, מתוך שבעים ושלוש קבוצות אתניות הקיימות באירופה רק לעשרים וארבע הייתה מדינה עצמאית. חוקר אחר מונה שש מאות קבוצות לשוניות, וחמשת אלפים קבוצות אתניות הקיימות בעולם לעומת פחות ממאתיים מדינות. רבים מסיקים ממצב עניינים זה שקידוש עקרון הלאומיות מתסיס את

הזירה הבינלאומית, מעורר מלחמות ומערער את יציבות המערכת הבינלאומית.

ד. בקרב חלק מחוקרי הלאומיות נשתרשה עמדה ולפיה הלאומיות היא תופעה מודרנית קצרת ימים. עמדה זו, שהיא לכאורה נוגעת בשאלה היסטורית בלבד, כרוכה במידה רבה גם בנקיטת עמדה מוסרית. רבים מן המדגישים את קיצור ימיה של הלאומיות, עושים זאת מתוך התנגדות מוסרית לסדר הפוליטי של מדינות לאום. לדעתם, חשוב להדגיש את קוצר ימיה של הלאומיות על מנת לבסס את הטענה שהיא איננה חלק טבעי או מהותי מן הטבע האנושי והתרבות האנושית. כשם שבאה הלאומיות לא מכבר, סופה גם שתעלם במהרה. (לחולשות של הטענה ההיסטורית על קוצר ימיה של הלאומיות התייחסנו בצורה מפורטת ביחידה נפרדת שכותרתה "לאומיות יהודית").

ה. טענה משלימה את זו הקודמת רואה בהתרחשויות שונות בשדה הבינלאומי, כמו תהליכי גלובליזציה כלכליים וההתקדמות של תהליכי האיחוד האירופי, התרחשויות שמקרבות את קיצן של מדינות הלאום. אירועים אלו יצרו כר נרחב להגות החוזה ומעודדת כאחד את הסדר הפוליטי שאמור לבוא תחת זה הקיים.

בד בבד עם זרמי הגות אלו, התעוררה בקורת ספציפית על קיומה של ישראל כמדינת לאום. בעולם וב ישראל, יש המאמצים את הביקורת המוסרית הכללית על הסדר הפוליטי של מדינת הלאום וכתוצאה מכך רוצים לשנות את אופייה של מדינת ישראל למדינה נייטרלית-ליברלית, או רב-תרבותית, שאיננה מקיימת קשר מיוחד עם העם היהודי ותרבותו. הללו מדגישים בפרט את הקשר המיוחד שבין לאום ודת במקרה הישראלי כראוי לביקורת.

בשנים האחרונות ניתן להצביע על מעגלים של חוקרים, אנשי אקדמיה ורוח השוללים לאור רעיונות אלו, את המשך קיומה של מדינת ישראל כמדינת לאום של העם היהודי. מצב עניינים זה מחייב התייחסות מסודרת לרעיון מדינת הלאום ומקורותיו, תוך תשומת לב לרלוונטיות של רעיון זה למדינת ישראל ולעם היהודי בזמננו.

הצעה לפעילות בכיתה:

מדוע אנחנו צריכים מדינה יהודית?

רקע: רובנו נולדנו לתוך מציאות של מדינה יהודית, ואיננו נוהגים להרהר על עצם קיומה. על כן אנו מתקשים על פי רוב להבין את הצורך במדינה יהודית, כפי שהרגישו אותו אבות הציונות שקראו להקמתה. בימינו נשמעים כיום קולות אחרים הקוראים לביטול האופי הלאומי-יהודי של המדינה. ההשפעות של התפיסה האנטי-לאומית שהתפתחה בעולם המערבי הביאה קבוצות שונות בחברה הישראלית לכפור ברעיון מדינת הלאום היהודית ולדרוש את הפיכתה של מדינת ישראל ל"מדינת כל אזרחיה", כשכוונתם למדינה ניטרלית-ליברלית שאינה מזוהה עם התרבות היהודית, אלא ממוקדת אך ורק על זכויות וחירויות הפרט.

שלב א: פותחים את השיעור בשאלה מדוע אנו צריכים מדינה יהודית?

שלב ב: מפזרים בכיתה כרזות עם סיבות להקמת מדינה יהודית ומבקשים מהתלמידים לעמוד ליד הסיבה איתה הם מזדהים ביותר.

סיבות לדוגמא:

- אנטישמיות: היהודים אינם בטוחים במדינות אחרות
- התבוללות: בגלות העם היהודי בסכנת היעלמות בגלל התבוללות והיטמעות
- רק במדינה יהודית אפשר לקדם את התרבות היהודית
- רק מדינה יהודית מאפשרת להקים את חברת המופת עליה חלמו יהודים בכל הדורות
- מדינה יהודית היא צו דתי ורוחני

חלק ג: שאלו את התלמידים – כיצד היו נראים חייכם כיום אם לא הייתה קיימת מדינה יהודית? מהיכן הגיעה משפחתכם לארץ ישראל ובאילו שנים? האם הייתם שם כיום? כיצד היו נראים חייכם שם? האם הייתם מצליחים לחיות את החיים שאתם רוצים לחיות? כיצד היה חי העם היהודי? האם היה ממשיך ומתקיים? באיזה אופן? אילו דברים היו חסרים לכם ללא המדינה היהודית?

סיכום: בהמשך השיעורים נלמד על הצדקות שונות לקיומה של מדינה יהודית, שהיא בעצם מדינת לאום. כדאי להוסיף ולומר שיש המתנגדים לזיהוי של המדינה עם התרבות היהודית, אלא רוצים שהמדינה תהיה ניטרלית. שאלו את התלמידים כיצד לדעתם היה הדבר משנה את אופייה של המדינה? האם זהו אופי שהם היו רוצים למדינה?

הצידוק ההיסטורי: ההגנה על היהודים – רקע היסטורי והקשר עכשווי

מאז חורבן בית המקדש הראשון (במאה ה-6 לפנה"ס) וגלות ממלכות ישראל ויהודה, היה עם ישראל מפוזר בארצות רבות. אף בימי בית המקדש השני נשאר חלקו הגדול של העם בגלות, ולאחר חורבנו התדלדל בהדרגה היישוב היהודי בארץ ישראל, והגלות הפכה למצב של קבע למשך מאות ארוכות של שנים.

כגולים וכזרים, היו היהודים במקרים רבים מאוד, חשופים לאפליה קשה וליחס משפיל, נתונים לחסדי שליטים מתחלפים ולאירועי טבח והרג. נזכיר רק מעט מן האירועים הללו על מנת לסבר את האוזן ולפרט מעט ביחס לנושא הידוע באופן כללי.

בתפישה הנוצרית, היהודים נחשבו לעם שכפר בבשורה הנוצרית של ישו ואף היה שותף לרצח ישו. כתוצאה מכך הנוצרים האמינו שהאל עזב את בני ישראל ובחר במאמיני הנצרות במקומם. תפקידם ההיסטורי של היהודים הוא להעיד על הבחירה בנוצרים באמצעות היותם נחותים ומושפלים. בהתאם ליחס בסיסי זה פעלו הנוצרים במשך מאות שנים.

כך היו היהודים עדים לשורה ארוכה של גירושים ממדינות מערב אירופה שרוקנו אותה כמעט כליל מיהודים (גירוש אנגליה – 1290, גירוש צרפת – 1305, 1320, גירושים מארצות גרמניה במאה ה-14, גירוש ספרד – 1492, גירוש פורטוגל – 1497), ולשורה ארוכה של פוגרומים, שבין הבולטים שבהם, פרעות תתנ"ו (1096) בראשית מסעי הצלב שהחריבו את קהילות ישראל שעל נהר הריין, פרעות קנ"א (1391) שהתרחשו בסמיכות למגפה השחורה באירופה ובהן הואשמו יהודי ספרד בהרעלת בארות שגרמה למגיפה, פרעות ת"ח-ת"ט (1648) בהם נרצחו למעלה מ-100,000 יהודים וחרבו שליש מקהילות היהודים במזרח אירופה, גלים חוזרים ונשנים של פרעות ביהודי רוסיה בסוף המאה ה-19 וראשית המאה ה-20, והפוגרום הענקי שביצע צבאו של המנהיג האוקראיני פטליוורה שטבח בעשרות אלפי יהודים (!) בסיום מלחמת העולם הראשונה. במקביל סבלו היהודים גם משורה ארוכה של עלילות דם, השפלות, האשמות והגבלות שונות ומשונות, על משלח יד, על אזורי מגורים, על לימודים והשכלה ועוד ועוד.

גם בארצות האיסלאם לא שפר מצבם של היהודים. היהודים בארצות אלו נחשבו לד'מים, כינוי למעמד נחות של לא-מוסלמים (בעיקר נוצרים ויהודים), שהיה כרוך בשורה ארוכה של חוקים מפלים ומשפילים. הושתו עליהם מיסים מיוחדים ובנוסף לכך נאסר עליהם לערוך טקסים דתיים בפומבי, לרכב על סוס או גמל, לבנות בתי תפילה הגבוהים מאלו של המוסלמים ולשאת נשק. גם בארצות האיסלאם היו היהודים עדים לא פעם לרדיפות לגזירות ולפוגרומים, על אף שככלל מצבם של היהודים בארצות האיסלאם היה טוב יותר מאשר בארצות הנוצריות.

בתקופה המודרנית, זכו היהודים בארצות אירופה לכאורה לשוויון זכויות (אמנסיפציה), אך בפועל העוינות אליהם באירופה נותרה חזקה מאוד, והיא ניכרה בהתנגדות של רבים להשתלבותם של יהודים בחברה הכללית, גם כאשר מדובר היה ביהודים מתבוללים שהסירו מעצמם כל סממן יהודי.

השיא של העוינות, השנאה, ההשפלה והטבח הגיע בימי השואה ומלחמת העולם השנייה בה נטבחו כששה מיליון יהודים במיתות אכזריות. חשוב להדגיש כי העם הגרמני ניצח על מלאכת ההשמדה אך רבים מעמי אירופה היו שותפים לה במישרין או בעקיפין. צרפתים רבים תחת משטר וישי הצרפתי ששיתף פעולה עם הנאצים לאורך רוב המלחמה, היו שותפים מלאים לשואת יהדות צרפת. האוקראינים, הליטאים והרומנים היו שותפים פעילים ונלהבים בטבח היהודים בארצותיהם. ההונגרים שבמשך רוב המלחמה היו בני ברית של הנאצים, חוקקו חוקי גזע וגרמו למותם של עשרות אלפי יהודים לפני ואחרי ההשמדה המאורגנת. גם בהולנד ובבלגיה הצליחו מבצעי הגירוש וההשמדה הודות לשיתוף פעולה משמעותי מאוד של האוכלוסייה המקומית שהיה מבוסס על שנאת יהודים שורשית. בכל מקום היו אמנם חסידי אומות העולם, ובמדינה כמו דנמרק הדאגה ליהודים אף הפכה למדיניות ונורמה שאפשרו את הצלת היהודים, אך ככלל ניתן לקבוע שהשואה היא פעולה משותפת של עמי אירופה הנוצריים, ולא של הגרמנים בלבד.

גם כיום, האנטישמיות לא נעלמה מן העולם. היסודות האנטי-יהודיים בדת הנוצרית ובדת האיסלאם ממשיכים להוות איום על הקיום הפיזי של יהודים. "הפרוטוקולים של זקני ציון" ממשיכים להיות מופצים במהדורות רבות במדינות ערב, והחינוך לשנאת יהודים ולזיהויים עם השטן רווח מאוד במדינות מוסלמיות. אויבי ישראל כמו איראן, החיזבאללה וחמאס מכריזים בריש גלי על תקוותם ורצונם להשמיד את ישראל, אך גם אצל מדינות ערב הזהירות יותר בהצהרות הגלויות שלהן ישנו חינוך ברור ומובהק לשנאת יהודים. גם יחסן של מדינות אירופה למדינת ישראל כפי שהוא משתקף בדיפלומטיה ובתקשורת מעיד על כך שהעולם המערבי לא התנקה כליל משנאת יהודים.

במובן זה, הקמתה של מדינת ישראל הייתה ועודנה בראש ובראשונה הצלה פיזית של היהודים מהאיומים עליהם. במדינת ישראל גורלם של היהודים נתון בידיהם, ובאפשרותם לשמור על עצמם בדרכים צבאיות ודיפלומטיות בצורה מיטבית. אמנם, האיום על היהודים לא התבטל עם הקמת המדינה, אך קיומה של מדינה עצמאית חזקה היא ערובה מיטבית להתמודדות עם איומים אלו.

”מה רוצים הציונים?... אנו רוצים בית מולדת מובטח במשפט הכלל בשביל עם ישראל. אז לא ידאיג אותנו שום חוק זרים אז לא תהיה קיימת שנאה, לא תהיינה קיימות רדיפות בארצות האנטישמיות, אז תהיה לנו קרקע שעליה יהיה היהודי מוכר כיצור אנושי, הרוצה לעבוד ולחיות בחופש”
(בנימין זאב הרצל)

זהו המובן הבסיסי ביותר לכך שמדינת ישראל היא ”מדינה יהודית”. ככזו, המדינה רואה את עצמה כביתם של היהודים החפצים לשבת בה, ואף ערבה לשלומם של יהודים בעולם כולו ונותנת להם בכל עת את האפשרות לקבוע את מקומם בה. חוק השבות (1950) קובע ש”כל יהודי זכאי לעלות ארצה”, בהתאם לקביעת מגילת העצמאות ש”מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקיבוץ גלויות”. האנטישמיות ושנאת היהודים בעבר ובהווה מהווים אפוא עילה מספקת לקיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית.

אמנם, בדברים שלהלן, ברצוננו לבחון את שאלת ה”מדינה היהודית” בצורה רחבה יותר.

מן ההשענות על הסכנה הפיזית של היהודים בלבד, ניתן להבין שקיומה של ”מדינה יהודית” הוא אילוץ בלבד, כתוצאה משנאת היהודים, אך לולא כן מוטב היה לבסס את הסדר הפוליטי במדינה על נאמנות של כל האזרחים למדינה ללא הבדל דת ולאום. השאלה העיקרית שברצוננו לבחון בהמשך היא מהו ההיגיון או הצידוק לסדר הפוליטי של ”מדינת הלאום”, מעבר להכרח הקשור לאיום הספציפי על הקיום היהודי. לשם כך נבחן צידוקים שונים שניתנו במחשבה המדינית לסדר זה ונחבן את הרלוונטיות שלהם במקרה הישראלי.

- מאז חורבן בית המקדש הראשון היה עם ישראל מפוזר בארצות רבות. כגולים וזרים היהודים היו חשופים לאפליה קשה ויחס משפיל.
- בארצות הנוצריות זכו היהודים ליחס קשה על רקע דתי. באירופה סבלו היהודים משורה ארוכה של גירושים ופוגרומים לאורך ימי הביניים ועד המאה ה-20
- בארצות האיסלאם היהודים הוגדו כד'ימים ונחשפו לאפליה והשפלה בשורה ארוכה של חוקים.
- בתקופה המודרנית, על אף מתן אמנסיפציה ליהודים, בפועל העוינות נותרה על כנה והיהודים נחשפו להשפלה ושנאה קשות שהגיעו לשיא ברצח שישה מיליון יהודים בשואה, בשותפות רבים מעמי אירופה.
- גם כיום, האנטישמיות לא נעלמה מן העולם (ראה הרחבה בהמשך)
- הקמתה של מדינת ישראל כמדינה יהודית הייתה הכרח להצלה פיזית של היהודים מהאיומים על קיומם. מדינת ישראל משמשת עד היום מקלט ליהודים.

אנטישמיות בימינו

הספר האנטישמי "הפרוטוקולים של זקני ציון" עומד למכירה באמזון גם היום

Click to LOOK INSIDE!

The Protocols of the Elders of Zion [Paperback]
Anonymous (Author), John Smith (Editor)
★☆☆☆☆ (24 customer reviews) | (0) Like

Price: **\$7.25** & eligible for **FREE Super Saver Shipping** on orders over \$25.
Details
Special Offers Available

Usually ships within 1 to 3 weeks.
Ships from and sold by Amazon.com. Gift-wrap available.

Ordering for Christmas? This item requires additional time to ship. To ensure delivery by December 24, choose **FREE Super Saver Shipping** at checkout. [Read more about holiday shipping.](#)

17 new from \$6.44 9 used from \$20.46

FREE TWO-DAY SHIPPING FOR COLLEGE STUDENTS
[Learn more](#)

Buy New **\$7.25**
Quantity: 1
☐ Yes, I want **FREE Two-Day Shipping** with Amazon Prime
Add to Cart
or
Sign in to turn on 1-Click ordering
Add to Wish List

Sell Us Your Item
For a **\$0.97** Gift Card
Trade in
[Learn more](#)

More Buying Choices

Amazon Price New from \$2.99 \$16.00 \$7.25 \$6.44

טרוור נגד ילדים

הקהילה בטולוז מפחזת: "מקום היהודים בישראל"
הקהילה היהודית בצרפת זועזעת קשות בעקבות הפיגוע בבית הספר בטולוז. הורי הילדים היהודים בעיר העדיפו שישארו בבתים לאחר אירוע הדמים. נער בן 17 סיפר שפנו אליו בשיעור כדי להעבירו למקום מוגן: "לא רוצה להמשיך להעביר את חיי בצרפת"

מנחם גנץ, שליח "ידועות אחרונות" וynet לטולוז
06:11, 21.03.12 פורסם

פיגוע באוטובוס ישראלים בבולגריה: 7 הרוגים
פיגוע אירע באוטובוס שהסיע 47 תיירים ישראלים, חכם בני נוער, שנחתו בגמל התעופה "סרפובו" שבבורגס. שבעה נהרגו, למעלה מ-30 פצועים פנו לטיפול בבית חולים סמוך. משרד החוץ מקיים הערכת מצב מיוחדת, מד"א נעדר להטסת משלחת סיוע

תבי ynet
18:12, 18.07.12 פורסם

פיגוע נגד מטה ישראלים בבולגריה שבועה בני אדם נהרגו הורב (יום ד') בפגוע שטון נגד תיירים ישראלים בשדה התעופה בעיר **בורגס**, **בולגריה**. מטען תחלה התפוצץ בזמן מטען של אוטובוס שהסיע 47 תיירים ישראלים, חכם בני נוער, בטוחניל "סרפובו" 33 פצועים פנו לקבלת טיפול רפואי בבית חולים

אמנת תנועת ההתנגדות האסלאמית – פלסטין (חמאס)

18 באוגוסט 1988

תנועת ההתנגדות האסלאמית היא אחת מחוליות מלחמת הקודש [ג'יהאד] בעימות עם הפלישה הציונית... תנועת ההתנגדות האסלאמית שואפת להגשים את הבטחת אללה, ואחת היא כמה זמן יארך הדבר. שהרי הנביא, תפילת אללה עליו וברכתו לשלום, אמר: "לא יבוא יום הדין עד אשר יילחמו המוסלמים ביהודים (ויהרגו אותם המוסלמים), וכאשר יסתתר היהודי מאחרי אבנים ועצים יאמרו האבנים והעצים, למעט עץ הע'ירקד (שהוא מעצי היהודים): 'הוי מוסלמי, הוי עבד אללה, יש יהודי מאחרי, בוא והרגהו'"

חשבו יחד עם התלמידים: האם הטיעון ההיסטורי על הצורך בהצלה פיזית של היהודים עדיין תקף בימינו? איזה תפקיד משחקת מדינת ישראל בהגנה על העם היהודי?

הצידוק השרידותי-תועלתני

א. היסוד המלכדי של המסגרת הפוליטית

לכל אדם נטייה מאוד בסיסית לדאוג לעצמו, אך במדינה מתבקשים לוחמים ונושאי משרות ציבוריות אמורים להלחם זה למען זה, למסור את נפשם למען המדינה, ולהעדיף את האינטרס של המסגרת המדינית על פני האינטרס האישי הצר. כבר בראשיתה של ההגות הפוליטית הבין אפלטון את ההכרח שביצירת אחדות, הזדהות וסולידריות בין אזרחי המדינה לשם שרידותה ולשם תפקודה המיטבי. בספרו "המדינה" אפלטון מתאר בהרחבה את האמצעים השונים שיש לנקוט על מנת להגיע ליצירת הזדהות עם המדינה, ובראשם - החינוך. בכך הוא כולל צנזורה של היצירה, האמנות והמיתוסים, ופיקוח על התכנים המגיעים אל הדור הצעיר כך שיגדלו רק על תכנים שמעצימים את המחויבות האזרחית שלהם ולא מעלים ספיקות ביחס אליה. אפלטון הקצין כל כך את הצורך באחידות בין האזרחים עד שרבים תארו את המדינה האידיאלית שלו כמדינה טוטליטארית שברור שאיננו חפצים בה כיום. לענייננו, חשובה הבעיה שהוא מעלה יותר מן הפתרון שלו. אפלטון הבין שרעיון מופשט וכללי של מחויבות עקרונית של כל אזרח למען כולם איננו מספק. אהבת מולדת צומחת מתוך טיפוח הזיקה לתכנים הספציפיים של העם, זיקה המצמיחה מחויבות ונכונות לפעולה.

כמו אפלטון, גם רבים מההוגים הפוליטיים אחריו הדגישו את הדבקות בתכנים הלאומיים המשותפים כבסיס להצלחה ולשגשוג של מדינה. ניקולו מקיאוולי, בספרו "דיונים" עוסק במקור עוצמתה ושגשוגה של הרפובליקה הרומית. כך הוא מתאר את נומה פומפיליוס, מלכה האגדי השני של רומא (673-716 לפנה"ס):

כיוון שמצא עם פראי ביותר, ורצה להביאו לידי משמעת אזרחית באמצעות אומנויות השלום, נפנה אל הדת כדבר שהוא הכרחי לחלוטין אם רוצים לשמר תרבות, וכונן אותה באופן כזה שבמשך מאות רבות לא הייתה מעולם יראת אל רבה כל כך כמו באותה רפובליקה. דבר זה הקל על כל משימה שהסנאט או הרומאים הגדולים תכננו לעשות. ומי שייסקור אינסוף פעולות, הן של העם של רומא כולו הן של רבים מבני רומא כיחידים, יראה איך אותם האזרחים פחדו שבעתיים להפר שבועה מלהפר את החוקים, כאנשים המעריכים יותר את עוצמתו של האל מאשר את זו של בני האדם...

ומי שבוחן היטב את דברי הימים של הרומאים, רואה עד כמה שימשה הדת בפיקוד על צבאות, בהפחת אומץ בפשוטי העם, בשמירה על בני האדם שיהיו טובים, ובהכלמת הרעים... ואמנם, מעולם לא היה מחוקק של חוקים חריגים לעם שלא נזקק לאלוהים, משום שלולא כן הם לא היו מתקבלים ומשום שישנם דברים רבים שאדם נבון מכיר, ואין בהם כשלעצמם סיבות מפורשות שאפשר לשכנע בהן את הזולת. ולכן אנשים חכמים הרוצים להסיר את הקושי הזה פונים אל אלוהים. כך עשה ליקורגוס (=המחוקק הראשי של ספרטה), כך עשה סולון (=יוצר החוקה האתונאית), וכך עשו רבים אחרים...

כמו אפלטון, גם מקיאווולי עומד על כך שבני אדם בחברה אינם פועלים לפי שיקולים רציונאליים בלבד. הרוצה להניע אותם לפעול למען החברה ולמען המדינה חייב להסתייע בסיפורים ומיתוסים מכוננים או בכלל בדת, כשבזכותם הם ירגישו שייכים אל המדינה ויאמינו בתוקפם של החוקה וסדרי השלטון.

מבין ההוגים הפוליטיים נוסף ונזכיר עוד אחד החוזר על רעיון זה. - ז'אן ז'אק רוסו. בספרו "על האמנה החברתית", ספר שהשפיע רבות על המהפכנים הצרפתים ועל התהוות המדינה המודרנית, הסביר רוסו את הדרך ליצירת מדינה רצויה. לדעתו, זו נעוצה בהסכמה בין בני אדם שונים המחליטים לצאת מן המצב הטבעי ולעבור למצב החברתי בו הם ידאגו ל"רצון הכללי" ולא יתמקדו עוד באינטרס האישי שלהם. לאחר שהוא דן בהיווצרות המדינה, מקדיש רוסו פרק ל"דת האזרחית". גם רוסו מכיר בכך שעל מנת לחזק את הנאמנות למדינה, את הנכונות להלחם עבורה ואת המסירות הנדרשת מן האזרחים והמנהיגים, אין להסתפק בטיעונים רציונאליים ומופשטים בלבד. בעת העתיקה אכן לכל עם הייתה דת משלו, איתה הוא הזדהה ובשמה הוא נלחם את מלחמותיו וביסס את הסדר החברתי שלו. גם בזמנו, רוסו רואה לנכון לטפח "דת אזרחית" שאמנם תהיה מינימליסטית בדרישותיה הדתיות, ותסתפק בהיענות לעקרונות כלליים של אמונה ומעט טקסים אזרחיים-דתיים, אך היא תיתן תוקף דתי-ערכי והילה מקודשת לעשייה הפוליטית.

גם בין הסוציולוגים והאנתרופולוגים ישנם רבים שהדגישו את התפקיד החברתי-פוליטי של הדת. אחד מאבות הסוציולוגיה, אמיל דירקהיים, פיתח נושא זה, והראה שלשם תפקוד בריא של החברה יש לה צורך במכנה משותף תרבותי-דתי המייצר הזדהות של חברה עם האינטרס המשותף, וסולידריות הדדית ביניהם.

בעת העתיקה הייתה לכל שבט ולכל מדינה דת משלהם שהמריצה את היסוד הפוליטי-לאומי ותמכה בו. בימי הביניים באירופה הזדהו הממלכות הגדולות עם הנצרות והיא שהעניקה למעש הפוליטי הילה של קדושה ונאמנות. בחלק ממדינות אירופה במאה ה-19, בהן הדת כבר לא שמשה בגלוי כדבק לאומי, התעצם הייחוס של הילה מיסטית-דתית לאומה עצמה גם ללא חיבור מובהק לדת הממוסדת. כך או כך, נמשך העיקרון שלשם השרידות והתפקוד המיטבי של המדינה יש צורך בהזדהות וסולידריות של האזרחים, ואלו נובעים בדרך כלל מהזדהות עם דת, לאום או רעיון הקודם למסגרת הפוליטית ונותן לה צידוק ותוקף.

דוגמה מובהקת לכך ניתן למצוא באומה האמריקאית. ארצות הברית מבוססת על רעיונות של אמנה חברתית וליברליזם בנוסח ג'ון לוק, ומשום כך נוטים לחשוב לעיתים שהנאמנות של האמריקאים מבוססת על ההיגיון הרציונאלי של האמנה החברתית בלבד. ואולם, ההיסטוריה האמריקאית מגלה שחלק ניכר מהאמריקאים ראו את עצמם כעם נבחר, הממלא שליחות אלוהית ב"עולם החדש", מוביל את בשורת החירות ומקדם בכך את האנושות כולה. מוטיב זה חורז את התודעה העצמית של אזרחי ארצות הברית מאז ייסודה. הוא קיים במושבות הבריטיות הראשונות ביבשת במאה ה-17, שהוקמו על ידי נוצרים פוריטנים שנרדפו באנגליה וראו במעבר לאמריקה ייסוד של עולם אידיאלי הנקי מהשחיתות והכפירה של אירופה. הוא ממשיך ומופיע בטקסטים הקשורים למאבק לעצמאות מבריטניה במאה ה-18, בדיונים הקשורים להתפשטות ארה"ב מערבה ובמלחמות באינדיאנים ובמקסיקו במהלך המאה ה-19, ונמשך עד המעורבות במלחמות העולם במחצית הראשונה של המאה העשרים ובמלחמות המפרץ במחצית השנייה שלה. נאומי רבים של הנשיאים האמריקאים מלאים מתודעה זו. הכיתובים על שטרות הכסף, סמלים מדינתיים ומילות ה"מוטו" של המדינות השונות מאשרות את האמונה המשותפת הזו. היא גם זו המגייסת את ההזדהות של ההמונים עם העניין הלאומי, ומהווה מרכיב עצמה חשוב של האומה האמריקאית³.

לעומת זאת, כדאי לציין את המצב ההפוך בכמה ממדינות באירופה בימינו. כמה מהן שהדגישו מאד את ההיבט האזרחי, וניתקו אותו מההיסטוריה הלאומית או הדתית שלהן, מרגישות כיום קושי רב להגדיר את הזהות העצמית שלהן ולנמק את ההעדפה של המורשת ההיסטורית של המדינה. גלי ההגירה העצומים מאפריקה ואסיה, מאתגרים מדינות אלו, ומציבים בפניהם את השאלה האם יש להם זהות

3 "הדת האזרחית האמריקאית" תוארה בהרחבה בעבודתו של הסוציולוג האמריקאי רוברט בלה

החורגת מן המימד האזרחי הצר או לא. כך למשל הכריזה קנצלרית גרמניה בסוף שנת 2010 על כישלון מוחלט של הרב-תרבותיות בגרמניה. דבריה כוונו לכך שמייעוט של מהגרים מוסלמים מטורקיה ומדינות ערב גדל בגרמניה בהדרגה, תוך שהוא מנוכר לתרבות המקומית ואפילו לשפה הגרמנית, וחלק ממנו אף מרחיק לכת ומאמץ רטוריקה של כיבוש שקט שהאיסלאם צריך לבצע באירופה על ידי גידול דמוגרפי של המוסלמים באירופה. אימוץ הרעיון של רב-תרבותיות, לפיו המדינה איננה מזדהה עם תרבות מסוימת ועם סיפור לאומי ספציפי והיא פתוחה במידה שווה לסיפורים שונים של קבוצות שונות בתוכה, מייצר קושי להתמודד עם תרבות נחושה ובטוחה-בעצמה דוגמת האיסלאם, קושי שאף יכול להפוך לאיום קיומי.

גם בבריטניה, בצרפת, בהולנד ובמדינות סקנדינביה מתמודדים עם הבעיות הקשות של ההגירה, בפרט ההגירה המוסלמית. במידה רבה ההתמודדות קשורה לניסיון של מדינות אירופה אחר מלחמות העולם להגדיר את עצמן בצורה אזרחית-ליברלית המדחיקה כל מימד של הזדהות המדינה עם תרבות או מורשת מסוימת.

לסיכום, מאז ראשיתה של ההגות הפוליטית ועד ימינו, הכירו רבים בצורך של המדינה לקבל גיבוי או משמעות באמצעות ההזדהות עם מורשת דתית, לאומית או היסטורית. ללא דבק מלכד זה, האומה מתקשה לשרוד ולגייס את המחויבות הנדרשת של האזרחים. צורך זה קיים בוודאי גם במקרה של מדינת ישראל. קל לראות כיצד הגדרתה כ"מדינה יהודית" תוך הזדהות עם הסיפור היהודי לדורותיו מסייעת לה לייצר דבק מלכד כזה אצל אזרחיה היהודיים המהווים את אוכלוסיית הרוב במדינה.

ב. ההיבטים התועלתניים של מדינת הלאום

במדינת לאום המדינה מזוהה עם מורשת ספציפית, וזה מסייע לאזרחים להזדהות עמה ולראות בה מסגרת חברתית ולא רק גוף טכני-פוליטי. הדבר מסייע למדינה לשרוד ולשגשג ביטחונית, פוליטית וכלכלית. בהיבט הביטחוני האזרחים במדינת לאום נכונים יותר להתגייס לצבא ולהקריב עצמם בזמן מלחמה. בהיבט הפוליטי, ההזדהות עם המדינה מקהה מתחים פנים-חברתיים ויכולה לסייע בשמירה על היציבות הפנימית. בהיבט הכלכלי, הסולידריות בין חברי הקבוצה יכולה להקל על התשלום והגבייה של המיסוי הגבוה הנדרש במדינת רווחה מודרנית, ולייצר תרומה והתנדבות בין חברי הקהילה.

במדינה שהאזרחים מרגישים אליה קשר הנובע ממורשת משותפת, והמייצרת סולידריות בין חבריה, צומחת מכך תועלת למדינה.

- המדינה דורשת מאזרחיה במקרים מסוימים העדפה של האינטרס הכללי על פני האינטרס האישי, על כן פילוסופים מדיניים עמדו על כך שדרושה הזדהות של האזרחים עם המדינה, וכן סולידריות בינם לבין עצמם על מנת שהמדינה תשרוד ותשגשג
- אפלטון: החינוך ככלי מרכזי ליצירת הזדהות עם המדינה. פיקוח קפדני על התכנים המגיעים לדור הצעיר כך שיגדלו רק על תכנים המעצימים את המחויבות האזרחית שלהם. אהבת מולדת צומחת מתוך טיפוח הזיקה לתכנים הספציפיים של העם, המצמיחה מחויבות ונכונות לפעולה.
- מקיאווולי: בני אדם אינם פועלים משיקולים רציונאליים בלבד. יש להשתמש בסיפורים מכוננים או בדת שבזכותם ירגישו שייכים אל המדינה ויאמינו בתקפותם של החוקים.
- ז'אן ז'אק רוסו: טיפוח "דת אזרחית", שתיתן הילה דתית-ערכית לעשייה הפוליטית.
- אמיל דירקהיים: בעת העתיקה לכל עם הייתה דת שהמריצה את היסוד הפוליטי ותמכה בו. בימי הביניים באירופה הייתה זאת הנצרות. במאה ה-19 במדינות רבות הדת כבר לא שימשה דבק מלכד, והאומה עצמה קיבלה הילה מיסטית-דתית, על מנת לשמר את ההזדהות והסולידריות של האזרחים.

ההקשר הישראלי

במקרה הישראלי נדמה כי על מנת לשמור על שרידותה של המדינה יש ערך רב להיותה מדינת לאום. בהיבטים עליהם דיברנו: הביטחוני, הפוליטי והכלכלי, ההזדהות של אזרחיה עם המדינה מהווים גורם מייצב חזק. היותה של המדינה במצב לחימה כמעט מתמיד מאז היווסדה, מעורר צורך בהתגייסות לאומית ואישית למלחמה ומאבק מתמשכים. הקשר החזק בין העם למדינה ולארץ מהווים גורם ממריץ חזק להתגייסות ולהקרבה עבור מטרות לאומיות.

גם בהקשר היציבות הפוליטית השלטונית נראה כי יש ערך רב להיותה של המדינה מדינת לאום: בישראל שסעים ומתחים פנימיים חזקים בין ימין ושמאל, דתיים וחילוניים, אשכנזים ומזרחיים ובין עולים וותיקים. קיומו של אתוס עמוק משותף של "אהבת ישראל" ותחושת גורל משותף הוא גורם ממתן ומאחד חזק.

בישראל הרעיון של מדינת הרווחה מבוסס במידה רבה על הסולידריות החברתית בין אזרחיה. תרבות ההתנדבות והתרומה המחזיקים ארגוני צדקה פרטיים רבים (ביניהם פעמונים, עזר מציון, יד שרה, שמחה לילד, לתת, קו לחיים ורבים אחרים). גם הסיוע הכלכלי-חברתי הנרחב מצד יהודי התפוצות נשען על אותה תחושת סולידריות יהודית.

הלאומיות המודרנית נולדה באירופה, אך הטרואמה העמוקה שהותירה אחריה מלחמת העולם השנייה גרמה לכך שאירופה ביקשה להתרחק מהלאומיות. תחתיה אירופה העלתה על נס את התפיסה הרב-תרבותית, המכבדת את חשיבותה של התרבות לאדם, ואף מכירה בצורך של המדינה לתמוך בה, אך נמנעת מלתבוע את החפיפה שבין המדינה והתרבות. היא מעדיפה מדינה רב-תרבותית ורב-לאומית התומכת בקהילות השונות שבתוכה. התמיכה האירופית במדיניות הרב-תרבותית הביאה לגלי הגירה גדולים ואימוץ תרבויות חדשות, על חשבון התרבות הלאומית המקומית. בימינו נדמה כי אירופה מתפכחת מהרעיון הרב-תרבותי. הנכונות של המדינות הוותיקות להסיר מעליהן את זהותן הלאומית הביא לכדי איום על שרידותן של התרבויות המקוריות שלהן, והביא לעלייה של גורמים אסלאמיים המאיימים על זהותה של אירופה. ההבנה כי התרבות המוסלמית שונה מאוד מהתרבות האירופית הליברלית הפכה ברורה באירופה לאחר מספר אירועים של מהומות אלימות, ביניהן המהומות על רקע פרסום קריקטורה של הנביא מוחמד. כיום ניתן לזהות באירופה מגמה של התפכחות מהרעיון הרב-תרבותי ודגש מחודש של הרעיון הלאומי. במדינות רבות התקבלו חוקי הגירה נוקשים יותר ונעשה ניסיון לייצר אינטגרציה למהגרים לתוך התרבויות המקומיות.

בסרטון המצורף ניתן לראות בקצרה את ההתפתחות האירופית בהקשר זה: הקטע הראשון הוא של ראש ממשלת בריטניה לשעבר טוני בלייר המברך את המוסלמים בבריטניה ברוח הרב-תרבותיות. בהמשך הסרטון ניתן לראות שני נאומים של מנהיגים אירופיים אנגלה מרקל ודייוויד קמרון המביעים אכזבה מכישלון הרב-תרבותיות.

קריקטורות אירופיות בתגובה לאלימות המוסלמית⁴:

4 מתוך האתר: <http://www.irreligion.org/2008/06/19/islamic-cartoons>

הצידוק הרפובליקני: המסגרת הפוליטית כמרחב של פעילות מוסרית

עד כה הצגנו את חשיבותה של מדינת הלאום כמגן של העם היהודי במקרה הספציפי, וכבעלת תרומה לשרידות של המדינה ולתפקודה המיטבי בתחומים שונים. בסעיף זה נתייחס לתיאורים שעלו על ידי הוגים פוליטיים שונים שראו במדינה מסגרת בה יוצאים סגולות אנושיות ייחודיות אל הפועל בצורה מיוחדת. לפי עמדה זו, המדינה איננה אמצעי בלבד. היא מסגרת חיים של קיום אנושי שלם הכולל דיאלוג ודיון בשאלות מוסריות, המתבצע דרך המנגנונים של החקיקה והשלטון.

גישה כזו הובעה בצורה מגובשת כבר אצל אריסטו שכתב כך:

המדינה אפוא גם טבעית גם קודמת ליחיד, וכך ברור, שהרי אין היחיד מספיק לעצמו כשהוא נפרד מהמדינה ולפיכך יחסו למדינה כיחסו של כל חלק לכלל שלו.

אריסטו גם קובע שזהו ייחודו של האדם לעומת בעלי החיים:

שיש לו, ולו לבדו, הרגשת הטוב והרע והצדק והעוול וכיוצא באלה, והשותפות באלה היא היוצרת בית ומדינה. (פוליטיקה ספר א, פרק ב).

בתפישתו, המדינה איננה משמשת רק כעקרון ארגון פונקציונלי של החיים האנושיים, אלא כדרך ביטוי של הסגולה האנושית המיוחדת של שותפות בערכים וארגון החיים לפיהם. יתירה מזו, אריסטו קושר את היותו של האדם יצור מדיני לתכונת הידידות האנושית, לפיה:

האדם הוא יצור חברתי ומיועד מטבע ברייתו לחיות יחד עם אחרים... מכאן שהאיש המאושר דרושים לו ידידים. (אתיקה, ט', עמ' 922)

לדעת אריסטו השיתוף המדיני הוא ביטוי של תכונת האדם ליצור ערכים משותפים, אך זה עצמו ביטוי של נטייתו לחיי רעות וידידות:

ודומה שגם את המדינות קושרת הידידות יחדיו והמחוקקים שוקדים עליה יותר משישקדו על הצדק, שהאחדות נראית כמה שהוא דומה לידידות והלא אל זו הם שואפים מעל לכל, ואת ריב האזרחים הם מרחיקים בחינת אויב שאין גרוע ממנו... ובהופעתו המהותית ביותר נחשב הצדק לתכונה ידידותית (אתיקה, ח', עמ' 881)

לסיכום, לדעת אריסטו לאדם יש אופי להקתי, אך סגולת האדם המיוחדת מתבטאת בכך שלעומת שאר בעלי החיים הלהקתיים, השותפות בין בני אדם מבטאת הסכמות על עניינים מוסריים הממוסדים בצורת חוק ושלטון, ומי שאיננו מציית להם הוא "או פחות או יותר מאדם" או בלשון מפורשת יותר "או בהמה או אל".

כמו אריסטו, רבים מן ההוגים הפוליטיים ראו במדינה מוסד שהוא מעבר לתפקיד של דאגה לפרטים המרכיבים אותו. אחד הבולטים שבהוגים אלו הוא היגל, פילוסוף פרוסי בן המאה ה-19. בחיבורו "קווי יסוד לפילוסופיה של המשפט", הוא הציג תפישה פילוסופית מורכבת של החיים החברתיים ובמסגרתה הוא הציג את המדינה כמוסד מוסרי עליון המקנה משמעות כללית לחיי היחידים ולא רק כגוף האמור לדאוג לחופש הפרט ולזכויות הפרט של האזרחים:

אנשים המערבבים בין המדינה ובין החברה האזרחית, והמניחים כי יעודה של המדינה היא הבטחת הקניין והחירות האישית ונצירתם, תופסים את האינטרס של היחידים בתורת כזה כתכלית האחרונה של התאחדותם. מכאן נובע כי החברות במדינה נתונה להכרעתו השרירותית של כל אדם. ברם, יחסה של המדינה כלפי היחיד שונה לחלוטין: לפי שהיא רוח אובייקטיבית, הרי לפרט יכולה להיות אובייקטיביות, אמיתיות ומוסריות רק באשר הוא חבר באותה המדינה. ההתלכדות בתורת כזו היא עצמה התוכן והתכלית האמיתיים, ויעודם של הפרטים היא לחיות חיים כלליים. (שם, סע' 852, הערה).

לפי תפישות אלו ישנו צורך לעודד את אזרחי המדינה ליטול חלק פעיל בעשייה הפוליטית, או כפי שכינה זאת רוסו, להפוך מ"אדם" ל"אזרח". בכך האזרחים מוציאים מעצמם את המימד הכללי והמוסרי שלהם ואינם שקועים אך ורק בקיום האינדיבידואלי שלהם.

הוגים לאומיים רואים במדינת הלאום את המסגרת המתאימה להתרחשות זו. במדינת הלאום האדם מרגיש באופן טבעי חלק בלתי נפרד מן המדינה, מרגיש זיקה ושייכות לספירה הציבורית, ורואה את עצמו חלק מן הכלל. ממילא קל יותר לרתום אותו לערכים הרפובליקניים של מעורבות, אכפתיות ותרומה לחיים המשותפים.

בהקשר של מדינת ישראל ניתן לראות שהגדרתה כמדינה יהודית יוצרת זיקה עמוקה של האזרחים היהודיים למדינה ולעניין הציבורי. ראיית המסגרת הפוליטית כחלק מן ההתרחשות הכוללת של ההיסטוריה והעבר היהודיים מייצרת אצל האזרחים היהודיים תחושת שייכות, וכן רצון ומוטיבציה לתרום לעשייה הציבורית ולענייני הכלל.

בהקשר זה כדאי לעמוד על נקודה נוספת. רבים מן ההוגים הרפובליקניים הדגישו שעל מנת שהמדינה תצליח לייצר תחושה של שייכות, נאמנות ומסירות עליה להיות קטנה במימדיה. כך ישנה הכרות של האזרחים עם הנופים הטבעיים והאנושיים של המדינה וממילא נוצרת אכפתיות טבעית ומעורבות בלתי אמצעית. כך למשל מונטסקייה, ההוגה הצרפתי בן המאה ה-18, רואה את הרפובליקה כצורת משטר שהעיקרון המכונן שלה הוא פטריוטיות ואהבת המולדת, ובהתאם לכך קובע:

הרפובליקה צריכה, לפי טבעה, להשתרע על שטח קטן בלבד, שאם לא כן, מעטים סיכוייה לשרוד... ברפובליקה גדולה, הטוב המשותף מוקרב על מזבח אינספור שיקולים אנוכיים... ברפובליקה קטנה, הטוב הציבורי מוחש יותר, מוכר יותר, קרוב יותר לכל אזרח... (מונטסקייה, על רוח החוקים, תשנ"ח, עמ' 131).

גם ז'אן ז'אק רוסו, בן זמנו של מונטסקייה, מדגיש בספרו על האמנה החברתית, את עדיפותה של מדינה קטנה. הוא מנמק עדיפות זו ביכולת שליטה טובה יותר של השלטון המרכזי ובמניעת בזבז משאבים על בירוקרטיה נרחבת, אך מעבר לאלו הוא מונה את יכולתה של מדינה קטנה לשמור על הסולידריות, על המידה האזרחית הטובה ועל ההכרות הבלתי אמצעית בתוך העם ובינו לבין מנהיגיו. לעומת זאת, במדינה גדולה הוא מזהה בעיה:

העם הוגה חיבה מעטה למנהיגיו, שאינו רואה אותם לעולם, ולמולדתו, שהיא בעיניו כמו העולם כולו, ולשאר האזרחים שרובם זרים לו. (רוסו, תשנ"ט, עמ' 96-71).

בזמננו, בעיה זו של ניכור האזרחים למדינה, הפכה להיות בעיה חריפה בפרט במדינות המערב הגדולות. ירידה משמעותית באחוזי ההצבעה בבחירות (מלבד במדינות בהם נקבעה ההצבעה כחובה בחוק!) היא סימפטום לחוסר המעורבות של האזרחים ולתחושה שעל אף שבאופן פורמאלי המדינה היא דמוקרטית, בפועל לאזרחים אין יכולת השפעה אמיתית על הנעשה. מדינות של עשרות מיליוני אזרחים כמו מדינות אירופה הגדולות, ואף של מאות מילונים כמו ארצות הברית מחפשות דרכים להתמודד עם שחיקת האזרחות הפעילה. הדבר חריף עוד יותר כאשר מדובר על גופי ענק דוגמת האיחוד האירופי. בבחירות הראשונות לפרלמנט האירופי (1979) השתתפו 62 אחוז מבעלי זכות ההצבעה. מאז יורד בהדרגה ובקביעות אחוז המשתתפים בבחירות, עד שבבחירות האחרונות שהתקיימו ב-2009 השתתפו 43 אחוז מבעלי זכות ההצבעה בלבד, וזאת למרות שבכמה מדינות ישנה חובה חוקית להשתתף בהצבעה⁵.

5 הנתונים מתוך: http://www.idi.org.il/BreakingNews/Pages/Breaking_the_News_120.aspx

ביחס למדינות מודרניות, מדינת ישראל היא מדינה קטנה אך לא קטנה מאוד. מימדים אלו מאפשרים לה למנף לטובתה את השייכות של האזרחים מחד, ומאידך לקיים משק לאומי יציב מבחינה כלכלית. שאלת ההגדרה של המדינה כמדינה יהודית מצטרפת לעניין זה. ישראל יכולה לנצל את המשאב של ההזדהות הלאומית כדי להפוך למדינה עם אזרחים מעורבים יותר הנענים לצו הרפובליקני של האזרח המעורב.

עיקרו של הטיעון הרפובליקני הוא ביכולתה של מדינת הלאום לרתום את האזרחים למידה הטובה הפוליטית ולהזדהות נפשית עם המדינה, כצורת חיים אנושית אידיאלית. ככל שהתודעה הלאומית היא מרכיב מרכזי בזהות של האזרחים כך הזהויה של הלאום עם המדינה יחזק את הקשר שלהם אליה. בישראל ההזדהות של האזרחים עם המדינה מבוססת על הזהות היהודית שלהם. הפטריוטיזם בישראל הוא עדיין ברמה גבוהה מאוד, והוא מבוסס על הקשר של המדינה לעם היהודי, כלומר להיותה מדינת הלאום של אזרחיה.

לסיכום:

- התפיסה הרפובליקנית: האדם בטבעו הוא יצור חברתי ומדיני. על כן, הוא מייצר קהילות החיות לאור ערכים חברתיים-מוסריים משותפים. הקהילה הזאת נתפסת כתכלית וכשיא הקיום האנושי.
- אריסטו: האדם הוא יצור מדיני. המדינה אינה משמשת רק כארגון פונקציונאלי של החיים האנושיים, אלא גם מימוש של הסגולה המיוחדת שטבועה בו: הרגשת הצדק והעוול. המדינה בחוקיה מבטאת הסכמות בין בני האדם על עניינים מוסריים.
- היגל: המדינה היא מוסד מוסרי עליון, ולה תפקיד מעבר לדאגה לפרטים המרכיבים אותה. הפרט יכול לממש חלק מסגולותיו המוסריות רק בתוך מסגרת כללית של מדינה.
- מונטסקייה: הרפובליקה היא צורת משטר שהעיקרון המכונן שלה הוא פטריוטיות ואהבת המולדת.
- רוסו: מדינה קטנה עדיפה כיוון שהיא מצליחה לשמור על הסולידריות והמידה האזרחית הטובה.

הצידוק הלאומי:

היצירה הלאומית המיוחדת ותרומתה לעולם

ראינו עד כה את האופן שבו הסדר הפוליטי של מדינה לאומית יכול לתרום ליצירת מעורבות ושייכות של האזרחים ובכך למצות את האיכות שלהם כיצורים חברתיים ומדיניים. ואולם, הוגים לאומיים הדגישו גם את הערך הספציפי של כל תרבות המתגלה בצורה מלאה רק כאשר היא משוחררת מאילוצים חיצוניים של שלטון זר, ועומדת כריבונית ברשות עצמה.

בעת החדשה היה יוהאן גוטפריד הרדר מייצג בולט של חשיבות הלאומיות כביטוי של יצירה ספציפית של כל קבוצה תרבותית. הרדר פיתח את הרעיון על אודות חשיבות הגיוון התרבותי של האנושות כמאפיין יסוד שלה. הפיזור של התרבויות האנושיות באזורים בעלי אקלימים שונים ונתונים טבעיים מגוונים מורים על כוונה אלוהית שהאנושות לא תתפתח בצורה אחידה אלא תממש את מלוא מגוון האפשרויות שטמונות בה ותביא אותן לידי ביטוי. הנאורות הדגישה את ההיבטים האוניברסאליים והשכלתניים של האנושות, אבל הרדר הדגיש דווקא את הייחוד של כל קבוצה, את הפרטיקולרי ולא רק את האוניברסאלי.

לכן, הרדר הדגיש את החשיבות של השמירה על הספונטניות והנאמנות לטבע, במקום האידאל של אחידות רציונאלית-אוניברסאלית שהעלו הוגי ההשכלה בני זמנו. לכל פרט ותרבות יש ערך ואופי ייחודיים שהם צריכים לפתח ולהישאר נאמנים אליהם, כך הם תורמים את תרומתם הייחודית לעולם ולא באמצעות אימוץ מערכת ערכית ותרבותית אחידה שהיא כביכול אוניברסאלית ומתאימה לכל. "אומה" לפי רעיונות אלה אינה רק קבוצה של אנשים הבוחרים לנהל במשותף את ענייניהם אלא קהילה תרבותית בעלת אופי ותנאי קיום מיוחדים שהייעוד שלהם הוא להוציא אל הפועל את אותו אופי מיוחד.

הרדר ראה את השפה כביטוי ייחודי של האדם שיוצר אותה, תוצר של תחושותיו אל מול המציאות הטבעית שבה הוא חי. הבסיס של השפה קשור בתגובות של רגש ודמיון עזים כלפי חוויותיו הקיומיות של האדם, כאשר דרך המילים הוא מבטא רגשות של התפעמות והערצה, חרדה, שנאה ותשוקה אותן הוא חווה. רק בשלב מאוחר יותר מופיעות מילים מופשטות שאינן קשורות לחושים ולרגשות. כתוצאה מכך השפה נושאת למעשה את חותם הנסיבות הייחודיות בתוכן היא נוצרה, ומהווה ביטוי בעל ערך עליון של ניסיון חיים ייחודי. צורת החשיבה המשתקפת בשפה איננה ניתנת לתרגום והיא נקנית באופן בלעדי לדוברי אותה השפה.

מכאן מובנת הזיקה המיוחדת הקיימת לדעת הרדר בין הפרט לבין האומה שלו. השפה איננה נוצרת על ידי פרט אלא על ידי תרבות או אומה, כאשר בני התרבות או האומה רוכשים אותה אחר כך מילדות, והיא הקובעת את צורת המחשבה הייחודית שלהם. ממילא כל אדם הופך להיות תוצר מהותי של האומה אליה הוא שייך. יצירה של אדם לעולם איננה יצירה אינדיבידואלית אלא תלויה בשפתו ותרבותו ובראיית העולם שהן העניקו לו. השותפות של כל אדם באומתו ובתרבותו הופכת להיות גם מצב טבעי לתוכו הוא נולד, וגם מטלה מוסרית של מימוש ופיתוח האיכות המיוחדת של אותה תרבות.

לעמדתו של הרדר הייתה השפעה רבה על הגדרת אומה לפי שפה ולפי היסטוריה בקרב תנועות לאומיות רבות במאה ה-19. בהתאם לכך טענו תומכי התנועות הלאומיות שיש להעניק מדינה ריבונית לכל אומה על מנת שתוכל לבטא את טבעה באופן מלא. לטענה הלאומית יש גרסאות רבות ושונות: יש שטענו כי האנושות מחולקת באופן טבעי לאומות בעלות מאפיינים ייחודיים (דוגמת הרדר), ויש שקבעו זאת מתוך ראיית האומה כתוצר של תהליכים היסטוריים שגיבשו אומות בעלות לכידות פנימית ואופי ייחודי (דוגמת ארנסט רנאן). אחרים הציגו את חשיבות הביטוי התרבותי של האומה כמילוי הייעוד ההיסטורי או האלוהי שלה (כך למשל ההסטוריון הצרפתי מישלה והמנהיג האיטלקי ג'וזפה מציני). כך או כך, האומה מוצגת כבעלת לכידות ואופי ייחודיים הראויים לביטוי או למימוש, כאשר הפיתוח החופשי והמלא של האופי הלאומי ייתכן רק במסגרת של מדינה עצמאית וריבונית שאין בה גורם חיצוני המדכא בצורה פיזית או תרבותית את האומה ואת אופייה.

לפי הטיעון הלאומי-תרבותי מטרתה של מדינת הלאום להוות כלי או מסגרת שבאים להבטיח את מלאות הביטוי והפעילות של האומה. הטיעון הזה מתחזק ככל שהאומה מובחנת מאומות אחרות, מה שמחזק את הצורך שלה ביצירת מסגרת עצמאית לביטוי הקול הייחודי שלה. טיעון זה מתחזק עוד יותר במקרים בהם ניתן לזהות תרומה ייחודית של תרבות זו לאנושות. וכן במקרים בהם יש איום, ממשי או פוטנציאלי, על התרבות או על האומה הנתונה, הן מבחינה פיזית והן מבחינה תרבותית. ככל שהאיום מוחשי יותר, הצורך במדינה שתשמור על האומה מפניו, עולה בהתאמה.

המקרה היהודי-ישראלי הוא מקרה מובהק של מובחנות ברורה של תרבות או אומה מהתרבות הסובבת אותה. הדת היהודית והלשון העברית, על אף היותן נחלתה של קבוצה קטנה מאוד מתוך אוכלוסיית העולם, נשמרו לאורך אלפי שנים בין תרבויות

ולשונות הנבדלות מהן לחלוטין. הקיום היהודי בין העמים היה תמיד חריג מהסובבים אותו ושמר על ייחודו, על אף שהיו כמובן השפעות הדדיות משמעותיות בין היהודים לסביבתם. הקול הייחודי של התרבות היהודית אף הותיר חותם

מכריע ובולט בתרבות האנושית הכללית. מסיבות אלו נראה שביחס למדינת ישראל יש לטעון זה משקל רב.

מעניין לצטט בהקשר זה את דבריו של רוסו שכך כתב בספרו אמיל:

נראה שלעולם לא אדע מה באמת טוענים היהודים, כל עוד אין להם מדינה חפשית, בתי מדרש ואוניברסיטאות, שבהם יוכלו לדבר ולדון ללא סכנה. רק אז נוכל לדעת מה בפיהם.

- הרדר פיתח את הרעיון על אודות חשיבות הגיוון התרבותי של האנושות כמאפיין יסודי שלה, בניגוד להדגשה של הנאורות את ההיבטים האוניברסאליים והשכלתניים של האנושות. לכל פרט ותרבות יש ערך ואופי ייחודיים שהם צריכים לפתח ולהישאר נאמנים אליהם.
- השפה היא ביטוי ייחודי של האדם שיוצר אותה, תוצר של תחושותיו אל מול המציאות הטבעית שבה הוא חי. השפה היא יצירה לאומית, והיא הקובעת את צורת המחשבה של דובר השפה. ממילא כל אדם הופך להיות תוצר מהותי של האומה אליה הוא שייך.
- האומה היא גוף בעל לכידות ואופי ייחודיים הראויים לביטוי או למימוש, שייטכן רק במסגרת של מדינה עצמאית וריבונית.
- מטרתה של מדינת הלאום להוות כלי או מסגרת שבאים להבטיח את מלאות הביטוי והפעילות של האומה. טיעון זה מתחזק ככל שהאומה מובחנת מאומות אחרות או כשיש איום על התרבות או האומה הנתונה.

ניתוח טקסטים: הטיעון הלאומי-תרבותי בתנועה הציונית

אחד העם (אשר גינזבורג, 1856-1927) הוא ההוגה המרכזי בזרם הציונות התרבותית-רוחנית. הוא ראה את חידוש חיי התרבות והרוח של העם היהודי כתפקידה המרכזי של התנועה הציונית. הוא סבר שלא הרדיפות האנטישמיות הולידו את התנועה הציונית אלא בעיה רוחנית-תרבותית.

האמנציפציה וההשתלבות היהודית בחברה הכללית הביאו להתרופפות של הייחוד התרבותי-הלאומי של היהודים. לבעיה זו הוא קרא 'צרת היהדות' (בניגוד ל'צרת היהודים'), שאותה ניתן לפתור רק בארץ ישראל על ידי פיתוח היצירה התרבותית הלאומית.

"מה שחסר לנו קודם כל, עוד גם קודם 'ההחלטה הלאומית', הוא מקום קבוע למרכז לאומי רוחני, אשר יהיה 'מקלט בטוח' לא להיהודים, כי אם להיהדות, לרוח-לאומנו; אשר בו ובשכלולו ישתתפו כל בני עמנו מכל ארצות פזוריהם, וההשתתפות הזאת תקרב קרבת הרוח את הרחוקים זה מזה במקום ובדעות, ועל ידה, ואחרי כן גם על ידי השפעת המרכז על כל נקודות ההיקף, יתחדש הרוח הלאומי בכל הלבבות ויתחזק גם רגש האחדות הלאומית בהם"

"את ההכרח ללמוד לדעת לשון עברית קשה להוכיח למי שהוא עצמו אינו מרגיש, עם היותו חושב עצמו ללאומי, את ההכרח הזה לדעת את הקולטורה של עמו. האמיתיות ביותר פשוטות ויסודיות קשה ביותר להוכיח אמיתותן לאלה שאינם רואים זאת בעצמם"

"המוסר כשהוא לעצמו - כלומר דרכי ההבחנה בין טוב לרע בכל ענפי חיי האיש הפרטי וחיי החברה - הוא איפוא, אולי יותר מכל שאר מקצועות הקולטורה, קניין לאומי, אשר בו נמצא רשמי חיי העם ומצבו בכל הזמנים, ובו נראה טיבו של הרוח הלאומי ואופן התייחסותו אל העולם אשר מחוצה לו ואל תנאי החיים ההולכים ומשתנים. ואם כך הדבר גם בכל שאר האומות הנאורות, שאינן רחוקות הרבה זו מזו בתכונותיהן ומצבן וקורותיהן, קל וחומר עם ישראל, שמראשית היותו הוא "עם לבדד ישכון" (במדבר, כג ט), מובדל מכל העמים בדרך התפתחותו ומהלך חייו הנפלאים מימי קדם

ועד עתה, - בוודאי אי אפשר שלא יהיה לו מוסר לאומי מיוחד, המיוסד בתכונות רוח, בחייו ההיסטוריים לשעבר ובמצבו וצרכיו בהווה. ...

בקצרה, המוסר הלאומי הוא תורה גדולה ושלימה לעצמה, הצריכה לימוד ושימוש. ובמובן זה שאנו רוצים בו, עדיין לא נעשה כמעט דבר, לא להלכה ולא למעשה. .. ואנחנו... צריכים... לדעת ידיעה אמיתית ופרטית, מה הן החובות שהמוסר הלאומי האמיתי, בלי כל תערובת זרה, מטיל עלינו בייחוסנו לעצמנו ולזולתנו, ובאיזה אופן אפשר לנו וצריכים אנו להתאים את החובות האלה עם צרכי חיינו והשקפותינו בהווה?

ועל מי איפוא העבודה הזאת מוטלת אם לא על הלאומיים עצמם, הצריכים לה?"

■ **אילו רעיונות של הרדר ניתן לראות בדבריו של אחד העם?**

■ **כיצד הוא מיישם אותם על העם היהודי?**

■ **מדוע לדבריו דרושה לעם היהודי מדינה? מהי תפקידה של התנועה הציונית?**

מרטין בובר (1878-1965), איש רוח ופילוסוף. מחשובי ההוגים בארץ ישראל במאה העשרים. עסק בהגות כללית ובהגות ציונית.

"כל עוד אנו רואים את הרעיון 'ציון' כאחד הרעיונות הלאומיים בלבד, אין אנו יודעים את משמעו האמיתי. מדברים אנו על רעיון לאומי, כשאזנה עם מעלה את אחדותו, את קשרו הפנימי, את טיבו ההיסטורי, את מסורותיו, את התהוותו והתפתחותו, את גורלו וייעודו, ועושה אותם עניין לתעודתו ונימוק לרצונו. לפי זה יש לקרוא את רעיון ציון של עם ישראל בתקופתנו בשם רעיון לאומי. אולם הצד העיקרי שבו הוא דווקא מה שמבדילו מכולם. אופייני הוא למעמד הדברים, כי הרעיון הלאומי הזה לא נקרא כאחרים על שם עם, אלא על שם מקום. בזה נתבטאה העובדה, שאין המדובר כאן בעם כשלעצמו, אלא בחיבורו עם ארץ, עם ארץ מולדתו... השם קיבל עוד בקדמות הימים את זיוו של מקום קדוש" (בין עם לארצו, 1944)

"ערכה ותפקידה של היהדות למען האנושות, ויעמוד בכך אף לעתיד לבוא: מציגה היא לפנינו וחוזרת ומציגה את תביעת האחדות; זו אחדות

שלידתה בקרעים שבתוך עצמה ובגאולה מקרעים אלה. אין בידי היהדות לתת, כדרכם של עמים אחרים, לה לאנושות תכנים חדשים; אין קשרו של אדם מישראל אל המציאות הממשית, אל העצמים, חזק כל צרכו בשביל נתינה זו; אין בידה אלא לתת לה לאנושות אחדות חדשה לבקרים לצורך תכניה, אלא לפתוח לה אפשרויות חדשות לסינתזות חדשות. סינתזה זו דתית הייתה בימי הנביאים ובימי הנצרות הקדומה, הגותית הייתה בימי שפינוזה וחברתית בימי הסוציאליזם. לאיזו סינתזה מתכוננת רוח היהודית היום? ייתכן הדבר שמתכוננת היא לסינתזה של סינתזות. תהיה סינתזה זו אשר תהיה, אחת אנו יודעים עליה: העלה תעלה שוב לעומת אותה אנושות מפולגת בפילוגיה ומסוכסכת בסכסוכיה את תביעת האחדות ותשמיע שוב באזני האנושות: «כל דבר שאתם מבקשים ושאתם עוסקים בו, כל דבר שאתם שואפים אליו ורודפים אחריו, כל זה הבל וריק הוא, דברים בטלים הם, אם אין עמהם אחדות". (תעודה ויעוד, 1910)

הרעיון הלאומי-תרבותי שפיתח הרדר הדגיש את החשיבות של הגיוון התרבותי של האנושות, על ידי פיתוח התרבויות הלאומיות הפרטיקולאריות.

■ **מהי תפקידה של המדינה היהודית עבור עם ישראל?**

■ **מהו האופי המיוחד של ישראל? מה תפקידו של האופי המיוחד הזה כלפי כלל האנושות?**

משימת אינטרנט: הסמלים הלאומיים

לכל מדינה יש דגל, סמל והמנון. סמלים אלה מבטאים את הערכים המרכזיים של המדינה ואת השאיפות שלה, וקשורים על פי רוב למורשת ההיסטורית והתרבותית שלה.

בחנו את הדגלים בקישור זה. בחרו דגלים של שלוש מדינות וענו על השאלות הבאות:

- מה הם הסמלים המופיעים על הדגל? מה באו לסמל?
- כיצד הדגל קשור לערכים של המדינה, לתרבות, למורשת, להיסטוריה ולשאיפות שלה?
- בחרו מדינה אחת ששינתה את הדגל שלה: מדוע עשתה זאת?

חפשו באינטרנט מידע על **דגל ישראל וסמל המדינה** וכתבו על כל אחד מהם:

- מהם חלקיו? מה הם מסמלים?
- מדוע נבחר סמל זה לייצג את מדינת ישראל?

חפשו באינטרנט מידע על **ההמנון הלאומי ("התקווה")** וענו על השאלות הבאות:

- אילו רעיונות מופיעים בהמנון?
 - אילו תקופות היסטוריות הוא מזכיר? מדוע?
 - מה משמעות "התקווה" בהמנון?
 - מדוע לדעתכם נבחר השיר הזה להמנון הלאומי?
- שאלת חשיבה: מדוע לדעתכם מדינה זקוקה לסמלים?

יוזמת שר החינוך גדעון סער שילדי גן ישתתפו מדי שבוע בטקס שיכלול את הנפת הדגל ושירת ההמנון הלאומי - "התקווה", עוררה דיון בין שני תלמידי י"ב באתר "וואלה". מה דעתכם בדיון?

דגל שק

מאת: טוהר ג'יקובסון

הטקס היומי החדש, של שירת ההמנון והנפת הדגל, יאפשר לממשלת ליברמן להסתתר מאחורי הסמלים הלאומיים ששייכה לעצמה – הדגל וההמנון – ולחנך לקיפאון מחשבתי. האיום ממנו אני חושש, כתלמיד בעצמי, הוא הפיכת תלמידי בית הספר להעתקים זה של זה, שהכרזות הנאמנות מדי שני וחמישי גורמות להם להאמין שלצאת נגד הקונצנזוס הפוליטי זה כמו פגיעה בסמלים הלאומיים. התלמידים יאמינו שלהטיח ביקורת זה למרוד בדגל, וכך הם יעוצבו מחדש בראי השנאה לכל מי שדעתו מנוגדת לכאורה לדעתה של המדינה. כמו למשל, מתי המעט שעדיין נחרדים מהאפליה במילות "התקווה" ("נפש יהודי"), ועדיין ממשיכים לזמר אותו כי ישראל היא ביתם. או אלה שישמחו להצטרף לנסיעות לקברי אבות בחברון, רק אם יהיה נציג רשמי שינסה לפחות להציג בפניהם את התמונה המלאה.
(מתוך אתר וואלה <http://zone.walla.co.il/?w=/2751/1841936>)

המנון האנרכיסטים

מאת: שני צור

לאורך השנה התנדבתי בבית ספר יסודי בירושלים, והאמת היא שלילדים אין כל כך מושג איפה הם חיים. אישית, את ההמנון למדתי רק בכיתה ג' בשיעור מוזיקה, ולא ביום הראשון ללימודים בכיתה א'. למה? איך הגענו למצב שאנחנו מצחקקים בשעת היזכור, הצפירה, ההמנון הלאומי שלנו - שאוצר בתוכו את כל מאוויה של המדינה ומזכיר לנו, באמת ובתמים, למה כאן ולא באוגנדה. זה לא מתקבל על הדעת שילד בכיתה א' לא יודע לדקלם את המילים הכי חשובות במדינה... אנחנו חיים באחת מהמדינות הכי בעייתיות ומפולגות בעולם, ואם לא נזכור מי אנחנו ומה אנחנו, נמצא את ישראל בעוד כמה שנים כשהיא גוש ממורמר וחסר ביטחון. ההמנון מזכיר לכל ילד קטנטן שגם אם קשה לו ומעצבן לו ואין לו חברים - ממטולה ועד אילת יש מי ששר איתו עכשיו, וזו אומה מאוחדת ותומכת.
(מתוך אתר וואלה <http://zone.walla.co.il/?w=/1842187>)

הצידוק הליברלי: הזכות לתרבות

הצידוק הלאומי, הרפובליקני והתועלתני מדגישים את הרווח שהמדינה בכללותה, או האנושות בכללותה, מרוויחים מקיומן של מדינות לאום. ואולם, בהגות הליברלית מושם דגש מיוחד דווקא על היחיד, ועל חופש הפרט לעצב את חייו כרצונו – כערך עליון. בהתאם לכך, ישנם הוגים ליברלים שרואים את מדינת הלאום כבעיה הניצבת על דרכו של הפרט לחירות מלאה. הוגים אלו מתייחסים הן למיעוט הלאומי בתוך מדינת הלאום שקשה לו להזדהות עם ערכי המדינה, והן לאזרחים בקבוצת הרוב שהמדינה קובעת בשבילם ערכים לאומיים שלעיתים הם לא מזדהים איתם.

לעומת הוגים אלו, התפתח שיח גם בתוך ההגות הליברלית עצמה, המכיל טיעון ליברלי בזכות מדינת הלאום. הכוונה לדיון על אודות "הזכות לתרבות" המוזכרת אצל הוגים ליברלים בני זמננו, ואף מוזכרת בפסקי דין בעולם ובישראל. לעומת התפישה ליברלית ה"קלאסית" הרואה במדינה רק אמצעי לשימור החופש של האדם היחיד להכריע באופן אוטונומי בשאלות הנוגעות לחייו, מדגישים הוגים אלו שגם מזווית ליברלית יש למדינה תפקיד גם במה שנוגע לשימור ולפיתוח האופי הקהילתי או הלאומי. הצורך להתערבות זו מצד המדינה גם בעיניים ליברליות הוא משום שה"זכות לתרבות" היא זכות אנושית בסיסית לה זכאי כל אדם, כמו שאר הזכויות הליברליות הבסיסיות: הזכות לחיים, הזכות לחירות והזכות לקניין. במסגרת אחריותה של המדינה לשימור הזכויות של הפרט היא גם אחראית לטיפול האפשרות שלו לממש את את זכותו לתרבות.

המשמעות והחשיבות של זכות זו נידונה רבות בספרות מזה כשלושים שנה וניתן לתאר מספר גרסאות שלה.

הגרסה הראשונה של עמדה זו הוצגה על ידי ויל קימליקה, שטען שלשם מימוש חירותו, על האדם להשתייך לתרבות המציעה בפניו מנעד של ערכים וצורות חיים המאפשרות לו בחירה ועיצוב אישי של חייו. גם אדם הבוחר למרוד בחלק מערכי התרבות בה הוא גדל, יכול לעשות זאת על בסיס אותה תרבות עצמה. הפגיעה בתרבותו של האדם מונעת ממנו להיות בן חורין ולממש את חירותו בצורה מיטבית.

כנגדה הציעו אחרים (מרגלית והלברטל) את העמדה שהצורך של האדם בתרבות איננו מסתכם בצורך עקרוני בתרבות כלשהיא לשם מימוש חירותו תוך כדי התייחסות לתרבות. "ליצור אנוש יש זכות לתרבות – לא לתרבות כלשהי, אלא לתרבותם הם",

מאחר והיא חלק מן הזהות האישית שלהם, והם רואים בה חלק מכבודם האישי.

גרסה נוספת של "הזכות לתרבות" מדגישה את הצורך בתרבות כמסגרת שבתוכה מקבלים מעשי האדם את משמעותם המלאה והמתמידה מאחר שזו מסגרת מתמשכת. ללא תרבות מעשי האדם מאבדים את משמעותם כאשר הוא עובר מן העולם. אדם מרגיש מלאות בעשיה האינטלקטואלית, המדעית, הציבורית והאומנותית רק כאשר הם נוטלים חלק בתרבות מתפתחת וארוכת שנים שבתוכה ליצירה ולעשיה שלו יש משמעות רחבה יותר.

כמה הוגים ליברלים רואים בזכות זו לתרבות, בסיס לטענה בזכותה של מדינת לאום מנקודת מבט ליברלית. מדינת-לאום זוהי המסגרת האידיאלית לטיפול התרבות לה זכאי כל פרט ובה הוא חפץ מן הטעמים שהוזכרו לעיל. אמנם, יש הטוענים שלשם כך אין צורך במדינת לאום, ודי בכך שהמדינה תעודד את טיפוחן של תרבויות שונות במסגרתה. ואולם, בהקשר זה כדאי לחדד את אופייה המיוחד של חירות הפרטים כלפי מסורתם ותרבותם בשעה שהיא תרבות שלטת ולא תרבות מיעוט או תרבות מתארכת במסגרת פוליטית אחרת. מצב זה מאפשר התפתחות חופשית של התרבות או המסורת ללא תחושה של מגננה או זרות.

יתירה מזו, נכון לטעון שבמקרים בהם התרבות עצמה כוללת מרכיב פוליטי מובהק, הזכות לתרבות מתיישמת דווקא במדינת-לאום. ישנן תרבויות שאינן שמות דגש על הריבונות המדינית והן ממוקדות בדת, בתרבות, במנהג או בפולקלור. לעומת זאת, אחרות רואות ביסוד המדיני חלק בלתי נפרד מן ההגדרה העצמית הלאומית שלהן. כאשר חלק בלתי נפרד מן התרבות הוא ההיבט הפוליטי שלה, הרי שבמניעה להקים מדינת לאום אין רק פגיעה במסגרת שאמורה לשמור על התרבות, אלא יש סוג של דיכוי תרבותי כלפי בני התרבות שחזונום הוא מימוש פוליטי של היסוד הקהילתי שלהם. המקרה היהודי-ישראלי הוא מקרה מובהק של תרבות שיש לה מימד מדיני. היסוד המדיני המתמשך במסורת היהודית כולל את הממלכה המאוחדת וממלכות יהודה וישראל בימי בית ראשון, את ממלכת החשמונאים בימי בית שני ואת ציפיית הדורות לשיבה לציון ולהקמת ממלכה יהודית, כאשר המלך המשיח נתפש כמלך וכמנהיג מדיני. מאפיין זה של המסורת היהודית הופך את הנסיון לשלול מן היהודים מדינה היהודית לפגיעה ממשית ב"זכות לתרבות" של יהודים רבים.

אמנם, ניתן לטעון שיהודים רבים אינם מתעניינים במימוש האתוס המסורתי של המדינה היהודית. ואכן, לפי הטיעון הליברלי הלגיטימיות של מדינת ישראל כמדינת לאום תהא תלויה במוטיבציה של היחידים המרכיבים אותה. אם אנו בוחנים את

עמדתם של היהודים בנקודת הזמן הזו ביחס לשאלה המדוברת אנו נתקלים במגמות סותרות ובקושי רב להערכה מדויקת. מצד אחד, שכבה מסוימת של היהודים בישראל נוטה להתרחקות מן המסורת היהודית ולהשתלבות במגמות של גלובליזציה, ולכל הפחות של השתלבות בתרבות המערב. מאידך, כוחות שמרניים ומסורתיים חזקים משפיעים על חלקים רחבים בחברה הישראלית, לאו דווקא הדתית, דבר שבא לידי ביטוי שוב ושוב בסקרים, ואף בתוצאות הבחירות. מעקב אחר הסקרים של מכון גוטמן מן השנים האחרונות מלמד על קרבתם הרבה של יהודים למסורת ולערכי הציונות.

לסיכום, לפי כל הסקרים בנושא זה ברור הדבר שרוב הציבור היהודי בישראל, מעוניין בקיומה של המדינה כמדינה יהודית המממשת את החזון היהודי המסורתי של מדינה יהודית, לפי אחת מן הפרשנויות השונות שניתנו לו בדורות האחרונים. פרשנויות אלה כוללות גם אפשרויות התייחסות אל המסורת מזווית לאומית חילונית שאינה מחייבות הקפדה הלכתית או נאמנות אורתודוקסית למסורת, ובכל זאת רואה את עצמה כממשיכה לפי דרכה את הרצף של המסורת היהודית, ושל שאיפתה להקמה מחודשת של המדינה היהודית. מצב זה מחזק את התוקף של התביעה למדינה לאום גם מנקודת המבט הליברלית.

אמנם, יש להדגיש שנקודת המבט הליברלית רגישה במיוחד גם לפגיעה בזכויות הפרט של המיעוטים. משום כך צריך להעלות את השאלה האם זיהויה של המדינה איננה פוגעת בזכותם של המיעוטים לתרבות. נראה אמנם, שבמידה וישנן מדינות אחרות בהם יכולים אותם מיעוטים לממש את זכותם לתרבות, מכיוון שהם שייכים לאותה ציוויליזציה, הפגיעה בזכותם לתרבות של אותם מיעוטים היא פחותה, ואפשר שאין להתחשב בה כמכרעת, במידה ואותם מיעוטים מקבלים זכויות אדם שוות בכל הנוגע לזכויותיהם האישיות. במקרה הישראלי יש בהחלט מקום להניח שאכן מדובר בכזה מצב, מאחר והמובחנות התרבותית בין הערבים בישראל לבין הערבים במדינות ערב הסמוכות איננה בולטת כל כך, ויש מקום לראותם כנוטלים עמם חלק באותה ציוויליזציה.

- ההגות הליברלית הקלאסית שמה דגש על היחיד ועל חירותו. בהתאם לכך יש הוגים ליברלים שרואים במדינת הלאום בעיה עבור הפרט. לעומתם, יש הוגים ליברלים הטוענים בזכות מדינת הלאום בשם "הזכות לתרבות".
- הזכות לתרבות היא זכות אנושית בסיסית לה זכאי כל אדם כדי לממש את חירותו כפרט. חלק מן ההוגים הליברלים הדגישו כי ליצורי אנוש יש זכות לתרבותם הם, כיוון שהיא חלק מזהותם. אחרים הדגישו את העובדה שהתרבות מקנה למעשי האדם משמעות מעבר לחיים הפרטיים.
- מדינת לאום היא מסגרת שבה יכולים בני האדם לטפח ולבטא את תרבותם הלאומית בצורה מלאה. טענה זאת נכונה במיוחד כשהתרבות כוללת מרכיב מדיני.
- היסוד המדיני המתמשך במסורת היהודית הכולל את ההסטוריה העתיקה של ממלכת יהודה ואת ציפיית הדורות לשיבה לציון ולהקמת ממלכה יהודית, הופך את שלילתה של המדינה היהודית לפגיעה ממשית ב"זכות לתרבות" של יהודים רבים.
- לפי הסקרים בנושא זה ברור שרוב הציבור היהודי בישראל, רואה במדינת ישראל מימוש של שאיפת הדורות לשיבת ציון ולמדינה יהודית, בפרשנות כזו או אחרת. גודלו של ציבור זה מחזק את התביעה למדינת לאום יהודית גם מנקודת המבט הליברלית.

דגשים דידקטיים

עד כה ראינו צידוקים המדגישים את הרווח של **המדינה** או של **האנושות** ממדינת לאום, אך ההגות הליברלית מדגישה את מקומו של **היחיד**.

ליברליזם = השקפת עולם הדוגלת בשמירת חירויות וזכויות הפרט ורואה בכך ערך עליון. הדמוקרטיה הליברלית מחויבת לטובתו של היחיד ושומרת על החירויות שלו: חופש הביטוי, חופש הדת, חופש ההתאגדות וחופש הקניין.

שאלת חשיבה: כיצד אם כן הוגים ליברליים מצדיקים מדינת לאום?

ישנם הוגים ליברליים המדגישים את חשיבותה של הזכות לתרבות כחלק משימור חירותו של האדם, למשל:

- כדי שהאדם יוכל לממש את חירותו האדם צריך להשתייך לתרבות המאפשרת לו מגוון של אפשרויות מתוכן הוא יכול לעצב את חייו.
- התרבות היא חלק מזוהותו האישית של האדם, ועל כן הכרחית לשמירתה.
- התרבות היא מסגרת מתמידה, הנמשכת גם אחרי מותו ועל כן בה מקבלים מעשי האדם משמעות מלאה.

הזכות לתרבות = זכותם של בני האדם לחיות במסגרת תרבותית שהם בוחרים בה. למדינה יש תפקיד בשימור ופיתוח הקהילה התרבותית של האדם.

כדי לממש את הזכות לתרבות דרושה **מסגרת קהילתית או מדינית** שבה יוכלו בני אותה תרבות לקיים את תרבותם. לדוגמא: לדבר בשפתם, לקיים טקסים, לחיות על פי מערכת הערכים התרבותית שלהם וכד'. **מדינת הלאום** היא מסגרת שבה בני התרבות הדומיננטית יכולים לממש את זכותם לתרבות: הסמלים הלאומיים, לוח השנה, השפה הלאומית, החקיקה והפסיקה, מערכת החינוך יונקים מתוך מערכת הערכים של תרבות הרוב.

שאלת חשיבה: כיצד מדינת ישראל מממשת את תרבות אזרחיה היהודים? אילו ערכים לא היו מתממשים לולא מדינת ישראל?

הצידוק הדמוקרטי: מילוי רצון הרוב

ניתן להעלות טענה נוספת בזכות מדינת הלאום מן הזווית הדמוקרטית גרידא. אף אם איננו מייחסים כל ערך עצמי לקיומה של מדינת הלאום, עצם רצונם של האזרחים בסדר פוליטי מסוג זה הוא גורם משמעותי במסגרת חשיבה דמוקרטית, ויש בו כדי להצדיק את הוצאתו לפועל.

טענה זו עלתה על ידי הפילוסוף האנגלי ג'ון סטיוארט מיל, ממבשרי הליברליזם במאה ה-19, שכן כתב בספרו 'ממשל של נציגים':

במקום שרגש הלאומיות חזק למדי, שם הדין נותן לכאורה שיהיו כל בני הלאום מאוחדים במסגרתו של אותו הממשל עצמו ושמשל זה יהא מיוחד להם.

הטעם הראשון בו הוא מנמק טענה זו הוא ששאלת הממשל צריכה להיקבע בידי האזרחים ולכן אם הם רוצים מדינת-לאום נפרדת יש להעניק להם זאת.

חזרה על טיעון זה בזמננו, ביחס למדינת ישראל, המשפטנית רות גביון, ואלו דבריה:

אופייה הדמוקרטי של המדינה גם הוא אין בו כדי לחייב אותה להשיל מעליה את ייחודה היהודי. אדרבה, שומה על ישראל דווקא לשמור על מאפייניה היהודיים, היות שהיא מחויבת לבטא את העדפותיהם הבסיסיות ביותר של רוב אזרחיה, אלה הרוצים שתוסיף להיות מדינתו של העם היהודי. (גביון, "דמוקרטיה ויהדות – בין ניתוח מושגי לדיון ציבורי", עמ' 52)

בניגוד לטענה המושמעת לעיתים, השמירה על עקרונות הדמוקרטיה... אינה מחייבת שלילה של אופייה היהודי הפרטיקולרי של המדינה. נהפוך הוא: דווקא משום שישראל מגדירה את עצמה כמדינה דמוקרטית עליה להיות מדינה יהודית. (שם, עמ' 69).

אנו רואים שמבחינה דמוקרטית, יש משקל רב לרצון הרוב התומך במדינה יהודית, ויש בזה כדי להצדיק את קיומו של סדר כזה.

■ בתוך מערכת דמוקרטית, אם האזרחים מעוניינים בסדר הפוליטי של מדינת הלאום, יש בכך כדי להצדיק אותו. כלומר: אם רוב האזרחים בישראל רוצים שישראל תהיה מדינה יהודית, דווקא מהסיבה הדמוקרטית עליה להיות כזאת.

הצעה לפעילות:

מי רוצה רוצה מדינה יהודית?

חלק א: שאלו את התלמידים מה מקומה של המסורת היהודית בחייהם: חגי ישראל, שבת, כשרות, המקורות היהודיים, כיצד רוצים להינשא וכד'.

חלק ב: חלקו את הכיתה לקבוצות של כחמישה תלמידים. בקשו מהתלמידים לדמיין עצמם כבוני מדינת ישראל. כל קבוצה צריכה להחליט מספר החלטות הנוגעות לחוקי המדינה ולאופי שלה: מה תהיה השפה המדוברת, מה ילמדו בבתי הספר, כיצד יתחתנו, מי יורשה להיכנס למדינה ומי לא יורשה, מה יהיה היחס לדת היהודית, מה יהיו חגי המדינה, מה יהיה יום המנוחה השבועי וכד'.

דיון בכיתה: מה הן המסקנות? על מה היו הויכוחים?

האם הצלחתם להסכים על אופי מוגדר של המדינה?

איזה מקום תפסה המסורת היהודית (במובן הדתי והלא דתי) במדינה שבנו?

סיכום: ברוב הכיתות נוכח כי רוב התלמידים מעוניינים במדינה יהודית. סביר כי יהיו ויכוחים רבים על היישום המדויק של האופי היהודי של המדינה, בעיקר בסוגיות הנוגעות לדת ומדינה, אך הרוב המוחלט של התלמידים מעוניין באופי יהודי כלשהוא. כמו בחיינו הפרטיים (חלק א של הפעילות) אנחנו מעוניינים שגם במרחב הציבורי שאנחנו חיים בו המסורת והתרבות היהודית יתפסו מקום משמעותי.

הניתן להציג לתלמידים את הנתונים הבאים לגבי תפקיד המסורת עבור היהודים

הישראלים:

בישראל 46% מגדירים עצמם חילוניים, 32% מגדירים עצמם מסורתיים ו-22% דתיים.

עם זאת:

84% מצהירים כי הם שומרים במידה כלשהי על המסורת היהודית
69% עורכים סעודה מיוחדת בערב שבת
85% חושבים שחשוב לחגוג את חגי ישראל לפי המסורת
מעל 90% חושבים שחשוב לקיים את הטקסים היהודיים המרכזיים: ברית מילה, בר מצווה, שבעה ואמירת קדיש על ההורים.
71% חושבים שחשוב מאוד ללמוד תנ"ך, תלמוד ומקורות יהודיים אחרים
80% חושבים שחשוב להינשא על ידי רב

במרחב הציבורי:

61% סבורים שהחיים הציבוריים צריכים להתנהל ע"פ המסורת היהודית
71% בעד תוספת של לימודי יהדות בבתי הספר של חינוך הממלכתי הכללי
87% סבורים שהאוכל במקומות ציבוריים צריך להיות כשר
87% תומכים באפשרות עלייה ומתן אזרחות מיידית לעולים יהודיים

6 הנתונים מתוך: אריאן אשר וקיסר-שוגרמן איילה, יהודים ישראלים - דיוקן: אמונות, שמירת מסורת וערכים של יהודים בישראל 2009, (דוח גוטמן אבי חי השלישי), 2012. ניתן לצפות בדו"ח המלא בכתובת:

<http://www.idi.org.il/media/1026914/%D7%93%D7%95%D7%97%D7%90%D7%91%D7%99%D7%97%D7%99%D7%94%D7%9E%D7%9C%D7%90.pdf>

היחס למיעוטים במדינה יהודית

היחס למיעוטים במדינת הלאום - הסטוריה מודרנית

הדיון שלנו עד כה התנהל כביכול במציאות תיאורטית שבה ניתן לדמיין מדינת לאום ללא מיעוטים. כך מנינו את היתרונות שבמדינת הלאום עבור קבוצת הרוב בלי לשים את הדגש על המשמעויות עבור קבוצות המיעוט. ואולם, ברוב מדינות הלאום, קיימות קבוצות מיעוט בקנה מידה משמעותי, וממילא חייבים לתת את הדעת על יחסיה של מדינת הלאום למיעוטים החיים בקרבה ואינם מזדהים עם התרבות הלאומית.

נרחיב מעט בתיאור המצב בעולם בהקשר זה. בפועל, רק בחלק קטן ממדינות העולם ישנה הומוגניות מוחלטת או כמעט-מוחלטת בקרב התושבים. יפן היא דוגמה למדינה כזו, מאחר וכמעט מאה אחוז מתושביה הם יפנים מבחינה אתנית. זאת ועוד, גם במדינות הומוגניות, לפעמים עומדת ברקע ההסטורי בעייה קשה של מיעוטים, מאחר ובכמה מדינות בהן יש כיום הומוגניות מוחלטת (או כמעט מוחלטת), מצב זה הוא תוצאה של גירוש או רדיפה של המיעוטים. כך למשל המצב ביוון, שאוכלוסיתה כיום היא הומוגנית, אך מצב זה הוא תוצר של רצח המוני ורדיפות של המיעוטים הטורקיים ביוון ושל המיעוטים היווניים בטורקיה שהסתיימו בחילופי אוכלוסין (טרנספר) של כמעט 2 מיליון בני אדם משני הצדדים שסופם בהסכם לוזאן משנת 1923. כך גם אוכלוסיית פולין שהיא כיום אוכלוסיה הומוגנית כמעט לגמרי, הגיעה למצב זה רק עקב השמדת כ-3 מיליון יהודי פולין בשואה על ידי הנאצים, וגירוש מיליוני גרמנים משטחי פולין בסיום מלחמת העולם השנייה.

כך או כך, ברוב מדינות העולם האוכלוסיה איננה הומוגנית, וכך, במדינות המגדירות את עצמן מדינות לאום ומזהות עם אוכלוסיה ומסורת מסויימים, עולה שאלת היחס הנכון למיעוטים החיים במדינה.

בעיה זו איננה חדשה והיא חלק בלתי נפרד מן הדיון במדינת הלאום המודרנית. התסיסה הלאומית באירופה במאה ה-19 העלתה על פני השטח דרישות של מיעוטים רבים לעצמאות לאומית, והיתה אחד הגורמים המרכזיים לפרוץ מלחמת העולם הראשונה. חוזה ורסאי בסיומה של מלחמה זו (1919), נחשב לרגע השיא של התקבלות הרעיון של מדינות הלאום, ולנסיון לעצב את הסדר הבינלאומי באירופה לפי עקרון ההגדרה העצמית של הלאומים. תשע מדינות לאום חדשות

הוקמו (אוסטריה, הונגריה, פולין, צ'כוסלובקיה, יוגוסלביה, ליטא, לטביה, אסטוניה, פינלנד) שהחליפו את האימפריות הרב-לאומיות שקדמו להן (האימפריה האוסטרו-הונגרית, האימפריה העות'מאנית, והאימפריה הרוסית). כל אחת מן המדינות הללו היתה אמורה להיות מדינת הלאום של קבוצת הרוב בתוכה, אך בכל אחת מהן גם היו קבוצות גדולות של מיעוטים וכך צפה בעית המיעוטים הלאומיים בתוך מדינות הלאום, והתעורר החשש שהם לא יזכו ליחס נאות ולזכויות בסיסיות מצד מדינת הלאום או מצד קבוצת הרוב.

מסיבה זו, כחלק מחוזה ורסאי והחוזים הנלווים אליו נקבעו "חוזי המיעוטים". חוזים אלו הכריחו את מדינות הלאום החדשות לתת למיעוטים החיים בקרבן אזרחות וזכויות אזרח, שוויון בפני החוק, וחופש דת. חוזים אלו אף הבטיחו את זכותה של כל קבוצה להשתמש בשפתה, להפעיל בתי ספר בהם לומדים בשפתם, ולהשתמש בשפתם בבתי המשפט. בחלק מן המקומות הוענקו זכויות תרבותיות רבות יותר שהתקבלו לאוטונומיה.

כדאי לציין, שברבות מן המדינות הללו היה מיעוט יהודי גדול, ומסיבה זו ליהודים היה חלק משמעותי מאוד בקידום "חוזי המיעוטים". עם סיומה של מלחמת העולם הראשונה, יזמה ההסתדרות הציונית את הקמת "ועד המשלחות היהודיות" שהורכב מנציגי הקהילות בארצות השונות ושימש כנציגות יהודית מאוחדת לשמירה על זכויות המיעוטים היהודיים. בקיץ 1919 הגיש הוועד לוועידת השלום תזכיר בנוגע לזכויות שיש להעניק למיעוטים במדינות החדשות, ותזכיר זה עמד ביסוד עבודת הוועדה לענייני מיעוטים.

עם זאת, למעשה, ברבות מן המדינות החדשות לא יושמו חוזי המיעוטים, ונהגו בהם אפליה קשה וקיפוח של מיעוטים. בין מלחמות העולם, עלה הימין הפאשיסטי לשלטון בהרבה מן המדינות הללו (למשל בפולין, באוסטריה ובהונגריה), וחזק מגמות אלו. המיעוט היהודי סבל רבות ממדיניות זו, שאף התפרצה לא פעם בצורת פוגרומים, אך גם בימי שגרה הונהגו כלפיו הגבלות שונות כמו למשל מדיניות ה"נומרוס קלאוזוס" שפירושה הגבלת מספר התלמידים היהודיים באוניברסיטאות ובבתי הספר התיכוניים.

בפולין למשל, היו בין מלחמות העולם יותר מ-30 אחוז מיעוטים (רבע מהם יהודים), והנושא היה מרכזי בסדר היום במדינה. מדיניות שיטתית של הממשלה נועדה לפגוע בזכויות המיעוטים ובפרט באלו של היהודים. אמצעי אחד היה הפחתת מספרם באוניברסיטאות באמצעות החמרה בקבלה ובבחינות ובאמצעות הנהגת "ספסלי

גטו" ליהודים. אמצעים אחרים נגעו לפגיעה בהכנסתם של היהודים, ולצמצום חלקם של היהודים במסחר ובכלכלה על ידי מניעת אישורי עיסוק בתחומים שונים. איגוד העובדים הפולני הפיץ את הסיסמה "לך בכל כוחך אל הקרובים לך" ובכך הנחה את הציבור לקנות מפולנים בלבד ולא מן המיעוטים. לאורך התקופה שבין המלחמות מדיניות זו ידעה עליות ומורדות, אך ככלל ניתן לומר שככל שרבתה הקרבה לגרמניה הנאצית (כבר מראשית שנות השלושים), נעשו הקיפוחים גלויים וחריפים יותר.

בתקופת מלחמת העולם השנייה והשואה, "נפתרו" רבות מבעיות המיעוטים באירופה באמצעות גירושים המוניים ומעשי רצח. עובדה זו מלמדת על העוצמה הרבה של העוינות והאיבה שעלולים להתפתח על רקע אתני ולאומי ועל החשש הקיים בכל מדינת לאום להתדרדרות לשנאת זרים ושנאת מיעוטים. לקח מובהק מפרקים אלו בהסטוריה, הוא הצורך לחזק את זכויות המיעוטים במדינת הלאום באמצעות חקיקה, והצורך לחנך לאהבת כל אדם וכל אזרח בין אם הוא מקבוצת הרוב ובין אם הוא מקבוצת המיעוט.

מדינת היהודים והיחס למיעוטים

לאורך ימי הביניים סבלו היהודים רבות על רקע שעיקרו דתי. בעת החדשה, עבר הדגש מאפליה על רקע דתי לאפליה על רקע לאומי וגזעי, או כפי שכינה את התהליך אחד ההסטוריונים "משנאת הדת לשנאת הגזע". מצב זה מחייב אותנו כיהודים באופן מיוחד לתת את הדעת לזכויותיהם של המיעוטים, ואכן כבר אצל מבשרי הציונות ואבות הציונות ניתן למצוא ביטויים ותאורים של חזון המדינה היהודית כמדינה שבה ינתן שוויון זכויות מלא לכל האזרחים ללא הפליה על רקע לאומי וגזעי. אין בכך סתירה להזדהות של המדינה עם התרבות היהודית כמקור מרכזי לעיצוב הפרהסיה הציבורית ולעיצוב הערכים המשותפים. בכל הנוגע לזכויות הפרט ולחירויות הפרט ראוי שגם במדינת לאום יתקיים שוויון מלא בין האזרחים. אכן, כבר במגילת העצמאות נקבע שבמקביל להזדהות המדינה כמדינה יהודית היא תקיים שוויון זכויות אזרחי מלא לכל תושביה, וכך נאמר בה:

מדינת ישראל תהא פתוחה לעליה יהודית ולקניבז גליוות, תשקוד על פיתוח הארץ לטובת כל תושביה, תהא מושתתה על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של נביאי ישראל, תקיים שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין, תבטיח חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות, תשמור על המקומות הקדושים של כל הדתות, ותהיה נאמנה לעקרונותיה של מגילת האומות המאוחדות.

נראה שניתן למצוא השראה ליחס הנכון לקבוצות המיעוט במדינת ישראל גם ברעיון המקראי של גר תושב. אמנם, רבו הדעות בקרב חכמי ישראל לגבי המשמעות המדויקת של גר תושב, אך ניתן לומר בכלליות שזוהי התייחסות לאוכלוסיה שאיננה מזדהה באופן מלא עם עם ישראל כמו גרים רגילים, אך באמצעות קבלה של כמה עקרונות יסוד, היא ממשיכה להתגורר בארץ ישראל תחת שלטון ישראל, מקבלת זכויות שונות ויחס נאות.

לסיכום, עלינו לדאוג לכך שקיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית לא יוביל לשנאת זרים ולשנאת מי שאינו מעם ישראל. כבני העם היהודי, שחזה את הסבל והרוע העלולים לצמוח משנאת הזר והשונה, עלינו להשמר מכך מאד מאד. אהבת הלאום היא רצויה וחיובית רק כל עוד היא נשמרת משנאת הזר. יש לטפח אותה כקומה חיובית ולא מתוך התבססות על שנאה. יפים לכך דברים שכתב בנושא זה הראי"ה קוק, שראה את אהבת האנושות כולה כבסיס הכרחי לאהבת הלאום בצורה מתוקנת:

אהבת הבריות צריכה טיפול מרובה, להרחיבה ברוחב הראוי לה, נגד השטחיות הנראה בסקירה הראשונה, על ידי שימוש אינו כל צרכו, מצד התורה ומצד המוסר המנהגי, כאילו יש נגודים ולפחות שוויון נפש לאהבה זו, שהיא צריכה תמיד להתמלא תמיד בכל חדרי הנפש... כי רק על נפש עשירה באהבת הבריות ואהבת אדם, תוכל אהבת האומה להתנשא בגאון אצילותה וגדולתה הרוחנית והמעשית. (מדות הראיה, ערך אהבה, י').

הצידוקים למדינת הלאום והתייחסות למיעוטים

בפרקים הקודמים התייחסנו לצידוקים שונים התומכים בסדר פוליטי של מדינת לאום. ניתן לראות בנקל, שחלק מן הצידוקים הללו תקפים ביחס לקבוצת הרוב אך לא ביחס לקבוצת המיעוט.

כך למשל הצידוק השני שהזכרנו לזכותה של מדינת הלאום (הצידוק השרידותי-תועלתני), ולפיו מדינת הלאום מסייעת להתגייסות האזרחים למען השמירה עליה ולמען קידום החברה, פועל בצורה הפוכה ביחס למיעוטים. כאשר המדינה מוגדרת כמדינת לאום, יקשה על המיעוטים להזדהות איתה, ולכן הם פחות יתגייסו למענה ולמען החברה, בהיבטים הביטחוניים ובהיבטים החברתיים. גם הצידוק השלישי (הצידוק הרפובליקני), ולפיו לאזרח במדינת לאום קל יותר לתפקד כאזרח מעורב החפץ בטובת המדינה, פועל בצורה הפוכה ביחס למיעוטים. הזדהות המדינה עם

הלאום מחזקת אצל בני הלאום את התודעה האזרחית ואת הרצון ליטול חלק בעשייה הציבורית אך ביחס למיעוטים מרחיקה אותם הזדהות זו מן המרחב הציבורי וההזדהות איתו.

קביעות אלו אינן בהכרח מובילות לשלילת התקפות של הצידיקים הללו. חיזוק ההזדהות של קבוצת הרוב עם המדינה הוא שיקול משמעותי וחשוב ביותר, ויש לקבלו על אף שבמקרים מסויימים הוא בא על חשבונם של המיעוטים. זאת ועוד, לא פעם, החיזוק של החברה בזכות קבוצת הרוב מועיל בסופו של דבר גם לקבוצות המיעוט הנוטלות חלק בחברה חזקה, מפותחת ומשגשגת יותר, דבר המועיל גם להם בצורה ישירה.

עם זאת, תשומת לב למחיר שמשלמים המיעוטים בהקשר זה, צריך להוביל ליצירת מסלולים שיקלו על המיעוטים להזדהות עם המדינה ועם החברה מתוך מצבם שלהם. כך למשל, הגברת האוטונומיה התרבותית בקרב המיעוטים, במקרה והיא איננה סותרת את הנאמנות למדינה, היא דבר טוב ורצוי המסוגל לחזק את האזרחות הטובה של המיעוטים ואת האפשרות שלהם להרגיש חלק מקהילה שהם מזדהים איתה, מעבר לנאמנות הכללית למדינה.

לסיכום, לשם חיזוק החוסן המוסרי של מדינת הלאום יש צורך למצוא את המקום הנכון למיעוטים בתוכה. האתגר של התייחסות נכונה למיעוטים במדינת הלאום הוא אתגר רב-חשיבות הכולל בתוכו את החינוך להתרחקות משנאת זרים באשר הם זרים, את העיגון בחקיקה של זכויות הפרט של כל האזרחים, ואת הצורך למצוא את ערוצים דרכם יוכלו האזרחים המשתייכים לקבוצות המיעוט להרגיש שייכות משמעותית למדינה ולקהילה.

מערכי שיפור

הצעה לשיעור פתיחה לנושא מדינת הלאום: מדוע אנחנו צריכים מדינה יהודית?

רקע

רובנו נולדנו לתוך מציאות של מדינה יהודית, ואיננו נוהגים להרהר על עצם קיומה. על כן אנו מתקשים על פי רוב להבין את הצורך במדינה יהודית, כפי שהרגישו אותו אבות הציונות שקראו להקמתה. בימינו נשמעים כיום קולות אחרים הקוראים לביטול האופי הלאומי-יהודי של המדינה. ההשפעות של התפיסה האנטי-לאומית שהתפתחה בעולם המערבי הביאה אנשי רוח וחוקרים ישראלים לכפור ברעיון מדינת הלאום היהודית ולדרוש את הפיכתה של מדינת ישראל ל"מדינת כל אזרחיה", כשכוונתם למדינה ניטרלית-ליברלית שאינה מזוהה עם התרבות היהודית, שמגנה אך ורק על זכויות וחירויות הפרט.

מטרות השיעור

1. התלמידים ידונו במשמעות של הקמת מדינת ישראל כמדינת לאום יהודית ויכירו את ההצדקות למדינת לאום.
2. התלמידים ידונו במשמעותה של המדינה היהודית לחייהם כיהודים בארץ.

מהלך השיעור

חלק א: מדוע הוקמה ישראל כמדינה יהודית?

שאלו את התלמידים: מדוע אנו צריכים מדינה יהודית?

מפזרים בכיתה כרזות עם סיבות להקמת מדינה יהודית ומבקשים מהתלמידים לעמוד ליד הסיבה איתם הם מזדהים ביותר.

סיבות לדוגמא:

- אנטישמיות: היהודים אינם בטוחים במדינות אחרות
- התבוללות: בגלות העם היהודי בסכנת היעלמות בגלל התבוללות והיטמעות
- רק במדינה יהודית אפשר לקדם את התרבות היהודית
- רק במדינה יהודית יהודים יכולים להקים את חברת המופת עליה חלמו
- מדינה יהודית היא צו דתי ורוחני

חלק ב: דיון

שאלו את התלמידים – כיצד היו נראים חייכם כיום אם לא הייתה קיימת מדינה יהודית? מהיכן הגיעה משפחתכם? האם הייתם שם כיום? כיצד היו נראים חייכם שם? האם הייתם מצליחים לחיות את החיים שאתם רוצים לחיות? כיצד היה חי העם היהודי? האם היה ממשיך ומתקיים? באיזה אופן? אילו דברים היו חסרים לכם ללא המדינה היהודית?

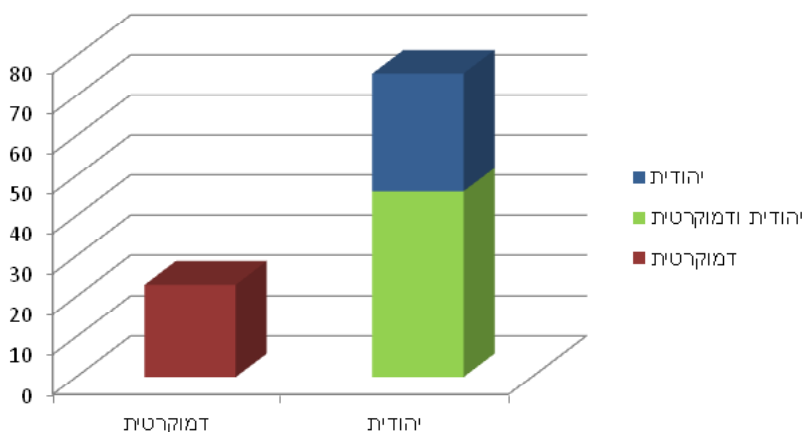
חלק ג: ישראל היא מדינה יהודית

מדינת ישראל היא מדינה יהודית ודמוקרטית. היותה של ישראל מדינה יהודית קבוע ומיוסד במאפיינים רבים של המדינה: באוכלוסייה, בחוק ובמשפט, בסמלי המדינה, בהיבטים שונים של המרחב הציבורי ובמוסדותיה.

בהיבט הדמוגרפי

אוכלוסיית ישראל מונה בערב יום העצמאות תשע"ג כ-8.018 מיליון נפש. עם קום המדינה מנתה אוכלוסיית ישראל 806 אלף תושבים. האוכלוסייה היהודית בישראל מונה כ-6.042 מיליון תושבים (75.3% מכלל האוכלוסייה). האוכלוסייה הערבית כ-1.658 מיליון תושבים (20.7%) ואוכלוסיית "האחרים"; נוצרים לא ערביים, בני דתות אחרות וחסרי סיווג דת במשרד הפנים, מונה כ-318 אלף תושבים, שהם 4.0% אחוזים מכלל אזרחי ישראל.

סקרי דעת קהל הנערכים מפעם לפעם בישראל מלמדים על תמיכה קבועה ונמשכת של רוב הציבור במדינת ישראל בהגדרתה כמדינה יהודית. במדדי הדמוקרטיה הישראלית של המכון הישראלי לדמוקרטיה בשנת 2011 נשאלו המשתתפים בסקר (מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית בלבד!) "איזה חלק חשוב לך אישית יותר בהגדרה 'יהודית ודמוקרטית'?

ניתן להבחין בבירור בכך שכ-75-80 אחוזים מן היהודים רואים חשיבות רבה בהגדרתה של המדינה כמדינה יהודית. אמנם, סקר זה מייצג את המצב בקרב האוכלוסייה היהודית בלבד (המהווה לפי נתוני הלמ"ס לשנת 2012, כ-75 אחוזים מתושבי מדינת ישראל), שהיא האוכלוסייה התומכת באופן טבעי בהגדרה זו של המדינה, אך גם אם נניח שכל הלא-יהודים אינם מעוניינים כלל בהגדרת המדינה כמדינה יהודית, עדיין יותר רוב משמעותי (כ-55 אחוזים) התומך בהגדרתה של המדינה כמדינה יהודית. כמובן שרבים מאלו ש"החלק הדמוקרטי" חשוב להם יותר, מעוניינים גם הם בהמשך הגדרתה של המדינה כ"מדינה יהודית", כך שניתן לקבוע שרוב גדול אף יותר של אזרחי המדינה חפצים בהגדרתה כ"יהודית ודמוקרטית".

בחוק ובמשפט הישראליים

מגילת העצמאות שהיא ביטוי לאתוס, ל"חזון העם" ול"אני מאמין" שלו, מכריזה מספר פעמים על כך שהמדינה היא "מדינה יהודית", המגשימה את חזון הדורות של העם היהודי. המגילה פותחת בהצגת הקשר ההיסטורי שבין עם ישראל וארץ ישראל וב"זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו". היא ממשיכה בתוקף הבינלאומי שניתן "לקשר ההיסטורי שבין העם היהודי לבין ארץ ישראל ולזכות העם היהודי להקים מחדש את ביתו הלאומי" - בהצהרת בלפור, בכתב המנדט של חבר הלאומים, ובהחלטת עצרת האו"ם בשנת 1947.

גם חוקי מדינת ישראלים מעגנים את אופייה היהודי של המדינה. בתיקון לחוק יסוד: הכנסת, נקבע שמפלגה לא תוכל להתמודד בבחירות לכנסת אם היא שוללת את "קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית". בקביעת המטרה של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, משנת 1992 (ובצורה דומה בחוק יסוד: חופש העיסוק, 1994), נקבע כי "חוק יסוד זה, מטרתו להגן על כבוד האדם וחירותו, כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית".

שאלו את התלמידים: אילו חוקים אתם מכירים שיש להם מאפיינים יהודיים (בהיבט הלאומי, הדתי והתרבותי)?

המרחב הציבורי

שאלו את התלמידים: אילו הייתם תייר שמגיע לישראל, מה היה גורם לכם להבין שמדינת ישראל היא מדינה יהודית?

- בישראל השפה המדוברת היא עברית: בה כתובים כל השלטים, הטלויזיה משודרת בעברית, בבתי הספר לומדים בעברית, כל מוסדות המדינה מדברים בעברית וכד'.
- סמלי המדינה קשורים למורשת היהודית.
- יום המנוחה הוא יום שבת, בהתאם למסורת היהודית.
- לוח השנה: החגים והמועדים והחופשות הרשמיות הם במועדי ישראל.

אילו הם מאפיינים של **המרחב הציבורי** המבטאים את היותה של מדינת ישראל מדינה יהודית.

מוסדות המדינה

בישראל חלק מהמוסדות הממלכתיים (= מוסדות השייכים למדינה) הם מוסדות שמבטאים קשר ללאום היהודי או לדת היהודית.

חישבו עם התלמידים: אילו מוסדות אתם מכירים שיש להם מאפיינים יהודיים?

* כדאי להוסיף שבהמשך נלמד על המאפיינים היהודיים של מדינת ישראל בהרחבה

סיכום

בהמשך השיעורים נלמד על הצדקות שונות לקיומה של מדינה יהודית, שהיא בעצם מדינת לאום. כדאי להוסיף ולומר שיש המתנגדים לזיהוי של המדינה עם התרבות היהודית, אלא רוצים שהמדינה תהיה ניטרלית. שאלו את התלמידים כיצד לדעתם היה הדבר משנה את אופייה של המדינה? האם זהו אופי שהם היו רוצים למדינה?

מטרות השיעור

1. התלמידים יבינו שיש הצדקות שונות לקיומה של מדינת לאום אתנית-תרבותית, או במילים אחרות: הצדקות שונות לזכות להגדרה עצמית לאומית.
2. התלמידים יבינו שהזכות להגדרה עצמית לאומית במדינת לאום אתנית-תרבותית הוכרה כזכות טבעית שאינה טעונה הצדקה, אך מאז מלחמת העולם השנייה הלגיטימיות שלה נמצאת תחת התקפה, ולכן יש צורך בדיון עדכני בהצדקות למדינת לאום.
3. התלמידים יכירו את ההצדקות השונות למדינת לאום ואת המשמעות שלהם למדינת ישראל כמדינה יהודית
4. התלמידים ירכשו מיומנות של חילוף עמדה מתוך טקסט

מהלך השיעור

חלק א: מגילת העצמאות והזכות הטבעית

מגילת העצמאות קובעת כי **"זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית"**. המגילה פותחת בהצגת הקשר ההיסטורי שבין עם ישראל וארץ ישראל וב**"זכות העם היהודי לתקומה לאומית בארצו"**.

שאלו את התלמידים: מהי ה"זכות הטבעית" עליה מדברת מגילת העצמאות?

זכות טבעית = זכות שאינה דורשת הצדקה נוספת, שהערך שלה נתפס כמובן מאליו.

ה"זכות הטבעית" עליה מדברת מגילת העצמאות מתייחסת ל**זכות ההגדרה העצמית**, שמכוחה זכאי עם ישראל להגדרה עצמית במסגרת מדינה ריבונית.

העיקרון הפוליטי של חלוקת העולם למדינות לאום קובע שכל עם זכאי להגדרה עצמית במסגרת מדינית ריבונית. רעיון זה נתבסס בהדרגה בהגות הפוליטית,

במשפט הבינלאומי וביחסים הבינלאומיים, והפך לנורמה מקובלת במאה העשרים. במהלכה, נתפרקו בהשראת רעיון זה אימפריות גדולות, והוקמו עשרות רבות של מדינות חדשות. לאורו גם התקבלה בעצרת האו"ם בט"ז בכסלו תש"ח, 29 בנובמבר 1947, החלטה המאמצת את תכנית החלוקה, הכוללת קריאה להקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל. בהחלטה מוזכר פעמים רבות המונח "מדינה יהודית", וללא ספק כוונת מנסחיה הייתה שמדינה זו תהיה מדינת-לאום של העם היהודי.

חלק ב: ירידת קרנה של הלאומיות ומדינת הלאום

על אף שגם כיום הנורמה של מדינות הלאום היא השלטת במשפט הבינלאומי וביחסים הבינלאומיים, בהגות המדינית העכשווית ניתן למצוא זרמים חזקים המערערים על הלגיטימיות של סדר פוליטי זה. הניסיון המר של מלחמת העולם השנייה היה בין הגורמים המובילים לירידת כוחה של החשיבה הלאומית. במאה ה-20, בסופה של מלחמת העולם הראשונה ניסה הנשיא האמריקאי וודרו וילסון לארגן מחדש את אירופה לפי עקרון הלאומיות. אולם, מלחמת העולם השנייה יצרה תפנית עזה ביחסו של המערב אל הלאומיות. שתי המדינות שהיו התוצר המובהק ביותר של הלאומיות של המאה ה-19, גרמניה ואיטליה, הפכו לדיקטטורות מפלצתיות שזרעו רצח וזוועה באירופה כולה ואף מחוצה לה. מצב זה יצר בקרב האינטלקטואלים במערב רתיעה עזה מלאומיות.

התקפות על הארגון הפוליטי במסגרת מדינת לאום מגיע ממספר כיוונים, לדוגמא:

טיעון מוסרי - ישנם הוגים וחוקרים הסוברים שהארגון הפוליטי במסגרת מדינת לאום אינו מוסרי. דמות האדם הרצויה בעיניהם, היא דמות קוסמופוליטית שאיננה בעלת זיקה מיוחדת לקבוצה אתנית או תרבותית מסוימת. לדעתם, מדינת הלאום מעודדת שוביניזם, קרתנות ושנאת זרים, ומונעת צמיחת חברה של אנשים רחבי אופקים ואוהבי אדם.

טיעון היסטורי - מדינות הלאום שרבות מהן הפלו את קבוצות המיעוטים שחיו בקרבן ופגעו בזכויות האדם והאזרח שלהן. בפרט הדברים אמורים כלפי גרמניה הנאצית ואיטליה הפאשיסטית.

טיעון פרגמטי - החתירה להעניק לכל עם מדינה משלו לפי העיקרון "לכל עם מדינה אחת, ובכל מדינה עם אחד" איננה ישימה. בשלהי המאה העשרים, לפי מנין אחד

החוקרים, מתוך שבעים ושלוש קבוצות אתניות הקיימות באירופה רק לעשרים וארבע הייתה מדינה עצמאית. רבים מסיקים ממצב עניינים זה שקידוש עקרון הלאומיות מתסיס את הזירה הבינלאומית, מעורר מלחמות ומערער את יציבות המערכת הבינלאומית.

שאלות חשיבה ועיון: מה דעתכם על סיבות אלה? כיצד הייתה נראית מדינת ישראל אם לא הייתה מדינת הלאום של העם היהודי?

חלק ג: הצדקות לקיומה של מדינת לאום

לאור מצב התקפות העכשוויות על רעיון מדינת הלאום בכלל, ועל מדינת הלאום היהודית בפרט, עולה הצורך להצדיק מחדש את רעיון מדינת הלאום. הצדקות למדינת הלאום עלו בהיסטוריה ובהגות המדינית מכיוונים שונים.

בהמשך מפורטות שש הצדקות שונות למדינת הלאום. לכל צידוק קטע או שניים המייצגים אותו. ניתן לחלק את הכיתה לחמש קבוצות וכל קבוצה תקבל קטע המציג צידוק שונה. הקבוצות השונות ידונו בקטע ונסו להבין מתוכו מהי ההצדקה למדינת הלאום:

הזכות לחיים ולביטחון

מאז חורבן בית המקדש הראשון היה עם ישראל מפוזר בארצות רבות. כגולים וזרים היהודים היו חשופים לאפליה קשה ויחס משפיל. באירופה היהודים סבלו מגירושים מארצות רבות ומשורה ארוכה של פוגרומים לאורך ימי הביניים ועד המאה ה-20. בתקופה המודרנית, על אף מתן אמנציפציה ליהודים, בפועל העוינות נותרה על כנה והיהודים נחשפו להשפלה ושנאה קשות שהגיעו לשיא ברצח שישה מיליון יהודים בשואה, בשותפות עם רבים מעמי אירופה. הקמתה של מדינת ישראל כמדינה יהודית הייתה גם הכרח להצלה פיזית של היהודים מהאיומים על קיומם. מדינת ישראל משמשת עד היום מקלט ליהודים.

“השואה שנתחוללה על עם ישראל בזמן האחרון, בה הוכרעו לטבח מיליונים יהודים באירופה, הוכיחה מחדש בעליל את ההכרח בפתרון בעית העם היהודי מחוסר המולדת והעצמאות על-ידי חידוש המדינה היהודית ארץ-ישראל, אשר תפתח לרווחה את שערי המולדת לכל יהודי ותעניק לעם היהודי מעמד של אומה שוות-זכויות בתוך משפחת העמים” (מתוך מגילת העצמאות)

"מה רוצים הציונים?... אנו רוצים בית מולדת מובטח במשפט הכלל בשביל עם ישראל. אז לא ידאיג אותנו שום חוק זרים אז לא תהיה קיימת שנאה, לא תהיינה קיימות רדיפות בארצות האנטישמיות, אז תהיה לנו קרקע שעליה יהיה היהודי מוכר כיצור אנושי, הרוצה לעבוד ולחיות בחופש" (בנימין זאב הרצל)

אילו צידוק מופיע בקטע ממגילת העצמאות? כיצד מתאר הרצל את הצורך במדינה יהודית?

חשבו יחד עם התלמידים: האם הטיעון ההיסטורי על הצורך בהצלה פיזית של היהודים עדיין תקף בימינו? איזה תפקיד משחקת מדינת ישראל בהגנה על העם היהודי?

סולידריות אזרחית

במדינת לאום האזרחים מזדהים עם מורשת ספציפית, ומרגישים קשר למדינה כמסגרת חברתית. הדבר מסייע למדינה לשרוד ולשגשג ביטחונית, פוליטית וכלכלית. בהיבט הביטחוני האזרחים במדינת לאום מוכנים להתגייס לצבא ולהקריב עצמם בזמן מלחמה. בהיבט הפוליטי, ההזדהות עם המדינה מקהה מתחים פנים-חברתיים ושומרת על היציבות הפנימית. בהיבט הכלכלי, הסולידריות בין חברי הקבוצה מקלה על דרישת המיסוי ומייצרת תרומה והתנדבות בין חברי הקהילה.

"האם חברה דמוקרטית שאינה מותירה מקום לזהות, ולא כל שכן אינה מטפחת זהויות חזקות בקרב אזרחיה, יכולה לשרוד לאורך זמן? לאומיות - הדחף השטני על פי תורות הפוסט-זהות - שימשה נשק רב עוצמה בהגנה על העולם החופשי מפני תוקפנות. רוזוולט, צ'רצ'יל ודה-גול, בשעת הדחק, הפיחו בעמיהם תקווה וכוח באמצעות היזקקות להיסטוריה, למסורת ולערכים הלאומיים... פרנקלין דלאנו רוזוולט, כבר בנאום ההשבעה השלישי שלו, כמעט שנה לפני המתקפה על פרל הארבור, העלה את זכר העבר האמריקני... 'שימור רוח האומה ואמונתה אכן מספק, ויספק, את הצידוק הנעלה ביותר לכל קרבן שיהיה עלינו להקריב למען ביטחוננו הלאומי'. כל אחד מהמנהיגים האלה, כשנאלץ להתמודד עם משבר, הזכיר את המסורת, את השורשים, את ההיסטוריה, את תחושת האחריות ההדדית, במטרה להגן על קהילתו וערכיה למען ילדיה. שוב ושוב לאורך ההיסטוריה

היו חברות בעלות תחושת זהות חזקה, ובהן קבוצות המחויבות לשימורן של זהויות אלו, מוכנות לאחד כוחות על מנת להתגונן ולעמוד בפני סכנות שנשקפו להן... דמוקרטיה מצריכה להט: להט להתארגן, להתגייס, להשתתף, לשכנע, למשוך אנשים ולהמריצם להילחם על אמונותיהם. להט זה מקורו בקשר נאמנות עמוקים. זהות יוצרת את קשרי הנאמנות הללו" (נתן שרנסקי, בתוך: "בזכות הזהות, תפקידה החיוני בהגנה על הדמוקרטיה", שלם, תשע"א, עמ' 106-108)

לפי שרנסקי, מה הקשר בין זהותה הלאומית של המדינה ליכולתה להתמודד עם איומים ולשרוד לאורך זמן? אילו דוגמאות היסטוריות הוא מביא?

חישבו יחד עם התלמידים: האם ישראל זקוקה לרמת הזדהות גבוהה עם המדינה? כיצד היותה מדינת לאום מסייעת למדינה בהתמודדות עם אתגרים ביטחוניים, פוליטיים וכלכליים?

הזכות לתרבות

הזכות לתרבות היא זכות אנושית בסיסית לה זכאי כל אדם לחיות במסגרת חברתית המבטאת את מערכת הערכים התרבותית שהוא בוחר בה. מדינת לאום היא מסגרת שבה יכולים בני האדם לטפח ולבטא את תרבותם (שפה, מורשת, טקסים, מעגל השנה וכד'). במסגרת כזאת ניתן לקיים את התרבות לאורך דורות רבים, ולחנך לאורה. מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי מאפשרת את מימוש הזכות לתרבות של בני העם היהודי. לכן במדינת ישראל השפה הרשמית היא עברית, החגים והמועדים הם לפי המסורת העברית, סמלי המדינה משקפים את המורשת התרבותית היהודית, מערכת החינוך והמרחב הציבורי יונקים מתוך עולם הערכים היהודי וכו'.

"ילד יהודי ההולך לבית ספר גרמני לא יוכל לשמור את השבת, כיוון שיום המנוחה שם הוא יום א'; הוא לא יוכל לשמור על כשרות, מפני שהאוכל בבית הספר אינו כשר. אבל גם אם אינו שומר מצוות הוא לא יוכל לחמוק מן הדילמה. משום שהחינוך מקנה לא רק השכלה אלא גם זהות. בבית ספר גרמני ילמדו אותו שאבותיו הם בני שבטים ברבריים שפלשו לאימפריה הרומית, ואם יאמץ את הסיפור הזה כשלו, יצטרך לוותר על "והגדת לבנך", על סיפור יציאת מצרים, שהוא סיפור תולדות אבותיו שלו. בקצרה, אימוץ

מלא של זהותם הלאומית של אחרים פירושו ויתור על המסורת המשותפת ליהודים, מסורת שהיא בסיס זהותם. הזהות היהודית אינה רק פרטית וזהות הלאומית של הגרמנים או האנגלים, או הצרפתים, לעולם אינה רק ציבורית" (גדי טאוב, מהי ציונות)

כיצד קשורה התרבות לזהות האישית?

מדוע יש לה צורך במרחב ציבורי?

הכרעת הרוב

בתוך מערכת דמוקרטית, אם האזרחים מעוניינים בסדר הפוליטי של מדינת הלאום, יש בכך כדי להצדיק אותו. כלומר: אם רוב האזרחים בישראל רוצים שישראל תהיה מדינה יהודית, דווקא מהסיבה הדמוקרטית עליה להיות כזאת.

הרעיון של מדינת לאום יהודית ניתן להצדקה, וקיומה של מדינה שכזאת הוא תנאי חשוב ביותר לביטחונם של היהודים החיים בה ולהמשך קיומה ושגשוגה של התרבות היהודית על כל גווניה. היה מוצדק להקים את ישראל כמדינה יהודית ומוצדק להמשיך לקיים אותה ככזו. נכון שישראל צריכה להקפיד להגן על זכויותיהם של כל אזרחיה, לנהוג בהם בהגינות ובהתחשבות, ולדאוג גם לשלומה ולרווחתה של האוכלוסייה הלא-יהודית; אולם הכרה זו אין פירושה שיש לבטל את אופייה היהודי של המדינה. אופייה הדמוקרטי של המדינה גם הוא אין בו כדי לחייב אותה להשיל מעליה את ייחודה היהודי. אדרבה, שומה על ישראל דווקא לשמר את מאפייניה היהודיים, היות שהיא מחויבת לבטא את העדפותיהם הבסיסיות ביותר של רוב אזרחיה, אלה הרוצים שתוסיף להיות מדינתו של העם היהודי (רות גביון, המדינה היהודית: הצדקה עקרונית ודמותה הרצויה)⁷

7 ניתן לקרוא את המאמר המלא באתר דעת בכתובת: <http://www.daat.ac.il/he-il/ezrachut/democracy-yahadut/gabizon-hamedina.htm>

מתוך סקר גוטמן-אבי חי השלישי:⁸

89% חושבים שחשוב להיות בארץ

92% חשוב להיות חלק מהעם היהודי

61% סבורים שהחיים הציבוריים צריכים להתנהל ע"פ המסורת היהודית

71% בעד תוספת של לימודי יהדות בבתי הספר של חינוך הממלכתי הכללי

87% סבורים שהאוכל במקומות ציבוריים צריך להיות כשר

87% תומכים באפשרות עלייה ומתן אזרחות מיידית לעולים יהודיים

מה ניתן ללמוד מהנתונים של סקר גוטמן-אבי חי?

מהו הצידוק למדינת לאום העולה מדבריה של רות גבזון?

הצידוק הרפובליקני

האדם בטבעו הוא יצור חברתי ומדיני. על כן, הוא מייצר קהילות החיות לאור ערכים חברתיים-מוסריים משותפים. הקהילה הזאת נתפסת כתכלית וכשיא הקיום האנושי. האדם הוא יצור מדיני. המדינה אינה משמשת רק כארגון פונקציונאלי של החיים האנושיים, אלא גם מימוש של הסגולה המיוחדת שטבועה בו: הרגשת הצדק והעוול. המדינה בחוקיה מבטאת הסכמות בין בני האדם על עניינים מוסריים.

"ראוי לשים לב במיוחד למקום המרכזי שניתן במגילת העצמאות לערך הצדק, בהגדרתו החברתית, בין הערכים המכוננים של ישראל כמדינה יהודית הנאמנה לערכים האוניברסליים של האנושות. במיוחד יש לתת את הדעת למשפט הנמשך מן ההסתמכות על תורת הנביאים ["מדינת ישראל תהא... מושתת על יסודות החירות, הצדק והשלום לאור חזונם של

8 הנתונים מתוך: אריאן אשר וקיסר-שוגרמן איילה, יהודים ישראלים - דיוקן: אמונות, שמירת מסורת וערכים של יהודים בישראל 2009, (דוח גוטמן אבי חי השלישי), 2012.

נביאי ישראל"], כדי לקבוע שהמדינה היהודית תהיה מחויבת לעקרונות מגילת האומות המאוחדות: מגילת העצמאות אינה מסתפקת בהבטחת שוויון זכויות מדיני לכל אזרחיה בלי הבדל גזע, דת ומין, אלא קובעת "שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור...". בדוק ותמצא כי התחייבות לשוויון זכויות (צדק) חברתי איננה נכללת בדרישות של החלטת האומות המאוחדות על הקמת המדינה, אלא היא מחויבות עצמית, שמקורה במורשת ישראל לדורותיה ובאידיאולוגיה הציונית. היא מגלמת אפוא את הכרת החובה הייעודית שהמדינה מקבלת מכוח הייעוד ההיסטורי של עם ישראל כעם סגולה: להיות לא רק מדינה מתוקנת במשפחת העמים הנאורים, אלא מדינה למופת, שהגשמת הצדק החברתי היא נר לנתיבה"

(אליעזר שביד, "האיכויות היהודיות של הדמוקרטיה הישראלית", עט הדעת א (תשנ"ז), עמ' 100)

אילו ערכים מבטאת מדינת ישראל לפי שבייד? מדוע חשוב שתתקיים כמדינת לאום?

הצידוק התרבותי-לאומי

לכל פרט ותרבות יש ערך ואופי ייחודיים שהם צריכים לפתח ולהישאר נאמנים אליהם. האומה היא גוף בעל לכידות ואופי ייחודיים הראויים לביטוי או למימוש, שייתכן רק במסגרת של מדינה עצמאית וריבונית. מטרתה של מדינת הלאום להוות כלי או מסגרת שבאים להבטיח את מלאות הביטוי והפעילות של האומה. טיעון זה מתחזק ככל שהאומה מובחנת מאומות אחרות או כשיש איום על התרבות או האומה הנתונה.

"נראה שלעולם לא אדע מה באמת טוענים היהודים, כל עוד אין להם מדינה חפשית, בתי מדרש ואוניברסיטאות, שבהם יוכלו לדבר ולדון ללא סכנה. רק אז נוכל לדעת מה בפיהם" (רוסו, אמיל)

"מה שחסר לנו קודם כל, עוד גם קודם 'ההחלטה הלאומית', הוא מקום קבוע למרכז לאומי רוחני, אשר יהיה 'מקלט בטוח' לא להיהודים, כי אם

להיהדות, לרוח-לאומנו; אשר בו ובשכלולו ישתתפו כל בני עמנו מכל ארצות פזוריהם, וההשתתפות הזאת תקרב קרבת הרוח את הרחוקים זה מזה במקום ובדעות, ועל ידה, ואחרי כן גם על ידי השפעת המרכז על כל נקודות ההיקף, יתחדש הרוח הלאומי בכל הלבבות ויתחזק גם רגש האחדות הלאומית בהם" (אחד העם)

מדוע לפי רוסו העולם אינו יודע מה באמת טוענים היהודים?

לפי אחד העם, מדוע דרושה לעם היהודי מדינה?

חלק ד: סיכום והרלבנטיות למקרה הישראלי

כפי שראינו, הנורמה המקובלת במשפט הבינלאומי וביחסים הבינלאומיים, הוא הסדר הפוליטי של חלוקת העולם למדינות לאום. סדר זה מבוסס על זכות ההגדרה העצמית, שלפיה כל עם זכאי להגדרה עצמית במסגרת מדינה ריבונית. מדינת ישראל הוקמה מתוך הבנה כי "זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית". אך כיום ניתן לשמוע יותר ויותר קולות המערערים על הלגיטימיות של סדר פוליטי זה. הניסיון המר של מלחמת העולם השנייה היה בין הגורמים המובילים לירידת כוחה של החשיבה הלאומית, אך יש גם הקובלים על המוסריות של מדינת הלאום וכן על אפשרות היישום של עולם שבו לכל עם מדינה. על כן עולה הצורך להצדיק את קיומה של מדינת הלאום בכלל, וקיומה של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי בפרט.

בשיעור זה הצגנו חמישה צידוקים שונים למדינת הלאום: הצידוק ההיסטורי גורס כי הקמתה של מדינת ישראל כמדינה יהודית הייתה גם הכרח להצלה פיזית של היהודים מהאיומים על קיומם. הצידוק התועלתני קובע כי במדינת לאום ההזדהות של האזרחים עם מורשת ספציפית מסייע למדינה לשרוד ולשגשג ביטחונית, פוליטית וכלכלית. הצידוק הרפובליקני נשען על ההבנה כי האדם הוא יצור מדיני, שהמדינה אינה משמשת רק כארגון פונקציונאלי של החיים האנושיים, אלא גם מימוש של הסגולה המיוחדת שטבועה באדם. הצידוק הלאומי מראה כי האומה היא גוף בעל לכידות ואופי ייחודיים הראויים לביטוי או למימוש, שייתכן רק במסגרת של מדינה עצמאית וריבונית. הצידוק הדמוקרטי קובע כי רצון רוב האזרחים קובע את אופי המדינה, אם רוב האזרחים בישראל רוצים שישראל תהיה מדינה יהודית, עליה להיות כזאת.

מערך שיעור:

אופייה הלאומי הרצוי של מדינת ישראל

מטרות השיעור

1. התלמידים יכירו את ההגדרות המקובלות ללאומיות, ואת הסוגים המקובלים של הלאומיות: אתנית-תרבותית ופוליטית (מדינתית).
2. התלמידים יכירו את התפיסות השונות לגבי אופייה הלאומי של מדינה, ואת ההבחנה בין שאלת אופייה הלאומי של המדינה והאופי הדמוקרטי שלה.
3. התלמידים יכירו את הדעות השונות בחברה הישראלית לגבי אופייה הלאומי של מדינת ישראל

מהלך השיעור

שלב א: ישראל כמדינה יהודית

ישראל מוגדרת במגילת העצמאות כמדינה יהודית:

"לפיכך נתכנסנו, אנו חברי מועצת העם, נציגי הישוב העברי והתנועה הציונית, ביום סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, ובתוקף זכותנו הטבעית וההיסטורית ועל יסוד החלטת עצרת האומות המאוחדות אנו מכריזים בזאת על הקמת מדינה יהודית בארץ ישראל, היא מדינת ישראל"

ניתן להשמיע לתלמידים את המגילה מוקראת על ידי דוד בן גוריון:

מדינת ישראל מוגדרת אם כן כ"מדינת הלאום של העם היהודי". הגדרה זאת מעוגנת גם בחוקי המדינה, בתיקון לחוק יסוד: הכנסת, נקבע שמפלגה לא תוכל להתמודד בבחירות לכנסת אם היא שוללת את "קיומה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית". בקביעת המטרה של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, משנת 1992 (ובצורה דומה בחוק יסוד: חופש העיסוק, 1994), נקבע כי "חוק יסוד זה, מטרתו להגן על כבוד האדם וחירותו, כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית".

שלב ב: מהי לאומיות?

נכתוב על הלוח את המילה "לאומיות" ונבקש מהתלמידים להעלות רעיונות שעולים כאשר הם שומעים את המילה "לאומיות".

במחקר הלאומיות הגדרות רבות ושונות שחלקן מדגישות את ההיבט התרבותי של הלאומיות וחלקן מדגישות את המימד הפוליטי שלה. ככלל, עיקרה של הלאומיות נוגע בזיהוי בין המסגרת הפוליטית למסגרת האתנית-תרבותית או בשאיפה לזהות כזאת. לצורך יחידה זו נשתמש בהגדרות המשמשות בתכנית הלימודים החדשה, הרואות בשאיפה למדינה ריבונית רכיב הכרחי בהגדרת הלאומיות.

יש המבחינים בין קבוצה אתנית ובין לאום על בסיס השאיפה לקיום מסגרת פוליטית משותפת. הדרוזים בישראל, למשל, הם קבוצה אתנית שאינה רואה את עצמה כלאום. התפיסה המקובלת אצלם היא של נאמנות למדינה בה הם חיים, ואין להם שאיפה להגדרה עצמית.

לאום = קבוצת אנשים שיש להם מאפיינים משותפים ושאיפה להגדרה עצמית. לרוב לאום מבוסס על יסודות משותפים כמו: מוצא, תרבות, שפה, מסורת, היסטוריה ולעיתים גם דת. אפשרות אחרת היא שותפות על בסיס אזרחות במדינה אחת ומחויבות לחוקיה וערכיה.⁹

⁹ מתוך הפרקים המעודכנים לתכנית הלימודים החדשה של הספר "להיות אזרחים בישראל", באתר המפמ"ר:
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Mazkirut_Pedagogit/MafmarEzrachut/ChativaElyona/edkun/RaayonLeumi.htm

לאומיות = רעיון מדיני, השקפת עולם הטוענת שלכל לאום (עם) יש זהות משותפת ויש לו זכות למדינה משלו שבמסגרתה הוא מקיים, משמר ומקדם את אותה זהות. הלאומיות מתבססת על ההכרה של בני אותה קבוצה שיש להם דברים משותפים שמהווים עבורם מקור הזדהות שהופכים אותם לקבוצה אחת, על רצונם לחיות ביחד ועל השאיפה למדינה ריבונית של בני הלאום.¹⁰

בהקשר הזה, מקובל להבחין בין לאומיות אתנית-תרבותית לבין לאומיות פוליטית (מדינית):

לאומיות אתנית-תרבותית מתבססת על מוצא משותף, שפה, תרבות, היסטוריה ומנהגים משותפים בין בני הלאום, לעיתים גם דת.

לאומיות פוליטית (מדינית) היא לאומיות המבוססת על האזרחות במדינה: בני הלאום הסכימו לחיות יחד במדינה תחת משטר וחוקים מסוימים.

שאלו את התלמידים: איזו סוג לאומיות מתקיימת בישראל?

שלב ג: דמותה הרצויה של מדינת ישראל

כפי שראינו, ישראל מוגדרת כמדינת הלאום של העם היהודי, אך הגדרה זאת שנויה במחלוקת. יש אנשים הסבורים שלישאל צריך להיות אופי לאומי אחר, למשל שתזדהה עם יותר מלאום אחד או לא תזדהה עם אף לאום כלל.

שאלו את התלמידים: למה הכוונה ב"אופי לאומי"? כיצד ניתן לדמיין אחרת את המדינה?

שלב ד: התפיסות השונות לגבי אופייה הלאומי של מדינה

ככלל ניתן להצביע על ארבע תפיסות שונות הקיימות בעולם לגבי אופייה הלאומי של מדינה, שניתן להבחין ביניהן לאור השאלה: עם מי המדינה מזוהה (קבוצה לאומית אחת, שתי קבוצות לאומיות, כל הקבוצות הלאומיות או אף אחת מהן).

10 מתוך הפרקים המעודכנים לתכנית הלימודים החדשה של הספר "להיות אזרחים בישראל", באתר המפמ"ר:
http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Mazkirut_Pedagogit/MafimarEzrachut/ChativaElyona/edkun/RaayonLeumi.htm

מדינת לאום אתנית-תרבותית	מדינה דו-לאומית	מדינה רב תרבותית	מדינת לאום פוליטית (מדינית)
• מדינה המזוהה עם לאום אתני המהווה רוב של האוכלוסייה במדינה • סמלי המדינה, חוקיה והאתוס המכונן שלה קשורים לתרבות, להיסטוריה, לשפה ולמערכת הערכים של הלאום • המרחב הציבורי של המדינה נושא אופי של תרבות הלאום • בדר"כ קיימים בה מיעוטים לאומיים אחרים • דוגמאות למדינות לאום אתניות-תרבותיות: איטליה, גרמניה, פולין, יוון, הונגריה וישראל.	• המדינה מזוהה עם שני לאומים (או יותר) • סמלי המדינה, חוקיה והאתוס המכונן שלה מושפעים מהתרבות והערכים של שתי קבוצות לאומיות • המרחב הציבורי מביא לידי ביטוי מאפיינים של שתי הקבוצות או שכל קבוצה מבטאת את תרבותה ברמה המקומית (חלוקה למחוזות) • דוגמאות: בלגיה היא מדינה של שני לאומים הוולוני והפלמי, בשווייץ ארבעה לאומים שונים	• המדינה מזוהה עם כל הקבוצות הלאומיות והתרבותיות • סמלי המדינה, לוח השנה והמרחב הציבורי מביאים לידי ביטוי את כל הקבוצות התרבותיות (במידת האפשר) • לא מדובר בגישה רב תרבותית, בה המדינה מכירה בצורך לטפח את הקבוצות השונות בתוכה, אלא בהגדרה של המדינה כולה על פי כלל הקבוצות המרכיבות אותה. • דוגמאות: קנדה, אוסטרליה וניו זילנד.	• המדינה אינה מזוהה עם אף קבוצה לאומית ותרבותית, אלא עם האזרחים כפרטים • הלאומיות היא בעלת יסודות פוליטיים: הרצון של בני המדינה לחיות יחד תחת אותה מערכת חוקים • במדינה כזאת הלאומיות זהה לאזרחות: כל האזרחים הם בני הלאום • דוגמאות: ארה"ב וצרפת • יש הטוענים כי למעשה גם במדינות אלה ישנם יסודות אתניים ותרבותיים חזקים של הרוב הדומיננטי

שאלות לדיון:

מהי המשמעות של הזדהות המדינה עם לאום מסוים? מדוע רוב גדול של מדינות העולם בנוי על פי הדגם הזה?

מהו לדעתכם ההבדל בין מדינת לאום אתנית למדינת לאום פוליטית? כיצד הדבר בא לידי ביטוי במרחב הציבורי?

יש הטוענים כי מדינת לאום אתנית-תרבותית פוגעת במיעוטים החיים בתוכה. מה דעתכם? בפועל בכל מדינות הלאום המערביות קיימים מיעוטים לאומיים, כיצד מתמודדות מדינות שונות עם סוגיית המיעוטים?

כיצד לדעתכם נראית מדינה המזדהה עם שני לאומים או אפילו יותר? כיצד נראית מדינה רב תרבותית? [אפשר לתת כמשימת בית לחיפוש באינטרנט]

נסו לחשוב על ארה"ב וצרפת, ששתיהן נחשבות כמדינות לאום פוליטיות: מהם

החגים הלאומיים? מהי התרבות הדומיננטית? האם באמת ניתן לייסד מדינה שהתרבות שלה פוליטית בלבד, ללא יסודות אתניים?

שלב ה: האופי הלאומי והמשטר הדמוקרטי

מיפוי המודלים הלאומיים שמדינה יכולה לבחור בהם מעידים על האופי הלאומי של המדינה: כלומר, השאלה היא עם מי המדינה מזוהה? לאום מסוים, מספר לאומים ותרבויות או עם האזרחים כפרטים בלבד.

בישראל לעיתים משתמשים בביטוי "מדינת כל אזרחיה" כדי לתאר מדינה דמוקרטית, שבה כל האזרחים שווים בפני החוק, ולעיתים כדי לתאר את מדינת הלאום הפוליטית, שהיא אזרחית באופייה, ולא אתנית. אך יש להבחין בין שתי השאלות: שאלה אחת היא אם המדינה היא מדינת לאום אתנית או מדינת לאום פוליטית, והשנייה היא אם המדינה היא דמוקרטית.

שאלו את התלמידים: האם יש קשר בין סוג הלאומיות של המדינה לבין סוג המשטר שמתקיים בה (דמוקרטי או לא דמוקרטי)?

מדינה דמוקרטית היא אכן מדינה השייכת ל"כל אזרחיה", במובן שבו כולם שווים בפני החוק ולכולם **זכויות פוליטיות** שוות, אך אין הדבר מחייב אופי **לאומי** מסוים. בעולם ניתן לראות כי לא מתקיים קשר בין שתי השאלות: ישנן מדינות לאום אתניות שהן דמוקרטיות, ומדינות לאום אתניות שאינן דמוקרטיות וכן מדינות לאום פוליטיות שהן דמוקרטיות ומדינות לאום פוליטיות שאינן דמוקרטיות.

ניתן לראות דוגמאות בטבלה להלן:

	מדינה דמוקרטית	מדינה לא דמוקרטית
מדינת לאום אתנית	מדינת לאום דמוקרטית כמו גרמניה, צ'כיה וישראל	מדינת לאום אתנית שאינה דמוקרטית כמו צפון קוריאה ועיראק בתקופת סדאם חוסיין
מדינת לאום פוליטית	מדינת לאום פוליטית דמוקרטית כמו ארה"ב וצרפת	מדינת לאום פוליטית שאינה דמוקרטית כמו ניגריה והרפובליקה העממית של קונגו

שלב ו: דעות שונות לגבי אופייה הלאומי של מדינת ישראל

להלן ניתן לראות עמדות שונות לגבי אופייה הלאומי הרצוי של מדינת ישראל לאור המבנה החברתי וההיסטורי שלה.

שאלו את התלמידים: איזו עמדה מייצג הכותב? איזה אופי לאומי הוא היה רוצה למדינת ישראל? מהן הסיבות שהוא מציין?

"השאלה אם ישראל היא מדינת הלאום היהודי או מדינת כל אזרחיה היא במידה רבה מיותרת. לפי דברי שופטי בית המשפט העליון, ישראל היא גם מדינה יהודית וגם מדינת כל אזרחיה. ברור שישראל רואה את עצמה כביטוי לזכות ההגדרה העצמית המדינית היהודית... מצד אחר, קרוב ל-20% מאזרחי המדינה אינם יהודים. למיעוט הזה, שהוא ברובו ערבי, יש זכויות פוליטיות שוות: הם רשאים לבחור ולהיבחר, נציגיהם יושבים בכנסת, הערבית היא השפה הרשמית השנייה של המדינה ושמורה להם הזכות לחינוך מטעם המדינה בלשונם ובתרבותם - זכות שאינה ניתנת למיעוטים לאומיים בדמוקרטיה מובהקת כצרפת, בריטניה וגרמניה...

הביטויים הבולטים ביותר להיותה של ישראל מדינת הלאום היהודית מצויים בסמליה: סמל המדינה, דגלה והימנונה. אלה סמלים יהודיים מובהקים, לא מבחינה דתית אלא מבחינת הזהות הלאומית היהודית. אפשר בהחלט להבין ללבו של ערבי אזרחי ישראל, שקשה לו לשיר "נפש יהודי הומייה" או להזדהות עם סמל המגן דוד או המנורה. אך מבחינה זו ישראל אינה יחידה. בהרבה מדינות דמוקרטיות באירופה - בריטניה, שווייץ, יוון והמדינות הסקנדינביות - מופיע הצלב בדגל המדינה...

אין סתירה בין היותה של ישראל מדינת לאום יהודית ומדינת כל אזרחיה - מתיחות בין השניים קיימת והיא מחייבת הן את הרוב היהודי והן את המיעוט הערבי לאבחנות שאינן קלות לשני הצדדים. הרוב היהודי חייב להכיר בכך שלמרות מצב האיבה והעדר פתרון בנושא הפלסטיני, הערבים הם אזרחי מדינתנו... מצד שני, ראוי שהנאבקים על שוויון זכויות יבחינו בין תביעות צודקות ובין ניסיון, שדינו להיכשל, להיאבק נגד סמלי המדינה. לדרישה לשוויון ולשילוב מלא תימצא תמיכה רחבה בקרב הציבור היהודי, אך לא לערעור על היות ישראל מדינת הלאום היהודי" (שלמה אבינרי, "מדינה יהודית של כל אזרחיה", הארץ, 6.10.12)¹¹

11 למאמר המלא: <http://www.haaretz.co.il/opinions/1.1835912>

"אין חולק על כך שהערבים בישראל הם מיעוט לאומי, רק שהמדינה לא מכירה בהם ככאלה. אנחנו קולקטיב שהוא מיעוט לאומי כמו בקנדה. נכון, יש עימות בין המדינה שלנו לבין הלאום הפלשתיני שאנחנו שייכים אליו, אבל זה לא מבטל את הצורך שלנו בהכרה כמיעוט לאומי. המשמעות היא הכרה גם בזכויות הפרט, וגם הכרה בזכויות הקולקטיב. כשתהיה חוקה אני רוצה זכות וטו למיעוט על חוקים שפוגעים בו - החוק נגד איחוד משפחות למשל - ואני רוצה חלוקה פרופורציונית של העוגה הלאומית. כיום אין דבר כזה, ואי אפשר לסמוך על ההגדרה של ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית. בעצם אין דבר כזה, כי אם אתה דמוקרט אתה שוויוני, ואי אפשר להיות שוויוני ולהעדיף שייכות אתנית אחת על פני השנייה..."

מדינת כל אזרחיה מדברת על זכויות פרט, לא על זכויות קולקטיוניות. כשמסבירים לערבים במדינת ישראל שהמשמעות היא מערכת חינוך אחת, שפה אחת, חילון של המדינה - כמו בצרפת, הם אומרים 'זה לא מה שאנחנו רוצים'. מה שאני מציע זה מדינת כל לאומיה, שזה זכויות פרט וזכויות קולקטיוניות"

(אחמד טיבי, "מדינת כל אזרחיה? אני מתנגד לזה", הארץ, 14.3.2006)¹²

"ההיסטוריה היהודית, ההקשר של החלטת כיט בנובמבר והצהרות הפתיחה של הכרזת המדינה קבעו חד-משמעית שהגדרה עצמית יהודית היא חלק חשוב מאוד מזהות המדינה וממטרתה. אם כך, אף שלא היה חידוד חוקתי של הסוגיות, המדינה שהוקמה לא הייתה דמוקרטית ניטרלית או "מדינת כל אזרחיה". היא הייתה מדינה שנועדה לתת ליהודים תחייה לאומית ותרבותית ושליטה על גורלם בחלק ממולדתם ההיסטורית. כיום ויכוחים בסוגיות אלה אחראים לחלק מהיחלשות האמונה בצדקת דרכה של הציונות ובזכותה של ישראל להמשיך להיות המדינה שבה מממש העם היהודי את זכותו להגדרה עצמית"

(פרופ' רות גביזון, "החלטת כיט בנובמבר: אז ועכשיו", בתוך: שישים שנה להחלטת כיט בנובמבר 1947, 2009)¹³

12 למאמר המלא: <http://www.haaretz.co.il/news/1.1090936>

13 למאמר המלא: <http://www.metzilah.org.il/webfiles/fck/file/novemberfinal.pdf>

"האם אני יכול להיות ישראלי אפילו ארצה בכך? אני מנסה לפתח הזדהות עם הקולקטיב והמסגרת, אבל ברגע שהישראלים קבעו שמדינת ישראל היא מדינת העם היהודי, הם מראש הוציאו אותי ממנה. עצם ההגדרה של מדינת היהודים יוצרת לגבי איום בטרנספר ופולטת אותי מתוכה. גם כפי שהיא, יש לי בעיה עם עצם ההגדרה של המדינה, המתבטאת בסמלים. אי אפשר לצפות ממני לפתח יחס כמו שיש ליהודים להמנון "התקווה". המנון זה לא אומר לי דבר. גם דגל המדינה הוא בשבילי רק חתיכת בד עם צבע, שאינה מעוררת בי שום רגש....

השסע הלאומי מפריד טוטלית בין שתי קבוצות, הן על בסיס דתי והן על בסיס אתני-לאומי, שהרי בין חילונים לדתיים קיים מצע משותף וכך גם לגבי אשכנזים ומזרחים – הם כולם שייכים לעם היהודי ולכולם שייכת מדינת ישראל. אפילו האפליה שהיתה נהוגה פעם נגד המזרחים בארץ נעלמת והולכת, אך זו הקיימת נגד הערבים לא תוכל להיעלם כל עוד המדינה מוגדרת כמדינתו של העם היהודי. מי שאינו שייך לעם היהודי לא יכול לזכות בשוויון מלא במדינה הזאת. אני רוצה שוויון מלא, והוא לא יוכל להתקיים כל עוד המדינה לא תכיר בכך שהיא מדינת כל-אזרחיה. כמדינת העם היהודי היא אינה יכולה להעניק שוויון זכויות לאומיות לאזרחיה הערבים.

המדינה תוכל להיות מדינה דמוקרטית רק כאשר תהיה מדינת כל-אזרחיה, גם אם אופייה התרבותי יהיה יהודי, כי היהודים יישארו רוב במדינה, אלא אם כן הם יספחו את השטחים, ובכך תהפוך ישראל למדינת אפרטהייד. במדינת כל-אזרחיה יוכל האזרח לממש את מסכת זכויותיו האזרחיות והלאומיות. במצב הנוכחי, במדינה היהודית, אולי לא אתערב באופייה, אבל האם אוכל להיות בטוח שהמדינה לא תנסה לעצב את אופיו של העם שלי?

(סלמאן נאטור, "מדינת ישראל כמדינת כל – אזרחיה", רבגוני: מסגרת למחשבה ולזהות יהודית בזמננו, מכון ון ליר בירושלים, 1998)¹⁴

שיעור הרחבה:

ההצדקה הלאומית-תרבותית למדינת הלאום

רקע

העיקרון הפוליטי של חלוקת העולם למדינות לאום קובע שכל עם זכאי להגדרה עצמית במסגרת מדינית ריבונית. רעיון זה נתבסס בהדרגה בהגות הפוליטית, במשפט הבינלאומי וביחסים הבינלאומיים, והפך לנורמה מקובלת במאה העשרים. במהלכה, נתפרקו בהשראת רעיון זה אימפריות גדולות, והוקמו עשרות רבות של מדינות חדשות. לאורו גם התקבלה בעצרת האו"ם החלטה המאמצת את תכנית החלוקה, הכוללת קריאה להקמתה של מדינה יהודית בארץ ישראל, שכוונת מנסחיה הייתה ללא ספק היותה מדינת הלאום של העם היהודי.

אולם, מלחמת העולם השנייה יצרה תפנית עזה ביחסו של המערב אל הלאומיות. שתי המדינות שהיו התוצר המובהק ביותר של הלאומיות של המאה ה-19, גרמניה ואיטליה, הפכו לדיקטטורות מפלצתיות שזרעו רצח וזוועה באירופה כולה ואף מחוצה לה. מצב זה יצר בקרב האינטלקטואלים במערב רתיעה עזה מלאומיות. בהגות המדינית העכשווית ניתן למצוא זרמים חזקים המערערים על הלגיטימיות של הסדר הפוליטי של מדינות הלאום.

בד בבד עם זרמי הגות אלו, התעוררה בקורת ספציפית על קיומה של ישראל כמדינת לאום. בעולם ובישראל, יש המאמצים את הביקורת המוסרית הכללית על הסדר הפוליטי של מדינת הלאום וכתוצאה מכך רוצים לשנות את אופייה של מדינת ישראל למדינה נייטרלית-ליברלית, או רב-תרבותית, שאיננה מקיימת קשר מיוחד עם העם היהודי ותרבותו. מצב עניינים זה מחייב התייחסות מסודרת לרעיון מדינת הלאום ומקורותיו, תוך תשומת לב לרלוונטיות של רעיון זה למדינת ישראל ולעם היהודי בזמננו.

מטרות השיעור

1. התלמידים ידונו במשמעות של הקמת מדינת ישראל כמדינת לאום יהודית, יכירו את ההצדקות למדינת לאום ואת הקשיים שהתעוררו סביב רעיון מדינת הלאום.
2. התלמידים יכירו את ההצדקה הלאומית-תרבותית למדינת הלאום ואת המשמעות שלה למדינת ישראל כמדינה יהודית.
3. התלמידים ירכשו מיומנות של חילוץ עמדה מתוך טקסט

חלק א: ההצדקה הלאומית-תרבותית לקיומה של מדינת הלאום

לפי הטיעון הלאומי-תרבותי מטרתה של מדינת הלאום להוות כלי או מסגרת שבאים להבטיח את מלאות הביטוי והפעילות של האומה. הטיעון הזה מתחזק ככל שהאומה מובחנת מאומות אחרות, מה שמחזק את הצורך שלה ביצירת מסגרת עצמאית לביטוי הקול הייחודי שלה. טיעון זה מתחזק עוד יותר במקרים בהם ניתן לזהות תרומה ייחודית של תרבות זו לאנושות. וכן במקרים בהם יש איום, ממשי או פוטנציאלי, על התרבות או על האומה הנתונה, הן מבחינה פיזית והן מבחינה תרבותית. ככל שהאיום מוחשי יותר, הצורך במדינה שתשמור על האומה מפניו, עולה בהתאמה.

הגותו של **יוהאן גוטפריד הרדר** היא מרכזית בהגות הלאומיות. הרדר פיתח את הרעיון אודות חשיבות הגיוון התרבותי של האנושות כמאפיין יסודי שלה. הפיזור של התרבויות האנושיות באזורים בעלי אקלימים שונים ונתונים טבעיים מגוונים מורים על כוונה אלוהית שהאנושות לא תתפתח בצורה אחידה אלא תממש את מלוא מגוון האפשרויות שטמונות בה ותביא אותן לידי ביטוי. הנאורות הדגישה את ההיבטים האוניברסאליים והשכלתניים של האנושות, אבל הרדר הדגיש דווקא את הייחוד של כל קבוצה, את הפרטיקולרי ולא רק את האוניברסאלי.

לכן, הרדר הדגיש את החשיבות של השמירה על הספונטניות והנאמנות לטבע, במקום האידיאל של אחידות רציונאלית-אוניברסאלית שהעלו הוגי ההשכלה. לכל פרט ותרבות יש ערך ואופי ייחודיים שהם צריכים לפתח ולהישאר נאמנים אליהם, כך הם תורמים את תרומתם הייחודית לעולם ולא באמצעות אימוץ מערכת ערכית ותרבותית אחידה שהיא כביכול אוניברסאלית ומתאימה לכל. "אומה" לפי רעיונות אלה אינה רק קבוצה של אנשים הבוחרים לנהל במשותף את ענייניהם אלא קהילה תרבותית בעלת אופי ותנאי קיום מיוחדים שהייעוד שלהם הוא להוציא אל הפועל את אותו אופי מיוחד.

הרדר ראה את השפה כביטוי ייחודי של האדם שיוצר אותה, תוצר של תחושותיו אל מול המציאות הטבעית שבה הוא חי. הבסיס של השפה קשור בתגובות של רגש ודמיון עזים כלפי חוויותיו הקיומיות של האדם, כאשר דרך המילים הוא מבטא רגשות של התפעמות והערצה, חרדה, שנאה ותשוקה אותן הוא חווה. רק בשלב מאוחר יותר מופיעות מילים מופשטות שאינן קשורות לחושים ולרגשות. כתוצאה

מכך השפה נושאת למעשה את חותם הנסיבות הייחודיות בתוכן היא נוצרה, ומהווה ביטוי בעל ערך עליון של ניסיון חיים ייחודי. צורת החשיבה המשתקפת בשפה איננה ניתנת לתרגום והיא נקנית באופן בלעדי לדוברי אותה השפה.

מכאן מובנת הזיקה המיוחדת הקיימת לדעת הרדר בין הפרט לבין האומה שלו. השפה היא הקובעת את צורת המחשבה של דובר השפה, וממילא כל אדם הופך להיות תוצר מהותי של האומה אליה הוא שייך. יצירה של אדם לעולם איננה יצירה אינדיבידואלית אלא תלויה בשפתו ותרבותו ובראיית העולם שהן העניקו לו. השותפות של כל אדם באומתו ובתרבותו הופכת להיות גם מצב טבעי לתוכו הוא נולד, וגם מטלה מוסרית של מימוש ופיתוח האיכות המיוחדת של אותה תרבות.

המקרה היהודי-ישראלי הוא מקרה מובהק של מובחנות ברורה של תרבות או אומה מהתרבות הסובבת אותה. הדת היהודית והלשון העברית, על אף היותן נחלתה של קבוצה קטנה מאוד נשמרו לאורך אלפי שנים בין תרבויות ולשונות הנבדלות מהן לחלוטין. הקיום היהודי בין העמים היה תמיד חריג מהסובבים אותו ושמר על ייחודו, על אף השפעות הדדיות בין היהודים לסביבתם. הקול הייחודי של התרבות היהודית אף הותיר חותם מכריע ובולט בתרבות האנושית הכללית. מסיבות אלו נראה שביחס למדינת ישראל יש לטעון זה משקל רב.

חלק ב: הטיעון הלאומי-תרבותי בתנועה הציונית

מספר הוגים ציוניים ביטאו רעיונות דומים לאלה שהביע הרדר, בהתייחס לתרבות הלאומית היהודית, ולחשיבותה בבניין המדינה היהודית. בין המרכזיים בהם היו אחד העם ומרטין בובר. להלן מספר קטעים נבחרים מהגותם, עם שאלות מנחות. **ניתן ללמוד יחד עם התלמידים את הקטעים, תוך ניסיון לחלץ מהם את המשמעות התרבותית של מדינת לאום יהודית.**

אחד העם (אשר גינזבורג, 1856-1927) הוא ההוגה המרכזי בזרם הציונות התרבותית-רוחנית. הוא ראה את חידוש חיי התרבות והרוח של העם היהודי כתפקידה המרכזי של התנועה הציונית. הוא סבר שלא הרדיפות האנטישמיות הולידו את התנועה הציונית אלא בעיה רוחנית-תרבותית. האמנציפציה וההשתלבות היהודית בחברה הכללית הביאו להתרופפות של הייחוד התרבותי-הלאומי של היהודים. לבעיה זו הוא קרא 'צרת היהדות' (בניגוד ל'צרת היהודים'), שאותה ניתן לפתור רק בארץ ישראל על ידי פיתוח היצירה התרבותית הלאומית.

"מה שחסר לנו קודם כל, עוד גם קודם 'ההחלטה הלאומית', הוא מקום קבוע למרכז לאומי רוחני, אשר יהיה 'מקלט בטוח' לא להיהודים, כי אם להיהדות, לרוח-לאומנו; אשר בו ובשכלולו ישתתפו כל בני עמנו מכל ארצות פזוריהם, וההשתתפות הזאת תקרב קרבת הרוח את הרחוקים זה מזה במקום ובדעות, ועל ידה, ואחרי כן גם על ידי השפעת המרכז על כל נקודות ההיקף, יתחדש הרוח הלאומי בכל הלבבות ויתחזק גם רגש האחדות הלאומית בהם"

"את ההכרח ללמוד לדעת לשון עברית קשה להוכיח למי שהוא עצמו אינו מרגיש, עם היותו חושב עצמו ללאומי, את ההכרח הזה לדעת את הקולטורה של עמו. האמיתיות היותר פשוטות ויסודיות קשה ביותר להוכיח אמיתותן לאלה שאינם רואים זאת בעצמם"

"המוסר כשהוא לעצמו - כלומר דרכי ההבחנה בין טוב לרע בכל ענפי חיי האיש הפרטי וחיי החברה - הוא איפוא, אולי יותר מכל שאר מקצועות הקולטורה, קניין לאומי, אשר בו נמצא רשמי חיי העם ומצבו בכל הזמנים, ובו נראה טיבו של הרוח הלאומי ואופן התייחסותו אל העולם אשר מחוצה לו ואל תנאי החיים ההולכים ומשתנים. ואם כך הדבר גם בכל שאר האומות הנאורות, שאינן רחוקות הרבה זו מזו בתכונותיהן ומצבן וקורותיהן, קל וחומר עם ישראל, שמראשית היותו הוא "עם לבדד ישכון" (במדבר, כג ט), מובדל מכל העמים בדרך התפתחותו ומהלך חייו הנפלאים מימי קדם ועד עתה, - בוודאי אי אפשר שלא יהיה לו מוסר לאומי מיוחד, המיוסד בתכונות רוחו, בחייו ההיסטוריים לשעבר ובמצבו וצרכיו בהווה. ...

בקצרה, המוסר הלאומי הוא תורה גדולה ושלמה לעצמה, הצריכה לימוד ושימוש. ובמובן זה שאנו רוצים בו, עדיין לא נעשה כמעט דבר, לא להלכה ולא למעשה. .. ואנחנו... צריכים... לדעת ידיעה אמיתית ופרטית, מה הן החובות שהמוסר הלאומי האמיתי, בלי כל תערובת זרה, מטיל עלינו בייחוסנו לעצמנו ולזולתנו, ובאיזה אופן אפשר לנו וצריכים אנו להתאים את החובות האלה עם צרכי חיינו והשקפותינו בהווה?

אילו רעיונות של הרדר ניתן לראות בדבריו של אחד העם?

כיצד הוא מיישם אותם על העם היהודי?

מדוע לדבריו דרושה לעם היהודי מדינה? מהי תפקידה של התנועה הציונית?

מרטין בובר (1878-1965), מרטין בובר, איש רוח, פילוסוף נודע ואחד מגדולי הוגי הדעות בדורנו, היה גם סופר, מתרגם ומנהיג ציוני.

"כל עוד אנו רואים את הרעיון 'ציון' כאחד הרעיונות הלאומיים בלבד, אין אנו יודעים את משמעו האמתי. מדברים אנו על רעיון לאומי, כשאזיה עם מעלה את אחדותו, את קשרו הפנימי, את טיבו ההיסטורי, את מסורתיו, את התהוותו והתפתחותו, את גורלו וייעודו, ועושה אותם עניין לתעודתו ונימוק לרצונו. לפי זה יש לקרוא את רעיון ציון של עם ישראל בתקופתנו בשם רעיון לאומי. אולם הצד העיקרי שבו הוא דווקא מה שמבדילו מכולם. אופייני הוא למעמד הדברים, כי הרעיון הלאומי הזה לא נקרא כאחרים על שם עם, אלא על שם מקום. בזה נתבטאה העובדה, שאין המדובר כאן בעם כשלעצמו, אלא בחיבורו עם ארץ, עם ארץ מולדתו... השם קיבל עוד בקדמות הימים את זיוו של מקום קדוש" (בין עם לארצו, 1944)

"ערכה ותפקידה של היהדות למען האנושות ויעמוד בכך אף לעתיד לבוא: מציגה היא לפניו וחוזרת ומציגה את תביעת האחדות; זו אחדות שלידתה בקרעים שבתוך עצמה ובגאולה מקרעים אלה. אין בידי היהדות לתת, כדרכם של עמים אחרים, לה לאנושות תכנים חדשים; אין קשרו של אדם מישראל אל המציאות הממשית, אל העצמים, חזק כל צרכו בשביל נתינה זו; אין בידה אלא לתת לה לאנושות אחדות חדשה לבקרים לצורך תכניה, אלא לפתוח לה אפשרויות חדשות לסינתזות חדשות. סינתזה זו דתית הייתה בימי הנביאים ובימי הנצרות הקדומה, הגותית הייתה בימי שפינוזה וחברתית בימי הסוציאליזם. לאיזו סינתזה מתכוננת רוח היהודית היום? ייתכן הדבר שמתכוננת היא לסינתזה של סינתזות. תהיה סינתזה זו אשר תהיה, אחת אנו יודעים עליה: העלה תעלה שוב לעומת אותה אנושות מפולגת בפילוגיה ומסוכסכת בסכסוכיה את תביעת האחדות ותשמיע שוב באזני האנושות: "כל דבר שאתם מבקשים ושאתם עוסקים בו, כל דבר שאתם שואפים אליו ורודפים אחריו, כל זה הבל וריק הוא, דברים בטלים הם, אם אין עמהם אחדות". (תעודה ויעוד, 1910)

הרעיון הלאומי-תרבותי שפיתח הרדר הדגיש את החשיבות של הגיוון התרבותי של האנושות, על ידי פיתוח התרבויות הלאומיות הפרטיקולאריות.

מהי תפקידה של המדינה היהודית עבור עם ישראל?

מהו האופי המיוחד של ישראל שהוא מוסיף לאנושות לפי בובר?

שיעור הרחבה: הסמלים הלאומיים

מטרות השיעור

1. התלמידים יכירו את ההצדקה הלאומית-תרבותית למדינת הלאום ואת הרלבנטיות שלה למקרה הישראלי.
2. התלמידים יבינו את משמעותם של הסמלים הלאומיים כביטוי לערכים המרכזיים של המדינה, השאיפות שלה ולמורשת ההיסטורית והתרבותית שלה.
3. התלמידים יבינו שהזכות להגדרה עצמית לאומית במדינת לאום אתנית-תרבותית הוכרה כזכות טבעית שאינה טעונה הצדקה, אך מאז מלחמת העולם השנייה הלגיטימיות שלה נמצאת תחת התקפה, ולכן יש צורך בדיון עדכני בהצדקות למדינת לאום.
4. התלמידים ירכשו מיומנויות של חיפוש ואיסוף מידע והשוואה.

מהלך השיעור

שלב א: מדוע יש סמלים בעלי אופי יהודי במדינה?

ישראל היא המדינה היחידה בעולם בה התרבות והמרחב הציבורי הם יהודיים. אבות הציונות רצו במדינה יהודית, בין יתר הסיבות, על מנת לייצר אותו מרחב ציבורי, שבו היהודי מרגיש בבית, ואין סתירה בין הזהות הפרטים לזהות הציבורית. סמלי המדינה מבטאים את אותה תרבות יהודית ואת הרצון במרחב ציבורי יהודי.

בימינו נשמעים קולות הקוראים לביטול האופי הלאומי-יהודי של המדינה. ההשפעות של התפיסה האנטי-לאומית שהתפתחה בעולם המערבי הביאה אנשי רוח וחוקרים ישראלים לכפור ברעיון מדינת הלאום היהודית ולדרוש את הפיכתה של מדינת ישראל ל"מדינת כל אזרחיה", כשכוונתם למדינה ניטרלית-ליברלית שאינה מזוהה עם התרבות היהודית, שמגנה אך ורק על זכויות וחירויות הפרט.

אחד הצידיקים למדינת הלאום היהודית הינו **הצידוק התרבותי-לאומי**: לכל פרט ותרבות יש ערך ואופי ייחודיים שהם צריכים לפתח ולהישאר נאמנים אליהם. האומה היא גוף בעל לכידות ואופי ייחודיים הראויים לביטוי או למימוש, שייתכן רק במסגרת של מדינה עצמאית וריבונית. מטרתה של מדינת הלאום להוות כלי או מסגרת

שבאים להבטיח את מלאות הביטוי והפעילות של האומה. טיעון זה מתחזק ככל שהאומה מובחנת מאומות אחרות או כשיש איום על התרבות או האומה הנתונה. מצב עניינים זה מחייב התייחסות מסודרת לרעיון מדינת הלאום ומקורותיו, תוך תשומת לב לרלוונטיות של רעיון זה למדינת ישראל ולעם היהודי בזמננו.

שלב ב: משימת אינטרנט

לכל מדינה יש דגל, סמל והמנון. סמלים אלה מבטאים את הערכים המרכזיים של המדינה, השאיפות שלה וקשורים על פי רוב למורשת ההיסטורית והתרבותית שלה.

בחרו דגלים של שלוש מדינות וענו על השאלות הבאות:

מה הם הסמלים המופיעים על הדגל? מה באו לסמל?

כיצד הדגל קשור לערכים של המדינה, לתרבות, למורשת, להיסטוריה ולשאיפות שלה?

בחרו מדינה אחת ששינתה את הדגל שלה: מדוע עשתה זאת?

חפשו באינטרנט מידע על **דגל ישראל וסמל המדינה** וכתבו על כל אחד מהם:

מהם חלקיו? מה הם מסמלים?

מדוע נבחר סמל זה לייצג את מדינת ישראל?

חפשו באינטרנט מידע על **ההמנון הלאומי ("התקווה")** וענו על השאלות הבאות:

אילו רעיונות מופיעים בהמנון?

אילו תקופות היסטוריות הוא מזכיר? מדוע?

מה משמעות "התקווה" בהמנון?

מדוע לדעתכם נבחר השיר הזה להמנון הלאומי?

שלב ג: דיון בכיתה

מה למדתם מהמשימה?

מה מבטאים הסמלים הלאומיים, הדגל וההמנון בחיים התרבותיים-לאומיים של מדינות שונות?

שאלת חשיבה: מדוע לדעתכם מדינה זקוקה לסמלים?

שלב ד: סוגיה אקטואלית

יוזמת שר החינוך גדעון סער שילדי גן ישתתפו מדי שבוע בטקס שיכלול את הנפת הדגל ושירת ההמנון הלאומי - "התקווה", עוררה דיון בין שני תלמידי י"ב באתר "וואלה". מה דעתכם בדיון?

דגל שק

מאת: טוהר ג'יקובסון

הטקס היומי החדש, של שירת ההמנון והנפת הדגל, יאפשר לממשלת ליברמן להסתתר מאחורי הסמלים הלאומיים ששייכה לעצמה – הדגל וההמנון – ולחנך לקיפאון מחשבתי. האיום ממנו אני חושש, כתלמיד בעצמי, הוא הפיכת תלמידי בית הספר להעתקים זה של זה, שהכרזות הנאמנות מדי שני וחמישי גורמות להם להאמין שלצאת נגד הקונצנזוס הפוליטי זה כמו פגיעה בסמלים הלאומיים. התלמידים יאמינו שלהטיח ביקורת זה למרוד בדגל, וכך הם יעוצבו מחדש בראי השנאה לכל מי שדעתו מנוגדת לכאורה לדעתה של המדינה. כמו למשל, מתי המעט שעדיין נחרדים מהאפליה במילות "התקווה" ("נפש יהודי"), ועדיין ממשיכים לזמר אותו כי ישראל היא ביתם. או אלה שישמחו להצטרף לנסיעות לקברי אבות בחברון, רק אם יהיה נציג רשמי שינסה לפחות להציג בפניהם את התמונה המלאה. (מתוך אתר וואלה <http://zone.walla.co.il/?w=/2751/1841936>)

המנון האנרכיסטים

מאת: שני צור

לאורך השנה התנדבתי בבית ספר יסודי בירושלים, והאמת היא שלילדים אין כל כך מושג איפה הם חיים. אישית, את ההמנון למדתי רק בכיתה ג' בשיעור מוזיקה, ולא ביום הראשון ללימודים בכיתה א'. למה? איך הגענו למצב שאנחנו מצחקקים בשעת היזכור, הצפירה, ההמנון הלאומי שלנו - שאוצר בתוכו את כל מאוויה של המדינה ומזכיר לנו, באמת ובתמים, למה כאן ולא באוגנדה. זה לא מתקבל על הדעת שילד בכיתה א' לא יודע לדקלם את המילים הכי חשובות במדינה... אנחנו חיים באחת מהמדינות הכי בעייתיות ומפולגות בעולם, ואם לא נזכור מי אנחנו ומה אנחנו, נמצא את ישראל בעוד כמה שנים כשהיא גוש ממורמר וחסר ביטחון. ההמנון מזכיר לכל ילד קטנטן שגם אם קשה לו ומעצבן לו ואין לו חברים - ממטולה ועד אילת יש מי ששר איתו עכשיו, וזו אומה מאוחדת ותומכת. (מתוך אתר וואלה <http://zone.walla.co.il/?w=/1842187>)

שיעור הרחבה: מי רוצה מדינה יהודית?

רקע

בימינו נשמעים קולות הקוראים לביטול האופי הלאומי-יהודי של המדינה. ההשפעות של התפיסה האנטי-לאומית שהתפתחה בעולם המערבי הביאה אנשי רוח וחוקרים ישראלים לכפור ברעיון מדינת הלאום היהודית ולדרוש את הפיכתה של מדינת ישראל ל"מדינת כל אזרחיה", כשכוונתם למדינה ניטרלית-ליברלית שאינה מזוהה עם התרבות היהודית, שמגנה אך ורק על זכויות וחירויות הפרט. מצב עניינים זה מחייב התייחסות מסודרת לרעיון מדינת הלאום ומקורותיו, תוך תשומת לב לרלוונטיות של רעיון זה למדינת ישראל ולעם היהודי בזמננו.

מטרות השיעור

1. התלמידים יכירו את הצידוק הדמוקרטי לכינון מדינת לאום, ואת הרלבנטיות שלו למקרה הישראלי.
2. התלמידים ידונו במקומה של המסורת היהודית במרחב הפרטי והציבורי של מדינת ישראל כמדינה יהודית.

מהלך השיעור

חלק א: מקומה של המסורת היהודית בחיינו האישיים

שאלו את התלמידים מה מקומה של המסורת היהודית בחייהם: חגי ישראל, שבת, כשרות, המקורות היהודיים, כיצד רוצים להינשא וכד'.

חלק ב: מקומה של המסורת היהודית במרחב הציבורי של המדינה

חלקו את הכיתה לקבוצות של כחמישה תלמידים. בקשו מהתלמידים לדמין עצמם כבני מדינת ישראל. כל קבוצה צריכה להחליט מספר החלטות הנוגעות לחוקי המדינה ולאופי שלה: מה תהיה השפה המדוברת, מה ילמדו בבתי הספר, כיצד יתחתנו, מי יורשה להיכנס למדינה ומי לא יורשה, מה יהיה היחס לדת היהודית, מה יהיו חגי המדינה, מה יהיה יום המנוחה השבועי וכד'.

חלק ג: דיון בכיתה

מה הן המסקנות? על מה היו הויכוחים?

האם הצלחתם להסכים על אופי מוגדר של המדינה?

איזה מקום תפסה המסורת היהודית (במובן הדתי והלא דתי) במדינה שבנו?

חלק ד: הצידוק הדמוקרטי למדינת לאום

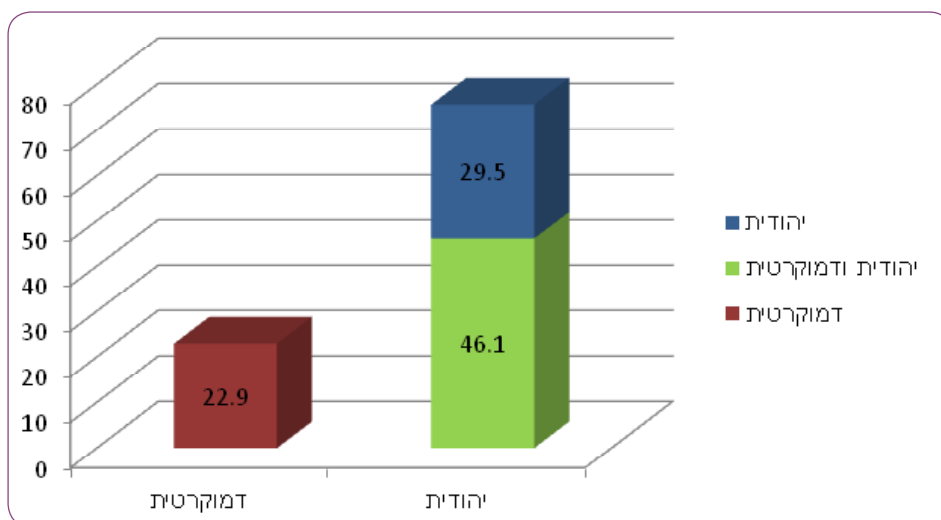
בין הטענות הרבות בזכותה של מדינת הלאום, ובייחוד ביחס למדינת הלאום היהודית, ניתן להעלות טענה נוספת בזכות מדינת הלאום מן הזווית הדמוקרטית גרידא. מעבר לערך העצמי לקיומה של מדינת הלאום, עצם רצונם של האזרחים בסדר פוליטי מסוג זה הוא גורם משמעותי במסגרת חשיבה דמוקרטית, ויש בו כדי להצדיק את הוצאתו לפועל. מבחינה דמוקרטית, יש משקל רב לרצון הרוב התומך במדינה יהודית, ויש בזה כדי להצדיק את קיומו של סדר כזה.

כך טוענת גם המשפטנית פרופ' רות גביזון:

"אופייה הדמוקרטי של המדינה גם הוא אין בו כדי לחייב אותה להשיל מעליה את ייחודה היהודי. אדרבה, שומה על ישראל דווקא לשמור על מאפייניה היהודיים, היות שהיא מחויבת לבטא את העדפותיהם הבסיסיות ביותר של רוב אזרחיה, אלה הרוצים שתוסיף להיות מדינתו של העם היהודי... בניגוד לטענה המושמעת לעיתים, השמירה על עקרונות הדמוקרטיה... אינה מחייבת שלילה של אופייה היהודי הפרטיקולרי של המדינה. נהפוך הוא: דווקא משום שישראל מגדירה את עצמה כמדינה דמוקרטית עליה להיות מדינה יהודית" (רות גביזון, דמוקרטיה ויהדות – בין ניתוח מושגי לדיון ציבורי).

סקרי דעת קהל הנערכים מפעם לפעם בישראל מלמדים על תמיכה קבועה ונמשכת של רוב הציבור במדינת ישראל בהגדרתה כמדינה יהודית. במדדי הדמוקרטיה הישראלית של המכון הישראלי לדמוקרטיה בשנת 2011¹⁵ נשאלו המשתתפים בסקר (מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית בלבד!) "איזה חלק חשוב לך אישית יותר בהגדרה 'יהודית' ודמוקרטית'?

15 מתוך 'מדד הדמוקרטיה הישראלית', תמר הרמן ואחרים, נגיש בכתובת: http://www.idi.org.il/media/210397/democracy_20ivrit.pdf

ניתן להבחין בבירור בכך שכ-80-75 אחוזים מן היהודים רואים חשיבות רבה בהגדרתה של המדינה כמדינה יהודית. אמנם, סקר זה מייצג את המצב בקרב האוכלוסייה היהודית בלבד (המהווה לפי נתוני הלמ"ס לשנת 2012, כ-75 אחוזים מתושבי מדינת ישראל), שהיא האוכלוסייה התומכת באופן טבעי בהגדרה זו של המדינה, אך גם אם נניח שכל הלא-יהודים אינם מעוניינים כלל בהגדרת המדינה כמדינה יהודית, עדיין יותר רוב משמעותי (כ-55 אחוזים) התומך בהגדרתה של המדינה כמדינה יהודית. כמובן שרבים מאלו ש"החלק הדמוקרטי" חשוב להם יותר, מעוניינים גם הם בהמשך הגדרתה של המדינה כ"מדינה יהודית", כך שניתן לקבוע שרוב גדול אף יותר של אזרחי המדינה חפצים בהגדרתה כ"יהודית ודמוקרטית".

ניתן להציג לתלמידים את הנתונים הבאים לגבי תפקיד המסורת עבור היהודים הישראלים:

- 98% מהיהודים חושבים שחשוב להיות בארץ
- 29% אומרים שחשוב להיות חלק מהעם היהודי
- 16% סבורים שהחיים הציבוריים צריכים להתנהל ע"פ המסורת היהודית
- 17% בעד תוספת של לימודי יהדות בבתי הספר של חינוך הממלכתי הכללי
- 78% סבורים שהאוכל במקומות ציבוריים צריך להיות כשר
- 78% תומכים באפשרות עלייה ומתן אזרחות מיידית לעולים יהודיים

מה ניתן ללמוד מהנתונים של סקר גוטמן-אבי חי?

חלק ה: הקשר בין המרחב הפרטי למרחב הציבורי

כמו שעולה מסקרים שונים שנערכים בארץ, רוב הציבור בישראל מעוניין במדינה יהודית ובאופי יהודי למרחב הציבורי של המדינה. בפעילות הקבוצתית ניתן לראות כי גם רוב התלמידים מעוניינים במדינה יהודית. סביר כי יהיו ויכוחים רבים על היישום המדויק של האופי היהודי של המדינה, בעיקר בסוגיות הנוגעות לדת ומדינה, אך הרוב המוחלט של התלמידים מעוניין באופי יהודי כלשהוא. החלק הראשון של הפעילות מראה כי למסורת היהודית נשמר מקום משמעותי בחיינו הפרטיים, ועל כך ניתן לראות נתונים נוספים מתוך דו"ח גוטמן-אבי חי:

בישראל 46% מגדירים עצמם חילוניים, 32% מגדירים עצמם מסורתיים ו-22% דתיים.

עם זאת:

84% מצהירים כי הם שומרים במידה כלשהי על המסורת היהודית

69% עורכים סעודה מיוחדת בערב שבת

85% חושבים שחשוב לחגוג את חגי ישראל לפי המסורת

מעל 90% חושבים שחשוב לקיים את הטקסים היהודיים המרכזיים: ברית מילה, בר מצווה, שבעה ואמירת קדיש על ההורים.

71% חושבים שחשוב מאוד ללמוד תנ"ך, תלמוד ומקורות יהודיים אחרים

80% חושבים שחשוב להינשא על ידי רב

כיוון שהמסורת היהודית תופסת מקום מרכזי בחיינו הפרטיים, אנחנו מעוניינים שגם במרחב הציבורי שאנחנו חיים בו המסורת והתרבות היהודית יתפסו מקום משמעותי.

שאלו את התלמידים: מה החשיבות של מרחב ציבורי לחיינו הפרטיים? כיצד יראו חיינו במדינה ניטרלית, שבה אין סממנים יהודיים?

לסיכום, ניתן לקרוא יחד עם התלמידים את הקטע הבא:

כפי שביאר שלמה אבינרי בהקדמה לספרו "הרעיון הציוני לגונוי", הדילמה אינה תיאורטית ולא העסיקה רק הוגים שהרחיקו לראות. ילד יהודי ההולך לבית ספר גרמני לא יוכל לשמור את השבת, כיוון שיום המנוחה שם הוא יום א'; הוא לא יוכל לשמור על כשרות, מפני שהאוכל בבית הספר אינו כשר. אבל גם אם אינו שומר מצוות הוא לא יוכל לחמוק מן הדילמה. משום שהחינוך מקנה לא רק השכלה אלא גם זהות. בבית ספר גרמני ילמדו אותו שאבותיו הם בני שבטים ברבריים שפלשו לאימפריה הרומית, ואם יאמץ את הסיפור הזה כשלו, יצטרך לוותר על "והגדת לבנך", על סיפור יציאת מצרים, שהוא סיפור תולדות אבותיו שלו. בקצרה, אימוץ מלא של זהותם הלאומית של אחרים פירושו ויתור על המסורת המשותפת ליהודים, מסורת שהיא בסיס זהותם. הזהות היהודית אינה רק פרטית והזהות הלאומית של הגרמנים או האנגלים, או הצרפתים, לעולם אינה רק ציבורית... כדי שהצד הפרטי והצד הציבורי לא יתנגשו זה בזה, מה שדרוש הוא ספרה ציבורית יהודית - אפשרות להיות יהודי גם מחוץ לאוהלך...

כשהרצל כתב שהשאלה היהודית שאלה לאומית היא, הוא קבע בעצם שזהות יהודית מודרנית כמוה כזהות גרמנית, אנגלית או צרפתית (לא בניגוד לזהות הדתית, אלא בנפרד ממנה ובנוסף אליה). ומכאן נגזרה גם מסקנה פוליטית מובהקת: לאומיות, במובן המודרני המלא של המילה, פירושה בסופו של דבר שאיפה לעצמאות פוליטית. "מדינת היהודים" לבדה, סברו אבות הציונות, תאפשר ליהודים להביא לידי ביטוי את זהותם באופן מלא המאחד בין הממד הציבורי והממד הפרטי של זהות זו. רק במדינה לאומית יוכלו היהודים לעמוד ברשות עצמם גם כיחידים וגם כקולקטיב (גדי טאוב, מהי ציונות)

אודות המכללה למדינאות

המכללה למדינאות נוסדה בשנת תשס"ז 2007 במטרה להצמיח מנהיגות ציבורית בעלת חזון מעמיק, זהות יהודית מפותחת, ידע נרחב ויכולת אישית להוביל את מדינת ישראל למימוש יעדיה ההיסטוריים.

אנו מאמינים שמנהיגות כזו תצמח מתוך לימוד מעמיק ורב תחומי של שאלות זהות וסוגיות מדיניות, העומדים בראש סדר היום של העם היהודי ומדינת ישראל, יחד עם ליווי אישי ופיתוח קבוצתי בקרב צעירים המהווים את עתודת המנהיגות בחברה הישראלית.

